

TULIB

3 1379 00954298 7

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒

เรื่องทูตฝรั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาสุรเทพพิริยชา (ชั้น โชติกลเสถียร)

ณเมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสุรพกิจปรีชา (ชั้น
โชติกะเสถียร) เภาพภาพประสงคฺจะไคหนังสือสำหรับพิมพ์แจกเป็น
ระลึกถึงเรองหนง ถ้าไคหนังสือเกี่ยวกับเรองทุคก็จะเป็นที่พอใจ
เพราะพระยาสุรพกิจปรีชา ไครับราชการฉลองพระเดชพระคุณ
มาในทางทุคเป็นเวลานาน ครงหลังทสค ไคเป็นอัครราชทูตสยาม
ประจําราชสำนักกรุงโรม กรมคิลปากกรจิงไคเลือกเรองทุคฝรั่ง
สมยักรุงรัตนโกสินทร คือหนังสือเล่มนี้ให้พิมพ์เป็นพิเศษ นี้
เป็นภาค ๒๒ ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร

เรองทเกี่ยวกับทุคฝรั่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุง
สยาม ถ้าว่าดังเอกสารต่าง ๆ ที่ฝรั่งจดเอาไว้ ย่อมมีอยู่มาก
ส่วนเอกสารทางฝ่ายไทย ถึงว่าจะมีอยู่ ก็ยังไม่สู้แพร่หลาย
เพราะที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่มาก ถ้าไครวบรวมจดพิมพ์ขึ้นไว้
ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้คนที่ว่าและผู้ คึกษาประวัติศาสตร์เป็นเอก
ประการ ด้วยจะไคทราบเรองราวของเก่า ตลอดจนความคึกอ่าน
ในสมัยนั้น ทั้งฝ่ายเราและฝ่ายฝรั่งไค ถิถวันยังชน

เอกสารต่าง ๆ ที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ มีกระຈักกระจายอยู่
หลายแห่ง ส่วนมากมีในหมายรับสั่งประจํารัชกาล ซึ่งเขียนด้วยเส้น
กินสอขาวในสมุดไทย หมายรับสั่งเหล่านี้ไม่เคยพิมพ์มาแล้วก็มีบ้าง
และที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่มาก ในการรวบรวมพิมพ์ครั้งนี้ มี

เวลาจำกัด เพราะกระชั้นงานมาก ไม่มีโอกาสจะสอบสวนไต่ ถัดวัน
 เพียงแต่ถ่ายมาจากสมัคไทย บางฉบับก็ทิ้งเสียเวลาอ่านสอบ
 เพราะตัวหนังสือขลุ่ยเลือนอยู่มากแห่ง จึงนำพระมีการขาดตกบกพร่อง
 อยู่บ้าง ในรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ เอกสารอันเกี่ยวกับเรื่องทศฝรัง
 คั้นยังไม่พบ จึงได้เก็บข้อความที่มีอยู่ในหนังสือต่าง ๆ เริ่มแต่
 ครั้งที่ฝรังเป็นทูตเข้ามาในกรุงสยาม สมัยกรุงศรีอยุธยาตลอดลงมา
 จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มาแล้วไว้โดยสังเขป แต่ได้ชัก
 ทมาของเรื่องเหล่านั้นไว้ เพื่อผู้ที่สนใจต้องการจะทราบเรื่องโดย
 พิสดาร ก็อาจสอบค้นอ่านได้สะดวก

กรมศิลปากรขออนุโมทนาทุกศุภบุพเพศพลีธรรมบรรณาการ ที่
 เจ้าภาพบำเพ็ญเพื่ออุทิศอันสงสมผล แต่พระยาสาธรรพกิจปริชา
 (เช่น โชคิระเสถียร) ว่าโดยฉะเพาะก็คือ การที่พิมพ์หนังสือเรื่อง
 ทศฝรังสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ให้แพร่หลาย นับเนื่องในสังวนวิทยา
 ถานเป็นพิเศษ เสมือนไค่อันกลการศึกษาของชาติ ให้ผู้ค้นคว้า
 วิชาประวัติศาสตร์เป็นต้น ได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น อันควรมี
 ปฏิการบ่งจ่ายอำนวยความสะดวกให้พระยาสาธรรพกิจปริชา ได้ประสพหิตานุหิต
 ประโยชน์ และสิ่งที่ดีต้องประสงค์อันปราศจากโทษทุกประการ ตาม
 สมควรแก่คตินิยมในสมัยปรายภพนั้น เทอญ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พระยาसरพกิจปรีชา (ชั้น โชติกเสถียร)

พ.ศ. ๒๔๑๖ - พ.ศ. ๒๔๗๕

ประวัติ

พระยาสุรพกิจปริชชา เกิดณวัน ๒ ๆ ๒ ค่ำ ๕ บวชที่วัดวาศัก

บุศย์กักราช ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๑๖
ในสกุล "โชติกเสถียร" (ซึ่งเป็นตระกูลข้าหลวงเดิม ในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) นามเดิม "ชื่น" เป็นบุตรพระยา
ทิพย์โกษา (โต) กับคุณหญิงกหลาย ทิพย์โกษา

ระหว่างอายุยังเยาว์ ได้ศึกษาในเมืองไทยตามกาลสมัย เช่น
วิชาหนังสือในสำนักโรงเรียนวัดบพิตรพิมุขใกล้ย่านเดิม พอมีความ
รู้บ้าง และได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวง แล้วไปศึกษาณประเทศ
อังกฤษ สอบไล่ได้ชั้นเนติบัณฑิต กลับมารับราชการ

ชั้นต้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เป็นทนายว่าความใน
ราชการข้างคราว และเริ่มแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙ รับราชการ
ประจำในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในตำแหน่งเลขาธิการเสนาบดี
ผู้ช่วยที่ปรึกษาาราชการกระทรวง มีหน้าที่เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ
เป็นพน

ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ไปรับราชการประจำใน
กระทรวงการต่างประเทศ ได้รับราชการทั้งในกรุงและต่างประเทศ เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามณกรุง
โตเกียว

๒. พุทธศักราช ๒๔๔๔ เป็นผู้ช่วยกงบัญชาการกระทรวง

๓. พุทธศักราช ๒๔๔๖ เป็นปีที่ช่วยพิเศษของที่ปรึกษาราชการ
กระทรวงการมหาดไทย และออกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๑

๔. พุทธศักราช ๒๔๕๐ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามนคร
ลอนดอนคราวหนึ่ง และออกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๕

๕. พุทธศักราช ๒๔๕๑ เป็นเลขานุการของที่ปรึกษากระทรวง

๖. พุทธศักราช ๒๔๕๓ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามนคร
วอชิงตัน เป็นอยู่ที่ว่าการแทนอัครราชทูตด้วยคราวหนึ่ง และ
ออกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ เป็นอยู่ที่ทูตสยาม เป็นที่ปรึกษา
สถานทูตนั้นด้วย

๗. พุทธศักราช ๒๔๖๕ เป็นที่ปรึกษาและอยู่ที่ว่าการแทน
อัครราชทูตสยามนครลอนดอน

๘. พุทธศักราช ๒๔๖๖ เป็นอัครราชทูตสยามนครกรุงโรม
ประจำสำนักอิตาลี สเปน โปรตุเกส รวม ๓ ประเทศ

๙. พุทธศักราช ๒๔๖๗ ปรึกษาราชการแทนอัครราชทูตสยาม
นครกรุงปารีส คราวลาพักหนึ่งด้วยออกตำแหน่งหนึ่ง

เวลาปรึกษาราชการอยู่ในต่างประเทศนั้น ได้ปรึกษาราชการพิเศษอีก
บ้างบางคราว เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๐ ช่วยอัครราชทูตสยามนครลอนดอน
จัดการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จยุโรป
ครั้งที่ ๒

๒. พุทธศักราช ๒๔๕๘ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสภา
วิทยุโทรเลขที่กรุงลอนดอน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๒ แทนรัฐบาลสยามไปในงานฉลอง
ชัยชนะสงครามที่กรุงปารีสเสด็จ

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๗ รัชมังคลาภิเษก รัชกาลที่ ๘
เสด็จนิวัติจากต่างประเทศ แทนอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส ในคราวที่ลาพัก
ขบวนนอกส่วนหนึ่งด้วย

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๗ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสภา
ไปรษณีย์ที่กรุงสต็อกโฮล์ม

๖. พุทธศักราช ๒๔๖๘ และ พุทธศักราช ๒๔๖๙ ใต้เงา
ทำสัญญาทางพระราชไมตรีสยามกับประเทศอิตาลี สเปน และ
โปรตุเกส

รวมเวลาที่ได้รับราชการประจำสืบมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๘
จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๑ รวม ๓๓ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ออกจากประจำการรับพระราชทานบำนาญ ถวายรับราชการมานาน
และรวมเวลาที่ได้อยู่ในเมืองต่างประเทศ ตั้งแต่แรกออกไปศึกษาจน
ถึงได้รับราชการ ทั้งในยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น วนเวียนไปมาหลาย
ประเทศมากกว่าที่ใต้ประจำอยู่ในเมืองไทย

ตลอดเวลาที่ได้รับราชการมา ได้รับพระราชทานเงินเค็อนตาม
ตำแหน่ง ได้รับพระราชทานยศสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ เครื่องราช
อิสริยาภรณ์สยามและต่างประเทศ เช่น

ยศ

- ๑. พุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็นอำมาตย์เอก
- ๒. พุทธศักราช ๒๔๖๖ เป็นมหาอำมาตย์ตรี

บรรดาศักดิ์

- ๑. พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นหลวงสรรพิกิจปรีชา
- ๒. พุทธศักราช ๒๔๕๖ เลื่อนขึ้นเป็นพระสรรพิกิจปรีชา
- ๓. พุทธศักราช ๒๔๖๕ เลื่อนขึ้นเป็นพระยาสรรพิกิจปรีชา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม

- ๑. พุทธศักราช ๒๔๕๑ ภักทธาภรณ์
- ๒. พุทธศักราช ๒๔๕๖ ภูษณาภรณ์
- ๓. พุทธศักราช ๒๔๕๘ เชื้อข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๖
- ๔. พุทธศักราช ๒๔๖๑ ตริตาภรณ์มงกุฎสยาม
- ๕. พุทธศักราช ๒๔๖๒ ตริตาภรณ์ช้างเผือก
- ๖. พุทธศักราช ๒๔๖๓ ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยาม
- ๗. พุทธศักราช ๒๔๗๑ เหรียญรัตนาภรณ์ ป. ป. ร. ชั้น ๓
- ๘. พุทธศักราช ๒๔๗๑ ปฐมาภรณ์มงกุฎสยาม
- ๙. เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยาและเหรียญ ตาเมศวร

ที่พระราชทานเนื่องในงานพระราชพิธี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

- ๑. พุทธศักราช ๒๔๕๐ เลยของคอนเนอรซ์ชั้น ๕ ประเทศฝรั่งเศส

๒. พุทธศักราช ๒๔๖๔ อีสเบลาตาตาโทลิกาชั้น ๒ ประเทศ
สเปน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๙ โปลาสตาร์ชั้นที่ ๑ ประเทศสวีเดน

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๙ อีสเบลาตาตาโทลิกาชั้น ๑ ประเทศ
สเปน

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๙ ออร์เคอร์ฮ็อฟเคอโคเรสต์ชั้นที่ ๑
ประเทศโปตุเกส

๖. พุทธศักราช ๒๔๗๐ มกฏอิตาลี่ชั้น ๑

เคยเป็นสมาชิกหลายสโมสร เช่นเป็นสมาชิกหอพระสมุท
วชิรญาณ ตั้งแต่แรกตั้งในพระบรมมหาราชวัง มีอัครราชทูตภาพ
โอบอ้อมอารี คบหาสมาคมกว้างขวางหลายชั้นชนทั้งไทยทั้งชาว
ต่างประเทศ

เริ่มป่วยด้วยโรคมะเร็งในลำไส้ตั้งแต่กรกฎาคม ได้พยายาม
รักษานานถึงที่สุด ถึงอนิจกรรมที่บ้านถนนสีลม วันที่ ๒๔ ตุลาคม
พุทธศักราช ๒๔๗๙ อายุ ๖๕ ปี ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ หีบ
บรรจุศพและเครื่องประกอบศพตามเกียรติยศ

ระหว่างนี้ ภริยา บุตรชายหญิงที่ยังมีชีวิตอยู่หลายคน และ
บุตรชายให้รับราชการ

๑. คุณหญิงฉลวย สรรพกิจปรีชา มีบุตร

(๑) อ้ามาศย์ตรี หลวงประเสริฐไมตรี (วงศ์) เลขานุการ
สถานทูตสยามนครบูนาารี

(๒) นายพันตรี ทลวงสุรณรงค์ (ฉงไชย) ประจํากรมยุทธการทหารบก

(๓) นายชบ นายแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

(๔) นางลวี ภรรยานายพจน์ สารสิน

๒. เบ็น (ภริยา) บุตรที่มีอยู่

(๑) นายสนิท กรมไปรษณีย์โทรเลข

๓. หรัม (ภริยา) บุตรที่มีอยู่

(๑) นางสาวช่อทิพย์

(๒) นายเชื้อทิพย์

๔. บรณา (ภริยา) มีบุตร

(๑) เด็กชายจิตรต์

(๒) เด็กชายเสนห์

กำหนดจะไต่รับพระราชทานเพลิงศพ ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม
วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๔ เวลา ๑๗ นาฬิกา

เจ้าพนักงานหอสมุด

สารบาญ

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑	หน้า ๑
ไปตฤเทศมาเจริญทางพระราชไมตรี	๒
หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองไปตฤเทศ	๓
กำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้าถวายพระราชศาสน์	๓
กำหนดแขกเมืองถวายบังคมลากลับ	๗
กำหนดให้พระราชศาสน์ไปลงเรือ	๘
ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒	๑๐
ไปตฤเทศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	๑๐
ไปตฤเทศเจ้าเมืองมาเฝ้าให้ทูตเข้ามา	๑๑
เหตุที่สละมาคมกับไปตฤเทศ	๑๑
ทูตไปตฤเทศเข้าเฝ้า	๑๒
อนุญาตให้ไปตฤเทศไปมาค้าขาย	๑๒
เริ่มมีไมตรีกับไปตฤเทศ	๑๓
อธิบายเรื่องการค้าที่ต่างประเทศถวายของ	๑๕
ไปตฤเทศขอทำสัญญา	๑๕
ไปตฤเทศขอตั้งกงสุลเขเนรเวลาด	๑๖
พระราชทานที่ให้ตั้งสถานกงสุลไปตฤเทศ	๑๖
ทรงตั้งกงสุลไปตฤเทศเป็นขุนนางไทย	๑๖

ทำหนังสืออนุญาตการค้าขายแทนสัญญา	หน้า ๑๖
อธิบายวิธีทำหนังสือสัญญาอย่างโบราณ	๑๗
อังกฤษเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	๑๘
เวสเทินต์เมืองสิงคโปร์บอกมาว่าทูตอังกฤษจะเข้ามา			
กรุงเทพ ฯ	๑๘
โปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรีว่าที่พระคลัง	๑๙
เหตุที่อังกฤษแต่งทูตมา	๑๙
ความประสงค์ของอังกฤษที่แต่งทูตเข้ามา	๑๙
คำสั่งของรัฐบาลอินเดียที่สั่งทูต	๒๑
ครอเพ็ต ทูตอังกฤษเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ	๒๔
อักษรศาสตร์ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ	๒๕
เครื่องราชบรรณาการทูตอังกฤษถวาย	๒๘
เสด็จออกแขกเมืองทูตอังกฤษ	๒๙
ความลำบากในการปรึกษากับทูตอังกฤษ	๒๙
ข้อปรึกษากันในระหว่างไทยกับอังกฤษ	๓๒
ว่ากันด้วยการค้าขาย	๓๒
ว่ากันด้วยเรื่องเมืองไทรบุรี	๓๓
การปรึกษากับทูตอังกฤษไม่ตกลงกัน	๓๔
ว่ากันด้วยเรื่องหนังสือตอบ	๓๔
เกิดเหตุเรื่องนายเรือของทูต ขายของหน้ภาษา	๓๔

เกิดเหตุเรื่องครอบครัวเทียวหยงนำทำแผนทและพุด

หมื่นไทย หน้า ๓๕

พระราชทานของคอบแทน ,, ๓๕

หนังสือไทยคอบอังกฤษ ,, ๓๖

หนังสือกล่าวไทยครอบครัว ,, ๓๖

ครอบครัวไปเมืองญวน ,, ๓๖

ครอบครัวมาเป็นเรสซิเดนต์เมืองสิงคโปร์ ,, ๓๖

ครอบครัวกลับค้ำช่ไทย ,, ๓๖

ผลของการที่รัฐบาลอินเดียของอังกฤษแต่งตั้งทูตเข้ามา

เมืองไทย ,, ๓๗

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓ ,, ๓๗

อังกฤษเกิดรบกับพม่าครั้งแรก ,, ๓๗

ไทยแต่งกองทัพออกไปตั้งที่ค้ำแดนพม่า ,, ๓๘

อังกฤษขอให้ไทยช่วยรบพม่า ,, ๓๘

เหตุที่ไทยไม่ตกลงกับอังกฤษในเรื่องรบพม่า ,, ๓๘

อังกฤษให้นายร้อยเอกเฮนรี เบอรัล เป็นทูตเข้ามา ,, ๔๑

ไทยกับอังกฤษทำหนังสือสัญญากันครั้งแรก ,, ๔๒

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดีย ,, ๔๒

นายร้อยเอกเฮนรี เบอรัล นำหนังสือสัญญามาเปลี่ยน ,, ๔๘

อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๕ ,, ๕๐

หมายรับสั่ง ว่าด้วยนายเอกมนตรีอเบิต ทูตอเมริกัน
 เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี หน้า ๕๑

จดหมายเหตุ เรื่องทูตอเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราช
 ไมตรี ,, ๕๖

บริษัทอีสต์อินเดียนตั้งให้นายริชชี่เข้ามาขอทำสัญญา
 ซอซ่างไทย ,, ๕๘

นายริชชี่ถวายเครื่องราชบรรณาการ ,, ๖๐

ของหลวงพระราชทานตอบแทน ,, ๖๑

ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ ,, ๖๑

อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา ,, ๖๗

อเมริกันและอังกฤษ เข้าใจผิดในประเพณีการค้าขาย
 ของไทย ,, ๖๗

เหตุที่ทูตอเมริกันเข้ามา ,, ๖๗

จดหมายเหตุ เรื่องบัลเลต์เค้บ ทูตอเมริกันเข้ามา
 เมื่อ พ. ศ. ๒๓๘๓ ,, ๖๘

เรือรบอเมริกันมาถึงสันดอน ,, ๖๘

ว่าด้วยกำหนดวันรับทูต ,, ๗๑

ทูตมาถึงกรุงเทพฯ ,, ๗๒

ทูตไปหาพระยาศรีพพัฒน์ ,, ๗๔

จดหมายทูตมาถึงพระยาศรีพพัฒน์ ฉบับที่ ๑ ,, ๗๘

คำของทูตเตรียมจะกราบทูลพระกรุณา ,, ๘๔

(๕)

จดหมายพระยาศรัยพพฉนวนคอบทุก ฅบปีที่ ๑ หน้า	๘๖
จดหมายทุดมดงเจ้าพระยาพระคลัง ,,	๘๐
จดหมายทุดมดงพระนายไวยวรรณาด ,,	๘๒
จดหมายพระนายไวยวรรณาดมดงนายพลเรือรบอเมริกัน ,,	๘๓
สั่งสระเบียงให้เรือรบอเมริกัน ,,	๑๐๑
สั่งทุดไปจากกรงเทพ ฯ ,,	๑๐๒
จดหมายทุดมดงพระยาศรัยพพฉนวน ฅบปีที่ ๒ ,,	๑๐๒
จดหมายนายพลเรือรบอเมริกันถึงพระนายไวยวรรณาด ,,	๑๐๖
สำเนาอักษรศาสน์ของประธานาธิบดีอเมริกัน ที่ระดววย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ,,	๑๐๗
สำเนาทราตั้งบัลเลศเตยเป็นทุดอเมริกัน ,,	๑๐๘
คำให้การเงินเสียงที่มากับเรือทุดอเมริกัน ,,	๑๐๘
สำเนาหมายรับสั่งในการรับทุดอเมริกัน ,,	๑๑๒
รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องบัลเลศเตย ทุดอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เท่าที่สืบสวนได้ ,,	๑๑๕
อังกฤษขอแก้หนังสือสัญญา ,,	๑๑๘
จดหมายเหตุ เรื่องเซอร์เซมสबरุก ทุดอังกฤษเข้ามา ขอแก้หนังสือสัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ ,,	๑๑๘
คำแปล หนังสือเซอร์เซมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลัง ,,	๑๒๐
จดหมายคำสนทนาในระหว่างเจ้าพระยาพระคลัง กับเซอร์เซมสबरุก ,,	๑๒๓

(๖)

คำแปลหนังสือหลอกลอบมละสตันถึงเจ้าพระยาพระคลัง หน้า ๑๒๗
จดหมายคำสนทนาในระหว่างจมนไวยววนาด

กับเซอร์เฮมส์บรูก ,, ๑๒๘

รายงานนาคนลกตรงที่กำบนของทตคิควอง ,, ๑๓๒

กระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

เจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเรื่องทต ,, ๑๓๔

รับเซอร์เฮมส์บรูกมาพักในกรุง ฯ ,, ๑๔๐

จดหมายคำสนทนาในระหว่างเสนาบดีกับเซอร์

เฮมส์บรูก ,, ๑๔๑

หนังสือเซอร์เฮมส์บรูกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๑ ,, ๑๔๓

หนังสือเซอร์เฮมส์บรูกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๒ ,, ๑๔๗

หนังสือเซอร์เฮมส์บรูกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๓ ,, ๑๕๐

หนังสือเซอร์เฮมส์บรูกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๔ ,, ๑๕๒

ร่างหนังสือสัญญาที่เซอร์เฮมส์บรูกส่งให้เจ้าพระยา

พระคลัง ,, ๑๕๔

หนังสือเซอร์เฮมส์บรูกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๕ ,, ๑๕๘

ร่างสัญญาพิกัตสินค้า ,, ๑๖๖

จดหมายเหตุ ถวายร่างหนังสือตอบเซอร์เฮมส์บรูก ,, ๑๗๐

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบจดหมายฉบับที่ ๑

ของเซอร์เฮมส์บรูก ,, ๑๗๑

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอขงคหหมายฉบับที่ ๒

ของเซอร์เซมสबरก หน้า ๑๗๓

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอขงคหหมายฉบับที่ ๓

ของเซอร์เซมสबरก ,, ๑๘๐

คำปรึกษาข้าทูลละออง ฯ ที่ตรวจร่างสัญญา ,, ๑๘๓

หนังสือเสนาบดีพร้อมกันมาถึงเซอร์เซมสबरก ,, ๒๐๐

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอปลดปล่อยคน ,, ๒๑๓

รายงานบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่อง

เซอร์เซมสबरก ,, ๒๑๔

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๔ ,, ๒๒๓

อังกฤษแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๔๘ ,, ๒๒๕

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยจักคนรับรอง ,, ๒๒๘

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยการยิงสลุดรับราชทูต ,, ๒๓๓

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยการชำระเรียบเรียงพระราชพงศาวดาร

สยามเป็นต้น ,, ๒๓๕

หมายรับสั่ง	เรื่องคือนริยเชอริยอนเนวริง	หน้า	๒๔๑
ฉบบที่ ๑	เรื่องจักขงไปทักทตที่เมืองสมทรปรวการ ..		๒๔๑
ฉบบที่ ๒	เรื่องจักขงไปทักทตที่เรอกลไฟ ..		๒๔๒
ฉบบที่ ๓	เรื่องพระราชทานเบยเลียงทต		๒๔๓
ฉบบที่ ๔	เรื่องให้จคไฟรายทางที่ทตเข้าเฝ้า		๒๔๕
ฉบบที่ ๕	เรื่องหมายกำหนดการเสด็จออกรบ		
	แขกเมือง		๒๔๕
ฉบบที่ ๖	เรื่องจ่ายเลขเข้ากระบวนตงรบแขกเมือง ..		๒๕๑
ฉบบที่ ๗	เรื่องจักการเพิ่มเติม		๒๕๓
ฉบบที่ ๘	เรื่องจักเรอรับแขกเมือง		๒๕๔
ฉบบที่ ๙	อธิบายเรื่องเรอรับราชทต		๒๕๕
ฉบบที่ ๑๐	เรื่องเสอนกำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้า		๒๕๖
ฉบบที่ ๑๑	เรื่องจักเรอ ๕ ตำรับแขกเมือง		๒๕๖
ฉบบที่ ๑๒	เรื่องเกณฑ์จกช่องลือมอง		๒๕๗
ฉบบที่ ๑๓	เรื่องกระบวนแห่รับเสด็จทวักอรณ		
	ราชวราราม		๒๕๘
ฉบบที่ ๑๔	เรื่องส่งกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ..		๒๖๐
ฉบบที่ ๑๕	เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน		
	ไปส่งเรืออังกฤษ		๒๖๒
ฉบบที่ ๑๖	เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน		
	ไปส่งเรืออังกฤษ		๒๖๓

ฉบับที่ ๑๗	สังกระบวนแห่พระราชดำเนินไปส่ง	
	เรืออังกฤษ	หน้า ๒๖๕
ฉบับที่ ๑๘	ทะเลที่ลงประทัยท่าหน้า	
	ให้แขกเมืองทูลลา	” ๒๖๗
ฉบับที่ ๑๙	เรื่องอนุญาตให้อเมริกันไปมา	
	นอกด่านทางใต้	” ๒๖๘
หมายรัชสัง	เรื่องเสด็จออกกรีบแขกเมืองอังกฤษ ฝรั่งเศส	
	ที่พระที่นั่งราชฤทธิ์อย่างปกติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘	” ๒๖๙
หมายรัชสัง	เรื่องกงสุลเมืองมเตยเข้าเฝ้า	” ๒๗๐
อังกฤษนำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน		
	เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘	” ๒๗๑
หมายรัชสัง	เรื่องทอนรัยฮาร์ปากส์ ทูตอังกฤษ	” ๒๗๑
ฉบับที่ ๑	เรื่องจกของไปทัตทุกและรัยทัตเข้ามา	
	ณกรุงเทพ ฯ	” ๒๗๑
ฉบับที่ ๒	เรื่องให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ไปรัยทัตอังกฤษ	
	ที่เมืองสมุทรปราการ	” ๒๗๓
ฉบับที่ ๓	เรื่องจกขนิยงสลตรีบแขกเมือง	” ๒๗๔
ฉบับที่ ๔	เรื่องขงสลคที่ขอมขกขจก	” ๒๗๕
ฉบับที่ ๕	เรื่องเกณฑ์เรือและค้เคียงแห่พระราชดำเนิน	” ๒๗๕
ฉบับที่ ๖	เรื่องจกไฟรัยแขกเมืองตามชองลมา	” ๒๗๖
ฉบับที่ ๗	เรื่องจกการรัยทัตณพระที่นั่งกุศลิตมหาปราสาท	” ๒๗๖

ฉบบัษั ๘ เรอองเตรยมเข้าเฝ้าในเวลารบแชนกเมออง ... หนา ๒๘๒

ฉบบัษั ๙ เรอองจกของสงเรือพระทงทไปสงแชนกเมออง

อังกฤษ ๒๘๓

ฉบบัษั ๑๐ เรอองเตรยมเข้าเฝ้าในเวลารบแชนกเมออง ... ๒๘๔

ฉบบัษั ๑๑ เรอองราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า เกณฑ

ขาราชการเฝ้าความทกำหนดให ๒๘๔

ฉบบัษั ๑๒ เรอองราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ใหจกการ

รบใหพรอม ๒๘๕

ฉบบัษั ๑๓ เรอองเกณฑเรือแหพระราชาสน ๒๘๖

ฉบบัษั ๑๔ เรอองจกเรือนำแหพระราชาสน ๒๘๖

ฉบบัษั ๑๕ เรอองเกณฑเรือมังกรในการรบทูต ๒๘๗

ฉบบัษั ๑๖ เรอองมละครหลวงทพระทงทลิต

มหาปราสาท ๒๘๗

ฉบบัษั ๑๗ เรอองราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ๒๘๘

ฉบบัษั ๑๘ เรอองสารปากสกขุนนางอังกฤษเข้าเฝ้า ... ๒๘๙

ฉบบัษั ๑๙ เรอองขายน้ำมันตามตระเกอยรบราชทูตอังกฤษ

ในเวลาเข้าเฝ้า ๒๘๙

ฉบบัษั ๒๐ เรอองจกเรือรบราชทูตเข้าเฝ้า ๒๙๑

ฉบบัษั ๒๑ เรอองมละครใหแชนกเมอองท ๒๙๒

ฉบบัษั ๒๒ เรอองใหงคขายข้าวสารใหแชนกเมอองอังกฤษ ... ๒๙๓

ฉบบัษั ๒๓ เรอองทูตเข้าเฝ้าทพระทงทราชฤท ๒๙๔

อเมริกันแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ หน้า ๒๙๖

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งอัครราชทูตอเมริกัน ,, ๒๙๖

ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดตั้งของไปทักทตที่เมืองสมุทรปราการ ,, ๒๙๖

ฉบับที่ ๒ เรื่องจัดเรือไปรับเครื่องราชบรรณาการ ... ,, ๒๙๗

ฉบับที่ ๓ เรื่องจัดเรือพายไปรับทตที่เมืองสมุทรปราการ ,, ๒๙๗

ฉบับที่ ๔ เรื่องจัดเรือรับทตอเมริกันมาพักที่ปากคลอง

ผูกกรงเกษม และจัดของไว้ให้ทตให้พร้อม ... ,, ๒๙๘

ฉบับที่ ๕ เรื่องจัดเรือรับทตอเมริกัน ,, ๓๐๐

ฉบับที่ ๖ เรื่องจัดเรือรับทตอเมริกัน ,, ๓๐๑

ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการรับรองและจัดของไปทักทต ... ,, ๓๐๒

ฉบับที่ ๘ เรื่องทตอเมริกันจะเข้าเฝ้า ,, ๓๐๔

ฉบับที่ ๙ เรื่องทตเฝ้าทพลับพลาที่วังสนามหลวง ... ,, ๓๐๔

ฉบับที่ ๑๐ เรื่องทตอเมริกันทูลลากลับ ,, ๓๐๖

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองกงสุลอังกฤษ ที่จะมาอยู่

ประจำกรุงเทพ ฯ ,, ๓๐๗

ฝรั่งเศสแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ ,, ๓๑๑

จดหมายเหตุ เรื่องตั้งอัครราชทูตฝรั่งเศส ,, ๓๑๑

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งอัครราชทูตฝรั่งเศส ,, ๓๑๔

ฉบับที่ ๑ เรื่องเตรียมการเสด็จออกกรีบมณฑลนครราชสีมา หน้า ๓๑๔

ฉบับที่ ๒ ว่าด้วยจัดเรือพายไปรับราชทูตฝรั่งเศส
กับขุนนางรวม ๒๖ คน ที่บ้านเจ้าพระยารวิวงศ์
มหาโกษาธิบดี มาส่งท่าพระ ,, ๓๑๗

ฉบับที่ ๓ ว่าด้วยเกณฑ์กระบวนแห่รับพระรูปพระเจ้า
แผ่นดินฝรั่งเศสแต่ท่าพระ เข้าประทิวเศษชัยศรี ,, ๓๑๘

ฉบับที่ ๔ ว่าด้วยเกณฑ์เรือรับราชทูตกับขุนนาง
และทหารฝรั่งเศสตามแห่ พระรูปพระเจ้าแผ่นดิน
ไปส่งในพระบรมมหาราชวัง มีทหาร
ฝรั่งเศส ๑๐๐ คน เกณฑ์เรือเพิ่มเติมให้พอ ... ,, ๓๑๙

ฉบับที่ ๕ เรื่องให้พนักงานไปรับเครื่องราชบรรณาการ
ของฝรั่งเศสที่บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์ใหญ่ ... ,, ๓๒๐

ฉบับที่ ๖ เรื่องบุตรภรรยาชาวทูตฝรั่งเศสเข้ามาเฝ้า
แล้วไปควักพระศรีรัตนศาสดาราม ให้จัดการรับ
ให้สะอาด ,, ๓๒๑

ฉบับที่ ๗ เรื่องมัสการที่โรงทหารหน้าโรงหล่อ
ให้แขกเมืองฝรั่งเศส ,, ๓๒๒

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือรับพระราชศาสน์กรุงปารีส
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๑ ,, ๓๒๓

หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกกรีบมณฑลฝรั่งเศส
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๑ ,, ๓๒๔

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองมิสเตอร์เว ซาคีอังกฤษ

เข้าเฝ้าที่พระตำหนักน้ำ หน้า ๓๒๘

ไปคุกแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๑ ๓๓๐

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งรับทูตไปคุก

..... ๓๓๐

ฉบบที่ ๑ เรื่องให้จกตพักปากคดของฉกุง รัชราชทูต

ไปคุก ๓๓๐

ฉบบที่ ๒ เรื่องจวรกพระราชศาสน์ไปประเทศไปคุดล

ให้พิณพาทย์แตรสังข์ไปคอบยระโคม ๓๓๒

ฉบบที่ ๓ เรื่องแขกเมืองจะมณฑลระครทวิมเซาไกลลาศ

ให้จัดการรับรองให้กั ๓๓๓

ฉบบที่ ๔ เรื่องแขกเมืองเซาเฝ้าวงหน้า ทูลเจ้านาย

วงหน้าแต่งพระองค์เข้าเฝ้าให้พร้อม ๓๓๔

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลอเมริกันเข้าเฝ้าถวายอักษรศาสน์

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๒ ๓๓๕

ปรุเซียมแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๓ ๓๓๖

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งรับทูตปรุเซียม

..... ๓๓๖

ขอสนันทาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๓ ๓๓๗

หมายรับสั่ง เรื่องราชทูตขอสินค้าเข้าเฝ้ากราบถวาย
 บังคมลา ให้จัดการให้พร้อม..... หน้า ๓๓๗

หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแห่งพระราชศาสน์
 เรืออเมริกันนอกสันดอน ,, ๓๓๘

หมายรับสั่ง เรื่องเงื่อนไขกำหนดแห่งพระราชศาสน์
 ไปส่งเรืออเมริกัน ,, ๓๔๒

ไปตุเกศและเยอรมันนำหนังสือสัญญาทางพระ
 ราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๔๓

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลไปตุเกศและเยอรมันกับขุนนาง
 รวม ๕ คนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทวันอังคารที่ ๑๓ มีนาคม
 หนังสือสัญญา ,, ๓๔๓

ประชุมชี้แจงแก่ทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๔๗

หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับทูตปรัสเซีย ,, ๓๔๗

ฉบบที่ ๑ เรื่องจัดของไปรับทูตปรัสเซีย ,, ๓๔๗

ฉบบที่ ๒ เรื่องมณฑลครุฑทองสนามหลวงให้ราชทูต
 ปรัสเซีย ,, ๓๔๘

ฉบบที่ ๓ เรื่องจัดระเบียบให้เรือเสพลหลายไปส่งทูต
 นอกสันดอน และให้ไปรับทูตที่เพ็ชรบุรีด้วย ,, ๓๔๘

ฉบบที่ ๔ เรื่องแห่งพระราชศาสน์ไปส่งราชทูตปรัสเซีย
 ทักทวนำวิกประยวงค์ ,, ๓๕๐

ฉบับที่ ๕ เรื่องราชทูตจะออกไปเพื่อรับทูต โดยเรือ
 แจวเรือพาย หน้า ๓๕๕

ฉบับที่ ๖ เรื่องแก้พระราชดำรัสตอบพระเจ้าแผ่นดิน
 ประชวรไปส่งให้ทูตที่ทศกัณฐ์ ,, ๓๕๖

ฉบับที่ ๗ เรื่องรักใคร่เลียงเจ้านายและแขกเมือง
 ในงานฉลองพระสุพรรณบัตร สมเด็จพระเจ้า
 ฟ้าหลวง กรม ,, ๓๖๑

ฉบับที่ ๘ เรื่องรักเรือรบแขกเมืองและเครื่องราช
 ขรรณาการที่ขานเจ้าพระยาวิกรมมหาโกษาธิบดี ,, ๓๖๒

ชอลันคานำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
 เข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๖๓

หมายรับสั่ง เรื่องก่อนรับทศชอลันคา ,, ๓๖๓

ฉบับที่ ๑ เรื่องให้เจตเรือไปรับราชทูตที่ทศหลวง
 หน้าวัดประยวงค์ ,, ๓๖๓

ฉบับที่ ๒ เรื่องเตรียมรับทศชอลันคาเข้าเฝ้า
 ขอเปลี่ยนหนังสือสัญญา ,, ๓๖๔

ฉบับที่ ๓ เรื่องเลื่อนเวลาแขกเมืองเข้าเฝ้า
 ไปวันก่อน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ,, ๓๖๘

ฉบับที่ ๔ เรื่องรักให้ราชทูตดูกระบวนแห่พยุหยาตรา
 เสด็จในพยุหอนำ ,, ๓๗๐

ฉบับที่ ๕ เรื่องรักของกินส่งราชทูต ,, ๓๗๑

หมายรับสั่ง	เรื่องรับพระราชศาสน์กับกงสุล		
	อังกฤษที่ท่าพระ	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ หน้า ๓๗๒
หมายรับสั่ง	เรื่องเตรียมแก้พระราชศาสน์ตอบไป		
	เยี่ยมเขียนในการที่พระราชชนนีของพระเจ้า		
	กรุงอังกฤษสวรรคต	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๗๓
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดของกินไปประทานกำมะโตก		
	นายเรือรบฝรั่งเศสที่หน้าบ้านกงสุลเมื่อ		
	พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๗๗
หมายรับสั่ง	เรื่องประเทศฝรั่งเศสให้เรือรบเข้ามา		
	ส่งราชทูตสยาม ขุนนางนายทหารเรือรบฝรั่งเศส		
	เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๗๘
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดแคร่ ๓ แคร่ไปรับแขกเมือง		
	ฝรั่งเศสที่ท่าพระ	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๘๐
หมายรับสั่ง	เรื่องมีละครที่ท้องสนามหลวง		
	ให้ตั้งกองรับเสด็จ	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๘๐
หมายรับสั่ง	เรื่องแขกเมืองฝรั่งเศสที่นำเรือรบเข้ามา		
	รับข้างและสัคว์ต่างๆ	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ ,, ๓๘๑
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดการรับของแม่ทัพฝรั่งเศส	 ,, ๓๘๔
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดการหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม		
	รับแม่ทัพฝรั่งเศสผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน	 ,, ๓๘๕

- หมายรัชสัง เรื่องเตรียมการรับรองมองซิเออร์
 ซาโนนกงสุลฝรั่งเศส จะเข้าเฝ้าที่พระที่นั่ง
 คฤศมทหาปราสาท เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ หน้า ๓๘๖
- หมายรัชสัง เรื่องจกสิ่งของไปทักขณนางอังกฤษ ที่เรือ
 กลไฟซึ่งเข้ามาเยี่ยมกรุงสยาม เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ ,, ๓๘๗
- หมายรัชสัง เรื่องกำหนดรัชชขนนางเรือรบ
 อังกฤษเข้าเฝ้า ในพระที่นั่งอนันตสมาคม ,, ๓๘๘
- หมายรัชสัง เรื่องตั้งโรงครัวเลี้ยงฝรั่งที่หน้าวัด
 มหาธาตุ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ ,, ๓๘๒
- หมายรัชสัง เรื่องพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแห่งราชทูต
 ให้นำเครื่องราชอิศริยยศเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ,, ๓๘๓
- หมายรัชสัง เรื่องให้จกนมโคมาเลี้ยงฝรั่ง
 ที่มาคงานมหรสพ ,, ๓๘๔
- หมายรัชสัง เรื่องให้พาทูตฝรั่งไปเมืองเพ็ชรบุรี
 เมืองสมทพรปราการ ,, ๓๘๔
- หมายรัชสัง เรื่องจกเรือรบฝรั่งที่มาใหม่ขึ้นไป
 คามเสด็จทรงเกล้า ,, ๓๘๕
- หมายรัชสัง เรื่องกำหนดกงสุลฝรั่งเศสกับ
 ปากหลวงจะเข้าเฝ้า เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ ,, ๓๘๖
- ขอตั้งกาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
 เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ ,, ๓๘๗

หมายรับสั่ง	เรื่องตั้งรับทุกข์ชอลันดา	หน้า ๓๙๗
ฉบับที่ ๑	เรื่องตั้งเรือแห่งพระราชศาสน์	๓๙๗
ฉบับที่ ๒	เรื่องกำหนดราชทูตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	๓๙๘
	สภาคอม ให้จัดช่างต้นช่างพิเศษรับแขกเมือง	๓๙๘
ฉบับที่ ๓	เรื่องให้หาคอกไม้สักสำหรับเครื่องบูชา	๔๐๑
ฉบับที่ ๔	เรื่องตั้งเรือไปรับเครื่องบรรณาการที่พุกทู้	๔๐๑
	หน้าวัดประยุรวงศ์	๔๐๑
ฉบับที่ ๕	เรื่องเสด็จเรือรับแขกเมือง	๔๐๒
	ให้จัดการให้พร้อม	๔๐๒
ฉบับที่ ๖	เรื่องแห่งพระราชศาสน์คอบ	๔๐๒
	พระเจ้าแผ่นดินนิโฮแลนด์	๔๐๒
ฉบับที่ ๗	เรื่องตั้งเรือมณฑลเสฉวนส่งพระราชศาสน์	๔๐๔
หมายรับสั่ง	เรื่องตั้งของไปทักแขกเมืองอังกฤษ	๔๐๔
	ที่มาเยี่ยมกรุงเทพ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖	๔๐๔
หมายรับสั่ง	เรื่องกงสุลอังกฤษเข้าเฝ้า	๔๐๕
	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖	๔๐๕
หมายรับสั่ง	เรื่องให้หาคอกไม้ที่หอมมาตั้ง	๔๐๖
	รับแขกเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗	๔๐๖
หมายรับสั่ง	เรื่องตั้งช่างมาขึ้นรับแขกเมือง	๔๐๖
หมายรับสั่ง	เรื่องให้ตั้งม้ามาขึ้นรับแขกเมือง	๔๐๗

หมายรับสั่ง	เรื่องมองซิเออร์โอบาเวต์ฝรั่งเศส	
	จะเข้าเฝ้าเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๗	หน้า ๕๐๗
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดสิ่งของไปส่งเรือรบฝรั่งเศส	๕๐๘
หมายรับสั่ง	เรื่องเตรียมแห่งพระราชศาสน์	
	กรุงฝรั่งเศส	๕๐๙
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดเรือกลไฟไปรับแม่ทัพอังกฤษ	
	ทันอกสันดอน	๕๒๔
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดของไปทักแม่ทัพอังกฤษ	๕๒๖
หมายรับสั่ง	เรื่องแห่งพระราชศาสน์ไปกรุงฝรั่งเศส	
	ตั้งที่บ้านกงสุล	๕๒๗
หมายรับสั่ง	เรื่องให้คำครัดคดเข้าเฝ้าเมื่อเวลา	
	เสด็จออกแขกเมือง	๕๒๘
หมายรับสั่ง	เรื่องต้อนรับทูตออสเตรียและทูตเบลเยียม	๕๒๘
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดเรืออัครเรศไปรับนายเรือ	
	อเมริกันทันอกสันดอนเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๙	๕๒๙
หมายรับสั่ง	เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าที่	
	พระที่นั่งอนันตสมาคม	๕๓๐
หมายรับสั่ง	เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าถวายพระแสงดาบ	๕๓๑
หมายรับสั่ง	เรื่องให้จกตรีบทฝรั่งเศสที่หอวังสมเด็จพระ	
	องค์ใหญ่แห่งหนึ่ง ทดเมืองมะเกาพิทที่สวนคอกไม้	
	เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์แห่งหนึ่งเมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	๕๓๒

หมายรับสั่ง	เรื่องจัดการรับราชทูตฝรั่งเศส	หน้า ๔๓๓
หมายรับสั่ง	เรื่องแก้พระอุปสมเถาพระเจ้า		
	กรุงฝรั่งเศสเข้ามาในพระราชวัง	๔๓๖
หมายรับสั่ง	เรื่องแก้พระอุปสมเถาพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส		
	เข้ามาในพระราชวัง	๔๓๗
หมายรับสั่ง	เรื่องเกณฑ์เรือไวกิ้งขนนางฝรั่งเศส	๔๓๘
หมายรับสั่ง	เรื่องเสด็จออกรับมอซีเออร์ซาโฟน		
	กงสุลฝรั่งเศส ถวายพระกลั้องทองคำ		
	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	๔๓๙
หมายรับสั่ง	เรื่องให้จัดการรับทูตไปตุเกศและรักของ		
	เตียงงนกว่าทศจะกลับ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	๔๓๙
	ขอสดเตรียแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี		
	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	๔๔๑
หมายรับสั่ง	เรื่องรับพระราชศาสน์ประเทศออสเตรีย	๔๔๑
หมายรับสั่ง	เรื่องตัดสินของออกไปทุกที่		
	เรือรบฝรั่งเศส เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๑	๔๔๒
หมายรับสั่ง	เรื่องกำหนดขนนางฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้า		
	ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เกณฑ์เรือรบ		
	พระราชศาสน์กรุงฝรั่งเศส	๔๔๓
สารบาญคั้นเรื่อง		๔๔๕

เรื่องทูตฝรั่ง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑

เมื่อครั้งกรุงเก่าเป็นราชธานี ได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่ง
ชาติไปตึกเศก ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ต่อมาถึง
แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ ปรากฏว่า ได้มีทางพระราชไมตรีกับ
ญี่ฮุ่น และฝรั่งชาติวิลันดา อังกฤษ สเปน และต่างประเทศไทย
ออกไปถึงเมืองวิลันดาในยุโรปเป็นครั้งแรกในแผ่นดินนี้ ถึงแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้มีไมตรีกับฝรั่งชาติเคนมาร์ค ต่อมาใน
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หรือสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
จึงได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่งเศสอีกชาติหนึ่ง มีลูกค้าฝรั่งไปมา
ค้าขาย และมีบาทหลวงเข้ามาตั้งสอนศาสนาทุกตั้งอยู่ตลอดจนเวลา
เสียกรุงเก่าแก่พระมาเจ้าศึก ในเวลาย่านเมืองเข็นจลาจล พวกฝรั่ง
ต่างชาติก็พากันไปค้าขายเมืองอื่น ทางพระราชไมตรีที่มิกับต่าง
ประเทศจึงเป็นอันระงับไปคราวหนึ่ง

ในครั้งกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นพระราชอุระบำรุงการ
สมาคมและค้าขายกับจีนเป็นสำคัญ มาถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตน
โกสินทร์ ประหวายเวลาฝรั่งต่างชาติทำสงครามกัน คราวเอมเปรอด

นะไปเลียนที่ ๑ การสืบทอดกษัตริย์ นาน ๆ จึงมีลูกเข้ามามี
ตำแหน่ง (๑)

ถึงเดือน ๑๒ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๘ (พ.ศ. ๒๓๒๙)
เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๑ ของธนบุรี แยกเมืองไปตกเศวต
พระราชศาสน์มาโดยเรือสลบ จะเป็นพระราชศาสน์มาจากกรุงลพบุรี
โดยตรง หรือเป็นแต่อักษรศาสน์ของเจ้าเมืองมาเท่า ไม่ปรากฏชัด
ลงในหมายรับสั่ง เป็นแต่กล่าวไว้ว่า แยกเมืองฝรังษีด้วยกันจะได้เข้า
ถวายถวายบังคมทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชศาสน์

กำหนดเข้าเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชศาสน์ ณ วันเสาร์ แรม
๖ ค่ำ เดือน ๑๒ นั้น แยกเมืองพักอยู่จนถึง เดือนยี่สิบ ๑๐ ค่ำ จึง
ถวายบังคมลาไป เมื่อแยกเมืองจะกลับ ก็ไปรุดเกล้า ฯ ให้มีพระ
ราชศาสน์ค้อมอบแยกเมืองไปด้วย (๒) มีรายการตามหมายรับสั่ง
ดังต่อไปนี้

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ใน
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๒๖๑ นอกจากนี้
ยังมีเรื่องพิสดารอยู่ในหนังสือคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราช
หัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๕๐๘ และในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗
หรือภาคที่ ๓๒ ฉะเพาะตอนว่าด้วย อธิบายเรื่องเบืองต้นที่ไทยจะเป็น
ไมตรีกับฝรังเศส, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๘ หรือภาคที่ ๔๕ คำแปล
ปรากฏเรื่องราวของฝรังเข้ามาเมืองไทย (๒) เรื่องนี้ยังไม่ปรากฏใน
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑

หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองไปตุเกศ

ปีระเมียบ พ. ศ. ๒๓๒๕

วันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีระเมียบอุศิก มีหมาย
นายฤทธิ (๑) ด้วยเจ้าพระยาธรรมราชรับสั่งไว้เกล้าฯ สั่งว่า แขกเมือง
ฝรังซ์ด้วยกัน จะได้เข้ากราบถวายบังคมทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์น
ถ้องพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม
๖ ค่ำ เพลาย่ำเมืองรุ่ง และแขกเมืองถือพระราชสาส์นครั้งนั้นมาเรือ
สลบ จะได้เอาเรือลงไประย โภชน์ให้คำรวจใหญ่ขวาเอาเรือพระที่นั่ง
ศรีสักหลาดไประยแล้ว ให้ตั้งเตียงแว่นฟ้า ให้อาลักษณ์เอาพาน
แว่นฟ้า ๒ ชั้นตั้งบนเตียงรับพระราชสาส์น ให้มหาดไทย กลาโหม
เกณฑ์เรือยาว ๘-๘ วาเป็นค้ำแห่ ๕ คู่ บักลองชนะ ๒ คู่ และให้
กรมท่าจัดเรือกันยาให้แขกเมืองซัดหนึ่งโดยสมควร แห่มาแต่สลบ
มาขึ้นท่าข้าง โภชน์ให้ส่งคำรวจเอาเตียงงาลงไประย ให้มีสับประทณ
กับพระราชสาส์นคนหนึ่ง บักลองชนะ ๕ คู่ แตรงอน แตรดำโพง
ให้เกณฑ์หลวงขุนหมื่นนั่งสมบักลายห่มเสื่อครุย ใส่ลำพอกมีเกี้ยว
เกินเตียงเฉลี่ยง ๒ คู่ เกินแห่เฉลี่ยง ๑๐ คู่ เข้านัน ๑๒ คู่ ทะนาย
ขึ้นแห่หน้า ๓๐ คู่ แห่มาเข้าประตูทวารเทเวศร์ มาพักศาลาลูกขุน
ฝ่ายขวา ให้พระยาลานรับแขกเมืองอยู่ก่อน ให้เกณฑ์ข้าทูลละอองฯ

(๑) นายฤทธิรงค์ นายเวรกลาโหม

กรมพระราชวังบวร กรมพระราชวังหลัง เจ้าค้างกรมฝ่ายหน้า ฝ่าย
 ใน มานั่งทิมคายชั้นใน (คือ) ดำรงในทิมคายหนึ่ง ๓๐ ชาววัง
 ทิมคายหนึ่ง ๓๐ (รวม) ๖๐ มานั่งทิมคายชั้นนอก (คือ) ดำรง
 ใน ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐ ชาววัง ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐
 (รวม) ๒๔๐ (รวมทั้งสิ้น) ๓๐๐ คน และเกณฑ์หลวงขุนหมื่น
 นอกตำแหน่งเฝ้า มานั่งบนศาลาลูกขุน ศาลาละ ๕๐ คน เฉลียง
 ศาลาลูกขุนซ้าย ๑๐๐ คน ขวา ๑๐๐ คน (รวม) ๒๐๐ คน ให้
 เกณฑ์ทนายบันไดเสื่อไล่หมวก ยืนรักษาประตู ๒ ข้างถนน แต่
 ประตูทวารเทเวศร์จนถึงประตูสุวรรณบริบาล และยืนตามถนนหน้า
 ศาลาลูกขุนซ้ายขวา เลี้ยวไปตามถนนโรงขุนนางตานี ไปตามถนน
 จนประตูวิเศษชัยศรี และเกณฑ์นั่งกลาบายที่สนามมวย ๔ กอง ๆ
 ละ ๒๐๐ คน เกณฑ์ขุนนางเงินญวนแขกฝรั่ง นั่งตรงประตูกำแพง
 แก้ว ที่เสด็จออกหน้าโรงช้างกษณ และให้ชาวเครื่องอภิมเชิญเครื่อง
 ไปตั้งริมพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ และให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ข้า
 ทูลละอองฯ ผู้ใหญ่กรมพระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร กรมพระ
 ราชวังหลัง นั่งสมัชกลาย นั่งสมัชกยก ห่มเสื่อครุย แอ่งตัวง
 ฮ่อง โอง เข้าเฝ้าทูลพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานตามตำแหน่ง และ
 ให้ชาวเสื่อพระคลังพิมานอากาศ เอาเสื่อพรมมาปูที่องพระโรง และ
 ปูเสื่อทิมคายทั้ง ๖ ทิมด้วย และศาลาลูกขุนซ้ายขวานั้น ให้จำศาลา
 เอาเสื่อมาปูให้เต็ม และให้มหาดไทย กลาโหม เอาพรมมาปูณศาลา
 ลูกขุน และให้ชาวแครงอน แครงฝรั่ง ยืนกลองชนะเข้าไปเตรียม

สำหรับพระโคมริมท้องพระโรง และให้พระคลังมหาสมบัติเอาเงือกทอง
นาถม เข้าไปตั้งตามตำแหน่งหน้าแขกเมืองกรายถวายบังคมตั้ง
เป็นการใหญ่ ให้มหาดไทย กลาโหม จักแจงกรมวัง เป็นสารวัตร
ตรวจตราให้สมควร อย่าให้ข้อพระยศแก่แขกเมืองได้ตามรัชสัง

ฝ่ายทหารเกณฑ์เรือพระที่นั่งศรีสี่กลาค กลองชนะลงไปรับ
พระราชสาส์นถำขนิวัลันตามาขึ้นประทักษิณ แล้วให้พนักงาน
สั่งตำรวจเชิญพระเฉลียงงา และสี่ยประทนขกลองชนะ และคู่แห่ถือ
ขันเดินเท้าแห่พระราชสาส์น และรับแขกเมืองฝำรังขคุกัน มาเข้า
ประทักษิณทวารเทวศร์ ตามถนนมาดิงประทศสุวรรณขขีบาล แล้วเลี้ยวมา
ศาลาลูกขน เข้าประทศวิเศษขขีศร์ และเกณฑ์ขกลองแตร และนั่งเรือ
กลาขาคสำหรับเสด็จออกแขกเมืองฝำรังขคุกัน ฅวันเส้าร์ ฅชอน
๑๒ แรม ๖ ค่ำ ข่มเมือขขีศก เป็นคน ๑๓๕๓ ในัน (คือ)

รับพระราชสาส์นมาทางเรือ เรือพระที่นั่งสี่กลาค ตำรวจใหญ่
ขวา พลพาย ๕๕ ขกลองชนะ ๒ คู่ (รวม) ๕๘ คน

แห่พระราชสาส์นมาทางบก สี่ตำรวจหามพระเฉลียง ๘ สี่ย
ประทนคัน ๑ ขกลอง ขคน ๑ กลองชนะ ๕ คู่ ๑๐ (รวม) ๑๑
แควงขน ๒ คู่ (เป็น) ๕ ถือบนแห่หน้าทนายเลือกแสงขัน ๓๐ คู่
(เป็น) ๖๐ (รวม) ๘๕ คน ขัน ๒ ข้างประทศทวารเทวศร์ ๕๐ ขัน
๒ ข้างประทศวิเศษขขีศร์ ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ขัน ๒ วิมถน ๒๐๐
นงรวกลาขาค กองหนง ๒๐๐ กองหนง ๒๐๐ กองหนง ๒๐๐
กองหนง ๒๐๐ (รวม) ๘๐๐ ขกลอง ๕๐ คู่ จำข ๒ จำกลอง ๒

กลองชนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ แตรรัยแตรส่งเสด็จ แตรฝรั่ง ๕ คู่ (เป็น) ๘ แตรวง ๕ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ (รวมทั้งสิ้น) ๑๒๒๐ คน สีริ (เป็นคน) ๑๓๕๓ คน

คิกเลฆฝ่ายทหารพันทะนายและไพร่มีพอ ขอเลขไพร่หลวง เลขฝ่ายพลเรือน คนกรมพระราชวังบวร เกณฑ์รักษาประตูทวารเทเวศร์ ไล่เสื่อหมวกถือขึ้นคายนสิลา พันทะนายตำรวในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ ประคุดใน ๕๐ คน ขึ้นประคุดวิเศษชัยศรีไล่เสื่อไล่หมวกถือขึ้นคายนสิลา พันทะนาย ตำรวใหญ่ซ้าย ๑๕ ขวา ๑๕ (รวม) ๓๐ ตำรวนอกซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ (รวมทั้งหมก) ๕๐ คน

ขึ้น ๒ วิมถนน แต่ประตูทวารเทเวศร์ ตามถนนได้วิมถนน หลังศาลาลูกขุนถึงประตูวิเศษชัยศรี ตำรวแถว ตำรวในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ (รวม) ๕๐ ตำรวใหญ่ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ ตำรวนอกซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมทหารซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมกลางซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ พันทะนายทหารในซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ (รวมทั้งหมก) ๒๗๐ คน

เกณฑ์นั่งรอกกลางคอก ไล่เสื่อไล่หมวกถือขึ้นคายนสิลา หมู่ตำรวในซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวใหญ่ซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวนอกซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่สนมทหารซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่สนมกลางซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ หมู่ทหารในซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่อาษาเทโซ ๕๐ อาษาท้ายน้ำ ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่เชนทองซ้าย ๕๐

ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่อาษาซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่
 วิชาของค้ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ (รวม) ๘๐๐ คน บกของ
 ชนะแคว แควงอน ๔ ค้(เป็น) ๘ แคววิลันตา ๔ ค้ (เป็น) ๘
 (รวม) ๑๖ กของชนะ จำค้หนึ่ง(เป็น) ๒ จำกของค้หนึ่ง (เป็น) ๒
 กของชนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมแควและกของ) ๑๒๐ คน ตั้ง
 อยู่พระที่นั่งเป็น ออกมาหว่างโรงช้างพระมหาปราสาท ^(๑)

วันพฤหัสค้ เดือน ๑๒ แรม ๔ ค้า บมระเมืออัฐค้ พระยา
 อรรณางที่โรงบนนางทานี ได้เรียนว่า คนซึ่งรักษาประตูย่น ๒ ข้าง
 ริมถนน และนั่งรวกลายาต และคนบกของชนะนั้น จะให้ใส่เสื้อ
 ใส่หมวกค้วยหรือประการใด พระยาอรรณมาสั่งว่า คนซึ่งเกณฑ์รักษา
 ประตูย่นตามถนนนั่งรวกลายาต ใส่เสื้อใส่หมวก ถือบนค้ายสิลา
 และคนค้กของชนะ ใส่เสื้อใส่หมวกงทุกคน เมื่อสั่งนั้นค้หน้า
 พระยาข่าเรอภค้ พระยาทำยน้ำ

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค้า บมระเมืออัฐค้ ทั่วริมหมาย
 นายจำเนียรมาว่า พระยาพระคลังรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า องตนวิเสณ
 แหกเมืองย้ตกัน จะได้เข้ากราบถวายบังคมลาฉวันอาทิตย์ เดือนยี่
 ขึ้น ๑๒ ค้า เพลาเข้า ให้มหาดไทย กลาใหม่ เกณฑ์ชนหมัน
 มานั่งกลายาตค้ทิมค้ายชั้นใน ตำรวจทิมหนึ่ง ๒๐ ชาววังทิมหนึ่ง ๒๐
 (รวม) ๔๐ ทิมค้ายชั้นนอก ตำรวจ ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐
 ชาววัง ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐ (รวม) ๑๒๐ และให้เกณฑ์

(๑) ค้ค้ดนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททุกวันนี้

พระนายบันไดสี่แคว สี่ค้ำ หมวก ยืนประศุราย ๒ ข้างถนน แต่
 ประศุวิเศษชัยศรีจนถึงประศุทิมกายชาววัง และเกณฑ์นึ่งกลาชาต
 ที่สนามมวย ๔ กอง ๆ ละ ๕๐๐ เป็นคน ๒๐๐๐ ขี่กลองชนะ ๑๐๐
 และให้ขุนนางจีน ขุนนางญวน ขุนนางเขมร ขุนนางฝรั่ง หน้าห้อง
 เกรืองมหาดเล็ก (๑) แดวหนึ่ง เกณฑ์ให้ข้าทูลละของฯ ผู้ใหญ่กรมพระ
 พระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร นึ่งส้มขกกลายยก ห่มเสื่อครุย
 แต่งตัวงไฮโดง เข้ามาเฝ้าหน้าพระที่นั่งเป็นตามตำแหน่ง (๒)

และให้เจ้าพนักงานเตรียมจัดแจง การให้ร่ามกว่าเมื่อแรกแขก
 เมืองเข้ามาถวายยังคมครั่งก่อน แต่ทว่าครั้งนี้จะให้แขกเมืองรับ
 พระราชทานกินเลี้ยงณศาลาลูกขุนฝ่ายซ้าย และมีหีบพาทย์ละคร
 มาเตรียมไว้ให้แขกเมืองดูตามรับสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์พันพระนายตำรวจแล้ว และเลขไพร่หลวงไพร่
 สวมกำลัง ยืนรักษาประศุริมถนน และนึ่งรวกลาชาต เลขทหารไม่พอ
 ขอเลขพลเรือน ๑๐๘๐ คน ยืนริมประศุพิมานชัยศรี ๕๐ ริมประศุ
 วิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ยืนริมถนน ๒ ข้าง ๓๗๐ (รวม)
 ๓๗๐ คนนึ่งรวกลาชาต ๑๐ หมู่ (รวม) ๓๓๗๐ คนตรงอน

(๑) ยืนนอกกำแพงแก้วด้านเหนือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย (๒) รับ
 แขกเมืองควรวทักถาวร เมื่อรับพระราชดำเนิน เสด็จฯ ออกในพระที่นั่ง
 อมรินทรวินิจฉัย เมื่อทูตลา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ อย่าง
 เสด็จฯ ออกมุขเด็จกรุงเก่า

๔ คู่ (เป็น) ๘ คนแคระวิลิณคา ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ คน
 กลองชนะ: รำคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ ทำกลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ กลอง
 ชนะ: ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมทั้งหมด) ๑๒๐ (รวมทั้งสิ้น) ๒๔๙๐
 คนนั่งรอกลายาค ภาษาหกเหล่าไปวาชการทัพปากแพรก (๑) คงอยู่
 แปรคำวระ ทหารในซ้ายในขวา นั่งรอกลายาคให้เลิกเสีย ให้เกณฑ์
 ไร่ต้นขึ้นริมถนนประศ นังศาลาลูกขน

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ บรมเมษอิฐูกิก มีหมายเว
 นายขริบาลมาว่า ท้ายพระบาทพระคลังรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า จะได้
 เชิญพระราชศาสน์ขอพระมนเทียรธรรมลงไปลงสลุบ ณวันจันทร์
 เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมงจะได้แห่ทางบกไปลงเรือ
 พระที่นั่งฉนวนอนกรมพระราชวังบวร แล้วจะรับแห่ลงไปสลุบ และให้
 มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่นคู่แห่ ท่มเลื้อยครุยใส่ลำพอก
 แห่ทางบก ๑๐ คู่ เกณฑ์เรือคู่แห่ยาว ๗-๘ วา ๕ คู่ บกกลองชนะ
 ๓ คู่ แตรคู่หนึ่ง ให้ยี่ระโคมแห่ทางบกทางเรือ ลงไปจนถึงสลุบ
 และเกณฑ์ให้ สัตว์วระรับเขาพระเลื้อยสับประทอน คอพันเงินพันทองมา
 ท้าย รับพระราชศาสน์ขอพระมนเทียรธรรม และให้พันทองเครื่อง
 ส่งแก่พระราชศาสน์ หน้า ๓ หลัง ๒ (รวม) ๕ คู่ และให้เจ้ากรม
 ฝัพายเขาเรือพระที่นั่งผูกมา่น บรรจุผลฝายให้เต็มกำลัง มาเคี้ยวม
 รับพระราชศาสน์ฉนวนอนกรมพระราชวังบวรไปลงสลุบตามรับสั่ง

(๑) เวदानันท์กำลังเตรียมทัพรบพม่าคราวรบที่ท่าดินแดง

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒

ตั้งแต่กองทัพจีน แยกเมืองไปตกแก่ เซียนพระราชศาสน์เข้ามา
ทูลเกล้าฯ ถวายในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ นั้นแล้ว ยังไม่พบ
หลักฐานแสดงว่าฝรั่งชาติใดได้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีอีก จน
ถึงรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๑ ไปตกแก่เจ้าเมืองมาเก่า จึงแต่งตั้งให้
นายกาลส มินแวนต์ ลีลไวร์ เป็นทูตคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย
ขอเจริญทางพระราชไมตรี

ต่อจากนั้นมาอีก ๔ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ มาร์ควิส เพลซิงส์
ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ แต่งให้นายครอเพ็ด
เซียนอักษรศาสน์และคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย ขอเจริญทาง
พระราชไมตรี

สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุญาต ให้ทรงบรรยายเรื่องที่
ไปตกแก่และอังกฤษ มาขอเจริญทางพระราชไมตรีทั้งสองคราวนั้นไว้
โดยพิสดาร ดังต่อไปนี้

ไปตกแก่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เรือกำปั่นหลวงชื่อมาลาพระนคร หลวงสรสาครเป็นนายเรือ
ออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก่า^(๑) ซึ่งไปตกแก่ได้ไว้ากเงิน ไปตกแก่

(๑) คำบศหมาเก่าหรือมะเกานัน เป็นนามของภูเขายอดหนึ่ง อยู่
ที่ชายทะเลตำบลนั้น ภาษากวางตุ้งเรียกเขายอดนั้นว่า ม่าเก่าซัง เคียง
ฝรั่งเรียกตามภาษากวางตุ้ง เพราะฝรั่งเอานามเขายอดนั้นเป็นเครื่องหมาย
แทนชื่อตำบลนั้น จึงได้เรียกเมืองมะเก่าหรือม่าเก่า แต่ไทยเราเรียกกัน
แต่ก่อนว่า เมืองหมาเก่า จึงดังไปตามที่ไทยเรียก

เจ้าเมืองหมาเก้าเขาเป็นอัครบริวารของเสด็จกุเวรอไทยโดยทางไมตรี และ
 สงเคราะห์ให้ไตค้าขายโดยสะดวก ครั้นเรือมาลาพระนครกลับเข้ามา
 กรุงเทพฯ เจ้าเมืองหมาเก้าแต่งให้กาลส มินแวนต์ สิลโวร์ เป็นทูต
 คุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวายขอเจริญทางพระราชไมตรี กาลส
 มาด้วยเรือกำปั่นชื่ออินเต เป็นเรือสองเสา ถึงปากน้ำเจ้าพระยา
 ณวันพฤหัสบดีเดือน ๔ แรม ๑ ค่ำ ขาลสัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๓๖๑)
 ผู้รักษาเมืองสมุทรปราการบอกเข้ามาให้กราบบังคมทูลฯ ทรงพระราช
 คำไว้ว่า เมื่อเรือไทยออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก้า เขารับรองแสดง
 ไมตรีเป็นอันดี เมื่อเขามาก็สมควรที่จะรับรองตอบแทน อีกประการหนึ่ง
 ในเวลานั้นที่ในกรุงฯ กำลังต้องการหาซื้อปืนไว้สำหรับรักษาพระนคร
 ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้ามีทางไมตรีไว้กับไปตเกศ การซื้อหา
 ย่อมจะสะดวกขึ้น จึงโปรดให้อนุญาตให้เรือไปตเกศขึ้นมาถึงกรุงเทพฯ
 ให้ทอดสมออยู่ที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี กาลสไปตเกศเข้ามา
 ครั้นณล่องหนึ่งสี่เจ้าเมืองหมาเก้ามายังถึงเสนาบดี แผลงออกได้ความว่า
 ทางพระราชไมตรีกรุงเทพฯมหานครหรืออยุธยา ก็กับกรุงไปตเกศเสื่อมสูญ
 มาช้านานแล้ว จึงแต่งให้กาลส มินแวนต์ สิลโวร์ เข้ามาเฝ้าพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอสืบทายพระราชไมตรีต่อไป และให้คุมสิ่งของ
 เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย คือ ฉากเขียนรูปพระเจ้าแผ่นดิน
 ไปตเกศแผ่น ๑ พิณอย่างฝรั่งเครื่องเงินสำรับ ๑ ระบายแก้ว
 มิโคมคู่ ๑ กระบอกใหญ่รูปกลม ๒ แผ่น เชิงเทียนแก้วสำรับ

กระเจก ๒ ค่ำ เจริญเทียนแก้วมีโคมคู้ ๑ กระษัยภักกาไหล่ทอง ๒ เล่ม
 สุกหนพนกำมะหัยรมเลียมเงินมีพรมง ๒ ผัน ทั่วอย่างกำขัน ๒ ถ้ำ
 และว่าถ้าจะต้งพระราชประสงค์สิ่งไร ก็ให้สั่งกาลสออกไย จะให้จัดหา
 เข้ามาถวาย หนึ่งสี่เจ้าเมืองหมาเก้ามีเนื้อความต้อไยว่า ขอให้
 เริ่ไปตุเกศได้ไยมาค้าขายในกรุงสยามโดยสะดวกตั้งแต่ก่อน เจ้า
 พนักงานนำความกราบยังคมทูลทรงทราบแล้ว จึงโปรดให้กาลสเข้าเฝ้า
 ที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน (๑) เส็จจ้อออกอย่างรับแจกเมืองเค็มยศ
 กาลสเฝ้าแล้ว ไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรี ^{๑(๒)} แจ้งว่าสินค้าที่บรรทุกเข้า
 มาจะขอจำหน่ายเสียให้สิ้นแล้ว จะขอชอน้ำตาลทรายบรรทุกออกไปขาย
 ที่เมืองเกาะหมาก กาลสนั้นจะขอชอนอยู่ชกก่อน พระยาสุริยวงศ์
 มนตรกราบทูลฯ จึงพระราชทานอนุญาตตามความประสงค์ของกาลสฯ

(๑) คือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทุกวันนี้

(๒) การรับกาลสไปตุเกศครั้งนั้น พิศวระห์คุดตามเนื้อเรื่อง ไม่ได้รับ
 อย่างราชทูต โปรดให้เข้าเฝ้าอย่างพ่อค้าชาวต่างประเทศ และให้พระยา
 สุริยวงศ์มนตรีเป็นผู้จัดการต้อนรับ ตตอดจนมีจดหมายคอบเจ้าเมือง
 หมาเก้า เพราะพระยาสุริยวงศ์มนตรีเป็นพนักงานแต่งเรือไปค้าขายเมือง
 หมาเก้า อยู่ในฐานเป็นผู้คุ้นเคยกับไปตุเกศ ไม่ใช่ได้ว่าที่พระคตัง
 พระยาสุริยวงศ์มนตรีได้ว่าที่พระคตังต่อเมื่อครอเปิด ทูตอังกฤษ เข้ามา
 เมื่อปีมะเมียจัตวา ค กุดศักราช ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕)

ไว้ซ่อนอยู่ที่เรือนหน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี พระราชทานเบี้ยเลี้ยงให้เดือนละ ๒ ชั่ง กาลสทำหน้าที่สินค้าเสร็จแล้ว ชื่อน้ำตาลทรายได้ ๕๐๐๐ หาบ ให้บรรทุกกำปั่นออกไปขายที่เมืองเกาะหมาก ส่วนตัวกาลสนั้นยังอยู่ในกรุงเทพฯ ฯ

ต่อมาโปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรี แต่งกำปั่นมาลาพระนคร บรรทุกสินค้าให้หลวงฤทธิสำแดงเป็นนายเรือ และถือหนังสือพระยาสุริยวงศ์มนตรี ไปแจ้งเจ้าเมืองหมาเก๊าว่า ที่เจ้าเมืองหมาเก๊าแต่งให้ กาลสเป็นทูตเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการนั้น เมื่อกาลสเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ฯ โปรดทรงพระกรุณาโปรดทำนุบำรุงกาลสให้มีที่อยู่ และพระราชทานเงินให้เป็นเบี้ยเลี้ยงเดือนละ ๒ ชั่ง และได้นำกาลสเข้าเฝ้าถวายสิ่งของแล้ว โปรดให้ลดค่าธรรมเนียมเรือให้กาลส แล้วว่าหลวงฤทธิสำแดงออกมาค้าขาย ขอให้เจ้าเมืองหมาเก๊าช่วยทำนุบำรุงด้วย และว่าจะต้องการขนคาบสีลาเป็นอันมาก ขอให้เจ้าเมืองหมาเก๊าช่วยจัดซื้อขนคาบสีลาให้หลวงฤทธิสำแดงคุมเข้าไปด้วย เมื่อหลวงฤทธิสำแดงกลับเข้ามา มีหนังสือเจ้าเมืองหมาเก๊าขอมาใจความว่า เจ้าเมืองหมาเก๊าได้ทำนุบำรุงหลวงฤทธิสำแดงให้ได้จำหน่ายสินค้า และรักษาของที่ต้องพระราชประสงค์ และได้ให้เงินรายวันแก่หลวงฤทธิสำแดง เหมือนอย่างหลวงสุรัสวดีออกไปเที่ยวก่อน แล้วได้ยกค่าธรรมเนียมเมืองหมาเก๊าให้ ต้องเสียแต่ค่าธรรมเนียมปากเรือ ที่เจ้าปากกิ่งตงซุนนางเงินมากากับเรืออยู่ และ

ได้มอบขึ้นคายสีลา ๔๐๐ บอกให้หลวงฤทธิสำแดงเข้ามา ปรากฏว่า
 บอกละ ๘ เหยี่ยว แล้วว่าขึ้นคายสีลาซึ่งยังค้างอยู่นั้น ยังให้ ไปจัก
 ซอทเมืองข่งกล้า พระส่งเข้ามาครั้งหลัง กาลสไปตฤกษ์พักอยู่ใน
 กรุงเทพ ๑ จนถึงเดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำบเดาะเอกศก ฤกษ์ศิวาช ๑๑๘๑
 พ.ศ. ๒๓๖๒ จึงกราบถวายบังคมลากลับไป พระยาสุริยวงศ์
 มนตรีหนังสือให้กาลสไปตฤกษ์เข้ามาเมืองหมาเก๊าว่า ได้พากาลส
 เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
 พระกรุณาโปรดพระราชทานเสื้อผ้าให้กาลส และยกค่าธรรมเนียม
 ฆ่าก่าขึ้นพระราชทานกาลสเป็นเงิน ๓๑ ซึ่ง ๓ บาทสี่สิ่ง และพระ

(๑) เข้าใจว่า ที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ๑ นั้น เพื่อให้เรือบรรทุกสินค้า
 ไปขายที่เกาะหมาก และรับสินค้าเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพ ๑ อีกเรื่องหนึ่ง
 เมื่อรับซื้อสินค้าในกรุงเทพ ๑ บรรทุกระวางเต็มเที่ยวที่ ๒ แล้ว กาลส
 จึงกราบถวายบังคมลากลับไป การที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ๑ เป็นนานนั้น
 เชื่อได้ว่าเพื่อประโยชน์ ๓ อย่าง คือ อย่าง ๑ สืบสวนสินค้าที่จะซื้อและขาย
 ได้ในกรุงเทพ ๑ อย่างที่ ๒ ที่จะทำให้ใคร้ให้มีความคุ้นเคยชอบพอไว้กับ
 ไทย เป็นทางให้ไปตฤกษ์ไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก อย่างที่ ๓ เพื่อ
 จะรับซื้อและขายสินค้าให้ ได้กำไรคุ้มค่าใช้จ่ายที่เข้ามาในคราวนั้น หรือให้
 กลับได้กำไรด้วย ข้อความเหล่านี้เป็นคำสั่งของเจ้าเมืองหมาเก๊าที่
 ไม่ใช่ความคิดของกาลสเอง

ราชอาณาจักรไทยหนัก ๕๐ หาบ งาม้างหนัก ๒ หาบ คืบหนัก ๑๕ หาบ
มอให้กาสศคมมาเป็นของพระราชทานเจ้าเมืองหมาแก้วด้วย (๑)

เดือนเดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก รุศคักราช ๑๑๘๒

พ.ศ. ๒๓๖๓ พระเจ้าแผ่นดินไปตุเกศให้เจ้าเมืองโค (๒) โครงข้อสัญญา

(๑) ได้พบในหนังสือฝรั่งแต่ง ว่าด้วยการไปมาค้าขายกับกรุง
สยาม กล่าวความต้องกันหลายเรื่อง ว่าเป็นประเพณีตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า
มาจนกรุงรัตนโกสินทร์ คือถ้าแขกเมืองต่างประเทศนำสิ่งของเครื่อง
ราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ย่อมพระราชทานของตอบแทน
ราคาไม่ต่ำกว่าของที่ถวายนั้น ถ้าหากว่าเรือต่างประเทศลี้ดงของ
ซึ่งต้องการใช้ในราชการเข้ามา เช่นเครื่องศาสตราวุธ เป็นต้น ยังได้รับ
ประโยชน์ยกค่าปากเรือและภาษีสินค้าคุ้มค่าระวางอีก ไม่เขาเปรียบ
ชาวต่างประเทศที่เข้ามาถวายสิ่งของราชบรรณาการ หรือรับบริบทของ
ที่ใช้ในราชการเข้ามา ด้วยเหตุนี้จึงได้เห็นในหนังสือพระราชพงศาวดาร
บ่อยๆ แม้ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ามา ว่าครั้งนั้นๆ ชาวต่างประเทศคนนั้นๆ
ถวายสิ่งของอย่างนั้นๆ บางทีถึงถวายบนตงหลายร้อยกระบอกก็มี ความ
จริงไม่ได้เป็นการถวายเปล่า ได้พระราชทานตอบแทนคุ้ม หรือเกินราคา
ของถวายทุกอย่าง ด้วยประเพณีมคังอธิบายมาน

(๒) ที่เรียกว่าเมืองโคหรือเมืองคัว อยู่ชายแหลมอินเดียนข้าง
ตะวันตก เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ประมึงกับบัญชาหัวเมืองจีนของ ไปตุเกศทาง
ประเทศตะวันออกกันทั่วไป เจ้าเมืองโคคือตัวอุปราชของพระเจ้าแผ่นดิน
ไปตุเกศ

ทางพระราชไมตรี จะขอทำกับกรุงสยามเป็นสัญญา ๓๓ ข้อ ขอ
 ให้กาลสเคลิลโรวาเข้ามาอีก ขอให้กาลสเป็นกงสุลเยเนรล และ
 ขอพระราชทานตั้งบ้านเรือนให้กาลสอยู่ และให้ ได้ขังเสาชิงช้า
 ข้อสัญญาที่โครงมานั้น ขอให้ท่านเสนาบดีพิจารณาทุก ๆ ข้อ ข้อ
 ไรที่ไม่ชอบใจไทย ก็ให้แก้ไขตามเห็นสมควร ในเวลานั้นไทย
 กำลังต้องการเครื่องสาตราวุธจากต่างประเทศ ไปตึกก็ได้รับเป็นพระ
 ในเรื่องสำเร็จได้ เมื่อกาลสเข้ามาคราวก่อน และตัวกาลสเองก็ได้
 เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ซ้ำนาน เห็นจะได้ประพฤติวิถุกษัตริย์
 กับไทยไม่มีข้อรังเกียจ จึงโปรดพระราชทานให้กาลสอยู่ที่บ้านองเชียง
 ส้อยแต่ก่อน (๑) แล้วทรงตั้งให้กาลสเป็นที่หลวงอภัยพานิช พระ
 ราชทานเครื่องยศเหมือนขุนนางในกรุง ฯ แต่หนังสือสัญญานั้นยังหา
 ได้ตรวจไม่ เพราะประจวบเวลาเกิดหิวาตโรคจึงคงอยู่ จนเดือน
 ๑๒ ขึ้นความไข้สงบแล้ว จึงได้ โปรดให้เสนาบดีประชุมกันตรวจ
 ดูข้อสัญญา ข้อใดไม่ชอบใจก็แก้ไขเสียบ้าง แล้วจึงเขียนเป็น
 อักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรไปตึกฉบับหนึ่ง เรื่องความตกลงกัน
 ประทับตราส่งออกไปเมื่อเดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ
 หนังสือที่เสนาบดีทำให้ ไปตึกออกไปครั้งนั้น ฉบับภาษาไปตึก
 เห็นจะเป็นแต่คำแปล ไม่ได้ประทับตรา แม้ตราที่ประทับ
 ภาษาไทยนั้น เข้าใจว่าจะเป็นครุฑแก้ว ไม่ใช่พระราชลัญจกร
 หนังสือที่ทำให้ ไปตึกไปนั้น ที่จริงเป็นหนังสืออนุญาตให้ ไปตึก

(๑) คือที่ตั้งถนนทุกไปตึกทุกวันนี้

มาค้าขาย ไม่ใช่หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี เพราะเป็น
 หนังสือไทยทำให้ฝ่ายเกี้ยว ไม่ใช่เป็นหนังสือซึ่งผู้แทนรัฐบาลทั้งสอง
 ฝ่ายไต่ลงข้อ และพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองได้พระราชทานอนุมัติตาม
 ประเพณีการทำหนังสือสัญญา การทำหนังสืออนุญาตให้ต่างประเทศ
 ไปมาค้าขายเช่นนี้ เป็นประเพณีมีมาแต่โบราณ มีสำเนาคุฤถิถรร
 ซึ่งออกญาไชยาธิบดี ผู้สำเร็จราชการเมืองตะนาวศรี อนุญาตให้ชาว
 เคนมารักไปมาค้าขาย แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้มา
 จากเมืองเคนมารัก เป็นตัวอย่างอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ ส่วน
 หนังสือสัญญานั้น แม้ประเพณีแต่โบราณก็ต้องทำพร้อมกันทั้งสองฝ่าย
 ข้าพเจ้าได้เห็นในหนังสือรายงานของข้าราชการอังกฤษชื่อ แคนเวอส์
 ซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งให้ไปค้นหนังสือเก่าที่เมืองไปตูกะศ ปรากฏว่าเมื่อ
 ไปตูกะศแรกออกมาค้าขายถึงประเทศทางตะวันตก เมื่อทำหนังสือ
 สัญญาที่เจ้าที่ครองเมืองทางตะวันตกนี้ หนังสือสัญญารกลงใน
 แผ่นทอง และทั้งสองฝ่ายเอาหัวแหวนประทับแทนตราทั้งนี้ ก็เข้าใจ
 ได้ว่า ประเพณีทำสัญญาระหว่างพระนครในมัชฌิมประเทศแต่โบราณ
 มาคงจะจารกลงในแผ่นทอง จึงเป็นศัพท์ที่ไขกันในเรื่องที่แต่ง
 ต่อมา ว่าสองพระนครเป็นทองแผ่นเดียวกัน หรือใช้เป็นอุปมาว่า
 สองพระนครเป็นสุวรรณภูมิอันเดียวกัน ทั้งสองคนนั้นเห็นจะเกิดจาก
 ประเพณี ที่จารึกหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ ลงในแผ่นทองนั่นเอง
 ข้อที่เข้าใจหัวแหวนประทับแทนตราอันนี้ ก็เข้าใจกันไต่ชัดเจน คือ

กทหัวแหวนลงบนแผ่นทองให้เป็นรอยตามรูปหัวแหวน ก็เช่นสำคัญ
ได้เหมือนตรา ประเพณีที่แกะตราชนหัวแหวน สำหรับประทับดิน
ประทับครั่ง จะเนื่องมาแต่ประทับหัวแหวนที่แผ่นทองนี้

หนังสือที่ไทยทำให้ ไปตุเกศไปครั้งนั้น ไม่ปรากฏข้อความ
ว่ามีอย่างไรบ้าง มีเรื่องราวปรากฏต่อมาแต่ว่า เมื่อเดือน ๔
ชน ๓ ค่ำ ยี่มะโรง โทศกนั้น เจ้าเมืองหมากแก้วมีหนังสือให้แก่นเรน
โยภิกายิตามัสลินโน เข้ามาขอต่อกำปั่น ๓๖๖ ไร่ ในกรุงเทพฯ
นี้ได้สะดวก ก็โปรดให้ตั้งโรงต่อที่หน้าบ้านกงสุลเยนราลไปตุเกศ
เรือลำนั้นปากกว้าง ๔ วา ๓ ศอก ครั้นเรือกำปั่นแล้วไปตุเกศไม่มี
ทุนจะซื้อสินค้า จึงถวายระวางให้บรรทุกสินค้าของหลวงออกไปจำหน่าย
และขอพระราชทานยืมเงินหลวง ๑๒๐ ชั่ง ใช้ในการต่อเรือ ก็โปรด
พระราชทานให้ตามความปรารถนา และยกค่าธรรมเนียมต่อเรือพระ
ราชทานให้ด้วย (๑)

กรอเฟิกทูตอังกฤษเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา

ในเดือน ๔ ยี่มะเส็งตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๔) นั้น มาร์ควิส เทสคิงส์
ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ ให้เรลเคนต์อังกฤษที่
เมืองสิงคโปร์ มีหนังสือเข้ามาถึงเสนาบดีว่า จะแต่งตั้งนายคเวเฟ็ค
เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในเวลานั้นตำแหน่งที่เจ้าพระยา

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ฉบับ
ต้นเจ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทระเรียมเรียง หน้า ๒๖๒

พระคลังยังว่างอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรวิทยวงค์มนตรี
 (กสิ) งามงามมหาดเล็ก เลื่อนขึ้นว่าการในตำแหน่งเทศมณฑล
 ที่พระคลัง ให้ทันในการที่จะรับรับรองและพูดจากับทูตอังกฤษที่จะ
 เข้ามาขึ้น

เหตุที่อังกฤษแต่งตั้งเข้ามาคราวนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือ
 คำสั่งของมาร์ควิส เฮลคิงส์ ที่ทำให้แก่ครอบครัวได้ความว่า เกิดแก่
 ด้วเรือผลประโยชน์ที่ได้ ในการค้าขายของบริษัทอินเดียตะวันออก
 ทั้งในยุโรปและประเทศทางตะวันออก เนื่องแต่เหตุที่ฝรั่งต่างชาติ
 เกิดรบพุ่งกัน ไม่เป็นอันที่จะเข้ามาค้าขายอยู่กว่า ๒๐ ปี ครั้นเมื่อเลิก
 การสงครามกันแล้ว จึงตั้งกันที่จะคิดบำรุงการค้าขายให้บริษัทอินเดีย
 อังกฤษได้ผลประโยชน์มากดังแต่ก่อน ความปรากฏแก่อังกฤษว่า
 แรกก่อนมาเมืองไทยและเมืองญวนเป็นแห่งที่พ่อค้าฝรั่งต่างประเทศไปมา
 ค้าขายหากำไรได้มากที่สุดแห่ง จึงคิดจะกลยให้มีการค้าขายโยมา
 กับ ๒ ประเทศนั้นจนอีก เมื่อมีโรงโทคกในรัชกาลที่ ๒ นั้น ผู้สำเร็จ
 ราชการอินเดียของอังกฤษ ได้แต่งพ่อค้าให้เข้ามาสืบการงานดัง
 กรุงเพฯ ได้ความออกไปว่า เมื่อใน ๒-๓ ปีมา มีเรือฝรั่งชาติ
 อเมริกันบ้าง ยุโรปบ้าง อังกฤษบ้าง เข้ามาค้าขายดังกรุงเพฯ
 ไทยก็ยอมให้ค้าขายไม่รังเกียจ ด้วไทยกำลังต้องการเครื่องสาตราวุธ
 ที่จะทำศึกกับพม่า อยากให้มีพ่อค้าบรรทุกขนเข้ามาขาย เห็นเป็น
 ช่องที่จะทำกำไรให้มกการค้าขายเจริญขึ้นอีกได้ แต่อังกฤษมี
 ความรังเกียจอยู่ด้วเรื่องวิชาเก็บภาษีอากร ทั้งวิชาของไทยและของญวน

ส่วนวิถีไทยนั้น ยกความชอบรุ่งเรืองที่มีเจ้าพนักงานลงไปตรวจเสียดอกซอส
 ส่งของที่ดีของพระราชประสงค์ หรือต้องการใช้ในราชการ ไม่ยอมให้
 ขายแก่ผู้อื่นซอซหนึ่ง และรุ่งเรืองที่มีวิธีการค้าขายสินค้าบางอย่าง
 เป็นของหลวง ห้ามมิให้ผู้อื่นขายสินค้านั้น ๆ อย่างหนึ่ง และห้าม
 สินค้าบางอย่าง มีข้าวเปลือกข้าวสารเป็นต้น ไม่ให้บรรทุกออกจาก
 เมืองที่เคยชักอย่างหนึ่ง อังกฤษจึงแต่งให้ครอบครัวเป็นทูตเข้ามาให้
 พดจากภัยไทยโดยทางไมตรี เพื่อประสงค์จะขอให้ยกเลิก หรือลดหย่อน
 วิถีอันเป็นที่รังเกียจดังกล่าวมา ซึ่งอังกฤษถือว่าเป็นการลำบากและ
 รำคาญแก่คนค้าขาย จะขอให้คนในบังคับอังกฤษไปมาค้าขายโดย
 สะดวก และให้ค้าขายกับไพร่บ้านพลเมืองได้ทั่วไป ส่วนผลประโยชน์
 ของรัฐบาลไทยที่เคยได้จากวิถีค้าขายอย่างแต่ก่อน ถ้าจะตกหายไป
 เพราะการยกเลิกวิถีดังกล่าวนี้ อังกฤษจะยอมให้ชดเชยค่าปากเรือ
 ทดแทน ขอให้เรียกรวมแต่เป็นอย่างเดียว นี้เป็นความประสงค์ที่
 อังกฤษแต่งทูตเข้ามาอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง จะให้ทูตเข้ามาพบเรา
 เมืองไทรบุรี ด้วยเมื่ออังกฤษเข้าที่เกาะหมากจากพระยาไทร ๆ บอก
 แก่อังกฤษว่า เมืองไทรบุรีเป็นเมืองมีอิสรภาพมิได้ขึ้นแก่ไทย (ซึ่ง
 ถ้าจะว่าก็เป็นความจริงอยู่คราวหนึ่งเมื่อเสียกรุงแก่พระม่าน้ำศักดิ์)
 ครั้นอังกฤษได้เกาะหมาก ทงซนเป็นหัวเมืองหนึ่งของรัฐบาลอังกฤษที่
 อินทโย ให้ว่ากล่าวลงมาจนถึงเมืองสิงคโปร์ อังกฤษมาทรา
 ภายหลังว่า เมืองไทรยอมเป็นประเทศราชขึ้นไทยตามเดิม ก็เกิด
 ความลำบากใจที่ได้เข้าเกาะหมากจากพระยาไทร โดยมีไต่บอก

กล่าวขอรับรองต่อไทยก่อน ในเวลานั้นอังกฤษก็ยังตั้งเมืองเกาะหมาก
 ไม่ได้มั่นคงเท่าใดนัก จำเป็นต้องอาศัยเสบียงอาหารจากเมืองไทรบุรี
 ภัยเหลือเกินจึงเข้าทูลหลังพระยาไทรให้นิยมต่ออังกฤษ ครั้นเมื่อ
 ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยา (ประเสริฐ) เกิดความหวาดหวั่นขึ้น
 ด้วยเรื่องพระยาอภัยนุราช (บัคน) เข้าใจว่า พระยานคร ฯ (น้อย)
 จะหาเหตุเอาเมืองไทรเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช จึงขอ
 ให้อังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมากช่วยว่ากล่าวกับไทยถึง ๒ ครั้งถึงกล่าว
 มาแล้ว เจ้าเมืองเกาะหมากบอกข้อความเหล่านี้ไปยังอินเดีย รัฐบาล
 อังกฤษที่อินเดียจึงให้ครอเฟิตมาพุดจาเรื่องเมืองไทรบุรีกับไทย ประสงค์
 จะขอให้พระยาไทรพ้นจากอำนาจเมืองนครศรีธรรมราช โดยถือว่า
 เมืองไทรบุรีเป็นประเทศราชอันอยู่ใกล้ซีกทิศกึ่งเขตแดนของอังกฤษ
 อีกอย่างหนึ่ง ครอเฟิตมาคราวนั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงให้มี
 พนักงานทำแผนที่ และผู้ชำนาญศาสตร์มาด้วยในกองทัพ เพื่อ
 การตรวจแผนที่และตรวจพื้นอพถุขพันธ์สัตว์ต่าง ๆ ประกอบกับข้อ
 ความที่ครอเฟิตจะต้องสืบสวนการงานต่าง ๆ ในบ้านเมือง ไปเสนอต่อ
 รัฐบาลอังกฤษด้วย อูระของครอเฟิตที่เป็นทูตเข้ามาว่าโดยย่อเป็น
 ๓ ประการดังกล่าวมานี้

ตามความอันปรากฏในหนังสือคำสั่งของผู้สำเร็จราชการอินเดีย
 อังกฤษ ซึ่งสั่งครอเฟิตเป็นลายลักษณ์อักษรมาในครั้งนั้น อังกฤษ
 เข้าใจอยู่แล้วว่าการต่าง ๆ ที่อังกฤษมาขอจะไม่สำเร็จได้ถึงประสงค์
 โดยง่าย ภัยแก่ก่อนมาฝรั่งต่างชาติที่ออกมาค้าขายทางประเทศ

ตะวันออกกัน คือพวกโปตเทศเป็นต้น ได้เคยมาคบโกงเข็ชเคเขียน
 ชนชาติที่เป็นเจ้าของเมืองอันมีกำลังน้อยกว่าไว้เสียมากกว่ามาก จน
 ความรังเกียจเกลียดชังฝรั่งมีแก่บรรดาชาวประเทศทางตะวันออกกัน
 ทั่วไป ตลอดจนเมืองจีนและญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ คำสั่งที่ครอเฟิต
 ได้ริบมาให้พุกจาก้วยเรื่องการค้าขายครั้งนั้น รัฐบาลถึงกำชับไม่ให้
 มาซื้อที่ดิน แม้แต่เพียงที่ดินสถานการค้าขาย ก็ไม่ให้ให้ซื้อ ด้วยเกรง
 เจ้าของเมืองจะเกิดความสงสัย ว่าจะมาตั้งข้อมปรากการอย่างฝรั่งเคย
 ทำมาแต่ก่อน ส่วนการที่จะขอร้องให้แก่ ไซลคหย่อนภาษีอากรนั้น
 ถ้าได้ก็เป็นกาว่า ถ้าไม่ก็ได้ตามประสงค์ ก็ให้ที่คุ้มหมายเพียงแต่
 ทำความคุ้นเคยเป็นไมตรีกันไว้ ในระหว่าง ๒ รัฐบาล พอมีเหตุ
 การณ์อย่างใดให้ มีหนังสือไปมาพุกาถึงกันได้ และให้ คึกอ่านขอ
 หนังสืออนุญาตของรัฐบาลไทยและญวน ให้พวกลูกค้าอังกฤษไปมา
 ค้าขายได้โดยสะดวก ถ้าในชั้นต้นได้เพียงเท่านี้ก่อน ก็เป็นพอ
 แก่ความประสงค์ ไว้เมื่อการค้าขายติดต่อกันเข้าจนเกิดผลประโยชน์
 แลเห็นก้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว จึงไว้ คึกการอย่างอื่น เช่นทำหนังสือ
 สัญญาเป็นต้น ต่อไป

ส่วนเรื่องทำแผนที่นั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนก็แคลงอยู่แล้ว
 ว่าทางที่ไทยจะรังเกียจ จึงได้มีข้อกำชับในคำสั่งว่า ให้ระวังอย่าให้
 รัฐบาลเจ้าของเมืองสงสัยว่ามาทำแผนที่เพื่อความคึกร้าย ส่วนเรื่อง
 เมืองไทรบุรีนั้น ในเวลาเมื่อครอเฟิตออกจากอินเดีย พระยานคร
 ยังไม่ได้ยกกลงไปที่เมืองไทรบุรี ความปรากฎในคำสั่งครอเฟิตแต่ว่า

ข้อความที่จะพดจากขไทยเรื่องเมืองไทรบุรี จะควรพดอย่างไร ให้
ครอเพ็ดมาฟังเรื่องราวและปรกษาหารอกกับเจ้าเมืองเกาะหมากต เด็ด
แต่กำชัยมาให้ระวังอย่าทำให้ อังกฤษต้องเข้าไปได้รัยความลำบาก
อยู่ในระหว่างไทยกับพวกมะลายูเมืองไทรบุรี กว้ยเหตุการณเรื่อง
เมืองไทรบุรีนี้

ครอเพ็ดชกมาจากเมืองกาลกัตตา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน
ศกศคักราช ๑๘๒๑ ตรงกับวันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒
ขมะเส็งตรัคก จลศักราช ๑๑๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ ด้วนายทมาควย
คือนายร้อยเอกเคนเยอร์ฟลค เป็นอุปทูตและพนักงานทำแผนที่ หมอ
ฟันเลสันเป็นแพทย์ และเป็นผู้ตรวจสภาพศาสตร์ มีทหารชียอย
แขกมากควย ๓๐ นายร้อยโทรเชอฟลค เป็นผู้บังคับ เรือที่มานั้น
วิทยาลัยอินเคียเข้าเรือชื่อ ขอนอกมี เป็นกำปั่น ๒ เสาครึ่งของพ่อค้า
กับตันแมคคอสลเนลเป็นนายเรือ สั้งให้ครอเพ็ดมาเมืองไทยก่อน
ออกจากเมืองไทยจึงให้ไปเมืองญวน มาร์ควิส เหลคิงส์ มีอักษร
คำสั่งให้ครอเพ็ดเชิญมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาฉบับหนึ่ง
พระเจ้ากรุงเวียกนามฉบับหนึ่ง

ครอเพ็ดใช้ ขเมาถงเกาะหมากเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ตรงกับ
วันจันทร์ เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ภายหลังพระยานคร ๑ ด้ได้เมือง
ไทรบุรีไม่กี่วัน เวลานั้นเจ้าพระยาโทร (ปะแงวัน) หนีไปอาศัยอยู่
ที่เกาะหมาก พระยานคร ๑ มีหนังสือไปถงเจ้าเมืองเกาะหมากให้ส่ง
ทวเจ้าพระยาโทร จึงเป็นเหตุให้เกิดตณกันที่เกาะหมาก ว่าถง

ทัพไทยจะเลยลงไปตีเกาะหมากด้วย ในเวลาที่กำลังคืนกันอยู่นั้น
 พอเรือครอเพ็ดมาถึงเกาะหมาก แต่ที่วังพระยานคร ๑ ไม่ได้ตั้งใ
 ้จะตั้งลงไปให้ถึงเกาะหมาก พอตกเมืองไทรบุรีแล้ว ก็เอาใจใส่
 ที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤษ พอพระยานคร ๑ ทราวยว่าครอเพ็ดเป็นทูต
 อังกฤษมาถึงที่เกาะหมาก ก็แต่งคนให้ถือหนังสือไปถึง บอกให้
 ทราวยว่า ทักองทัพไทยลงไปตีเมืองไทรบุรีนั้น ไม่ได้มีความประสงค์
 จะไปรยพุ่งถึงเกาะหมาก แม้พวกกองหน้าที่ส่งเลยเข้าไปในเขตต์
 แคนเมืองไทร ที่อังกฤษได้ปักครองอยู่ประมาณ ๓๐ คน เมื่อ
 พระยานคร ๑ ได้ทราวยความก็ให้ทำโทษ และห้ามปรามมิให้ส่งเลย
 เขตต์แดนอีกต่อไป

ครอเพ็ดออกเรือจากเกาะหมาก เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ตรงกับ
 วันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ มาถึงสิงคโปร์วันที่ ๑๘ พักอยู่
 ๖ วันแล้ว จึงออกเรือใช้ ไบมากรงเทพ ๑

เมื่อเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ บมเมเยยยังเป็นตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๕)
 ครอเพ็ดทูตอังกฤษเข้ามาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ได้รับอนุญาตให้เรือ
 กายันขึ้นมาถึงกรงเทพ ๑ มาบอกที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี
 ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตกใต้วัดประยูรวงศ์ ๑ และพระยาสุริยวงศ์มนตรีจก
 ทักซึ่งสร้างไว้หน้าบ้านเป็นที่ไว้สินค้า ให้เป็นที่พักของครอเพ็ดและ
 พวกที่มา เมื่อครอเพ็ดไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรีตามธรรมเนียม
 แล้ว ได้ไปเฝ้าพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรมุนี ซึ่ง
 ทรงกำกับราชการกรมท่า ส่วนอักษรศาสน์และเครื่องราชบรรณาการ

ซึ่งมาร์ควิส เฮอร์ซิงส์ ให้ครอบครัวเปิดคัมภีร์มาถวายนั้น พระยาพิพัฒน์
โกษาและเจ้าพนักงานลงไปรับอักษรศาสตร์แปลไต่ความดังนี้

มาร์ควิส เฮอร์ซิงส์ ฯลฯ ผู้สำเร็จราชการอาณาจักรอังกฤษ
ในอินเดีย ขอทูลมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทราบ

ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์จะแสดงให้ปรากฏความเคารพนับถือ
ของชนชาติอังกฤษที่มีต่อพระองค์ จึงได้แต่งให้ทูตเข้ามาเฝ้า เพื่อ
จะบำรุงทางพระราชไมตรี และเกื้อกูลการไปมาหาสู่กันในระหว่าง
ชนชาติอังกฤษและชนชาติไทย ซึ่งได้กล่าวยุติกันแล้วนั้น ให้เจริญ
ยิ่งขึ้น

ชาวยุโรปต่างชาติได้รุกรานจับเกี่ยวกันมาหลายปี ยึดกันได้
เลิกการค้าสงครามกลายเป็นไมตรีกันแล้ว แม้ในแผ่นดินอินทสุถาน
ซึ่งเคยเป็นเหตุแก่การสงครามและหตุลาการต่าง ๆ ไม่เฉยช้อย
มาหลายชั่วอายุคนนั้น ก็บัดนี้มีความสงบเรียบร้อยทั่วไป (ด้วย
ความสามารถของอังกฤษ)

อังกฤษเที่ยววันมีอำนาจ (ตลอดอาณาจักรอินเดีย) และเป็นที่
นับถือแก่ประเทศอื่น ฝ่ายใต้ตั้งแต่สิงคโปร์ ตลอดขึ้นไปฝั่งเหนือ
จนถึงเทือกภูเขาเจดักมันเมืองจีน ข้างตะวันออกตั้งแต่เขตต์แดน
เมืองฮังวะ ตลอดไปฝ่ายตะวันตกจนถึงแคว้นประเทศเยอร์เซียบ แต่
ประชาชนที่อยู่ในปกครองของอังกฤษมีกว่า ๘ โกฏิ เพราะฉะนั้น
อังกฤษจึงไม่มีความประสงค์ที่จะแสวงหาอาณาเขตต์เพิ่มเติมต่อออก
ไปอีก

การภายในก็มีความเรียบร้อย ส่วนภายนอกนั้น อังกฤษก็
เป็นมิตรไมตรีกับนานาประเทศที่เขตต์แดนติดต่อกันใกล้เคียงกัน เป็น
กันว่าพระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันออก พระเจ้าแผ่นดินเปอเซีย
ฝ่ายตะวันตก บรรดาเจ้านายที่ปกครองแคว้นแคว้นอาหรับ เมื่อก่อน
ประเทศเตอร์ก และพระเจ้ากรุงจีน ก็เป็นไมตรีกับอังกฤษ พวก
พ่อค้าอังกฤษกับชาวเมืองของพระเจ้าแผ่นดินและเจ้าประเทศนั้น ๆ ได้
ค้าขายถึงกันอยู่เป็นอันมาก จนทั้งสองฝ่ายได้ผลประโยชน์
เพราะเหตุที่อาจจะไปมาค้าขายถึงกันได้ โดยปราศจากความขัดข้อง
ทั้งปวง จึงมีพวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านั้นพากันมาค้าขาย
ในแผ่นดินของอังกฤษเนืองนิตย์ ส่วนพ่อค้าอังกฤษก็ไปค้าขายถึง
เมืองต่างประเทศนั้น ๆ เป็นอันมาก การค้าขายย่อมทำให้เจริญ
โภคทรัพย์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นเบื้องต้น แล้วเป็นขี้อัยให้ชน
ต่างบ้านต่างเมืองรู้จักคุ้นเคยกันคั่น ที่สกลจึงเป็นเหตุให้ ผู้ซึ่งเป็น
เจ้าเป็นใหญ่ของชนต่างชาติต่างภาษา ซึ่งไปมาค้าขายถึงกันนั้น
มีไมตรีเป็นมิตรสนิทกันยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในประเทศอังกฤษ เสกเจสดิษย์พระราช
ธานีวันอยู่ทางไกลกับพระราชอาณาจักรในอินเดีย ประมาณถึงถึงพิภพ
เพราะระยะทางห่างไกลกันนัก จะทรงปกครองราชอาณาจักรในอินเดีย
ด้วยพระองค์เองไม่ได้สะดวก จึงพระราชทานพระราชอำนาจให้ข้าพเจ้า
เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ ปกครองแผ่นดินอินเดียนี้ ข้าพเจ้า
ก็ใจประสงค์จะให้ไพร่บ้านพลเมือง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีรับสั่ง

ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ปกครองต่างประเทศ มีความสุขและความเจริญ
 ทุ่งกุลล่อคือพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ราชอันประเสริฐ ขอให้ทรงเห็น
 แก่ทางพระราชไมตรี โปรดให้ประชาชนในประเทศอินเดียได้ ไปมา
 ค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์โดยสะดวก ข้าพเจ้า
 ก็ขอเชิญให้บรรดาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ มาค้าขายตามหัว
 เมืองท่าค้าขาย ในประเทศเขตต์แดนของอังกฤษอย่างเดียวกัน ถ้า
 หากว่าคนก็อยู่ในบังคับอังกฤษ จะเป็นชาวยุโรปก็ตาม จะเป็น
 ชาวอินเดียก็ตาม ไปค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์ ขอ
 พระองค์จงได้ทรงพระกรุณาคุ้มครองป้องกันให้ มีความผาสุกด้วย

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทูลขอที่แผ่นดินในพระราชอาณา
 จักรของพระองค์ เพื่อทำที่จอดเรือ ที่ตั้งบ้านเรือน หรือที่ขุด
 ที่ไว้สินค้า แต่อย่างหนึ่งอย่างใด แม้งฎหมายอย่างธรรมเนียมอันใด
 ที่ใช้อยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็ไม่ทูลขอให้
 ยกเว้นเป็นพิเศษสำหรับพวกพ่อค้าอังกฤษ ถ้าหากว่าอย่างธรรมเนียม
 อันใดในพระราชอาณาจักรของพระองค์ อันเนื่องด้วยการค้าขาย
 เป็นความลำบากแก่พวกพ่อค้าอังกฤษ อันอาจจะเห็นได้ว่า เป็น
 เครื่องขัดขวางแก่ความเจริญของการค้าขายกับพระราชอาณาจักรของ
 พระองค์ ข้าพเจ้าก็หวังใจในพระปรีชาญาณ และพระราชหฤทัย
 อันเป็นไมตรีที่จะทรงพระราชดำริแก้ ไชยกเว้น (ตามซึ่งพระองค์ทรง
 พระราชดำริเห็นสมควร)

นายครอเพ็คที่ข้าพเจ้าได้เลือกให้เป็นทูตต่างตัวข้าพเจ้าไปเฝ้า
 ครั้งนี้ เป็นผู้เข้าใจความประสงค์ของข้าพเจ้าอยู่ทุกข้ออย่าง ถ้าได้
 ปรึกษาหารือกับมุขมนตรีของพระองค์ คงจะสามารถที่จะคิดอ่าน
 จัดการให้เป็นประโยชน์ ที่จะเกิดโภคทรัพย์และความเจริญทั้ง
 ฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ นายครอเพ็คไปเคยเป็นผู้ต่างตัวข้าพเจ้าอยู่
 ในสำนักปลัดท่านเมืองชะวาหลายปี ข้าพเจ้าได้เลือกนายครอเพ็คให้
 เป็นทูตไปเฝ้าพระองค์ในคราวนี้ ก็เพราะเห็นว่า นายครอเพ็คเป็น
 ผู้สันถวไมตรีอย่างธรรมเนียมในประเทศทางตะวันออก เพราะได้คุ้นเคย
 มาช้านาน นายครอเพ็คเป็นผู้ที่ได้รักษาไว้วางใจของข้าพเจ้า
 ถ้าหากว่านายครอเพ็คยอมตกลงในการอย่างใดประการใดกับรัฐบาล
 ของพระองค์ ความตกลงอันนั้นจะได้รักษามันไว้ของข้าพเจ้าทุกประการ
 ข้าพเจ้าได้มีข้อยสิ่งของหลายอย่าง - ให้นายครอเพ็คคุมมาถวาย
 แก่พระองค์ ในนามของข้าพเจ้าด้วย

เครื่องราชบรรณาการที่มารควิส เฮลดิ้งส์ ส่งมาถวายในครั้งนั้น
 คือ ขันคายนิลาลายทอง ๓๐๐ ขอก ขันคายนิลาลายเงิน ๕ ขอก
 ถ่านขาว ๔ ฝืน พรหมเทศ ๒ ฝืน เครื่องแต่งตัวหญิงอย่างฝรั่ง ๒ สำหรับ
 เครื่องโต๊ะแก้วเจียรนัยสำหรับหนึ่ง ฉากอย่างกึ่ง ๕ แผ่น พรหมอย่างกึ่ง
 ๒ ฝืน หนังสือเรื่องราวพงศาวดารอังกฤษเล่มหนึ่ง รมมีเครื่องพร้อม
 รถหนึ่ง ม้าเทศสำหรับเทียมรถม้าหนึ่ง ฉากเขียนด้วยหนัง ๔ บาน
 ฉากกระจก ๓ บาน รวม ๗ บาน

ฉนวนจนทรวงเรือน ๕ แรม ๒ คำ บัษเมยจกมาศก จดศักราช
 ๒๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๕ เสด็จออกพระที่นั่งบิษยกมาลาที่ห้องพระโรง
 เป็นการเค้มยศ ทรงฉลองพระองค์ครุย โปรดให้ยอนครุเพ็ด
 และพวกอังกฤษที่มาในกองทัพเข้าเฝ้าฯ เมื่อเฝ้าแล้วจึงตั้งคนปรักษา
 ทหารราชการกับพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่งเลื่อนขึ้นเป็นพระยาสุริยวงศ์
 โทษาทพระคลัง ต่อมาหลายครั้ง การไม่ตกลงกันได้ถึงความ
 ประสงค์ของครุเพ็ด ด้วยมีเหตุขัดข้องและเกิดเข้าใจผิดกันหลาย
 อย่างหลายประการ ที่เป็นเบื้องต้น เพราะเหตุที่รกล่าวต่อไขน คือ
 ๑) ทั้งสองฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่
 พูดภาษาอังกฤษได้ อังกฤษก็ไม่มีความรู้ภาษาไทยได้ ทั้งหนังสือ
 และคำพูดต้องไขแปลเป็นภาษาไปตเศกบ้าง ภาษามะลายูบ้าง แล้ว
 จึงแปลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง

๒) ล่ามที่เป็นผู้แปลเป็นคนจีนทำทั้งสองฝ่าย ฝ่ายข้างครุเพ็ด
 ได้ล่ามไทยมาแต่เกาะหมาก ก็เห็นจะจ้างไทยที่เป็นข่าวไพร่ไควท์
 หลบหนีไปอยู่ที่นั่น พอรู้ภาษามะลายูมาเป็นล่าม เป็นคนซึ่งไทย
 ในกรุงเทพฯ ย่อมรังเกียจไม่ให้เข้าไปในที่เฝ้า หรือแม้แต่เป็นล่าม
 เมื่อพูดไปหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ฝ่ายข้างครุเพ็ดก็โกรธ ทว่าก็คิดกัน
 ห้ามปรามล่ามซึ่งตัวไว้ใจ ฝ่ายล่ามของไทยเล่า ล่ามที่สำหรับ
 แปลภาษาไปตเศก ก็ใช้พวกกะฎีจีน ที่แปลภาษามะลายูใช้แขก
 คนหนึ่งชื่อ นระคำอริ ได้เป็นที่หลวงโกษาอศิศหากอยู่ในเวลานั้น
 ล่ามข้างฝ่ายไทย ทั้งล่ามฝรั่ง และล่ามแขก ต่างคนต่างไปนิทา

กันให้ครอบครัวพัง ไล่แต่เท่านั้น ต่างคนต่างชิงกันเอาหน้า ในทางที่
จะเรียกร้องเอาของกำนัลจากครอบครัว ทำให้ครอบครัวเกิดकुหมันขึ้นมา
ถึงผู้ใหญ่นายไทย ว่ามีแต่คนโลก

๓) ที่มาร์ควิส เฮสคิงส์ เลือกให้ครอบครัวเป็นทศเจ้ามา
เพราะเห็นว่าเป็นผู้สันติค้อย่างธรรมเนียมทางประเทศเหล่านั้น ที่จริง
ทั้งใจก็ ทั้งจะฟังแลเห็นได้ในหนังสือคำสั่งที่ให้แก่ครอบครัว แต่ความ
ชำนาญของครอบครัวนั้น ไม่เห็นไปแต่ในทางข้างดี เพราะคุ้นเคย
แต่กับพวกชะวามะลายู อันเคยอยู่ในอำนาจฝรั่งมาก่อน ถึงไร
มาเสียแล้ว ว่าไทยก็เป็นชาวตะวันออกเหมือนกับพวกชะวามะลายู
ไม่มีอะไรกับคนพวกนั้น ผิดกันแต่ที่ไม่อยู่ในอำนาจ เมื่อเห็นไทย
ไม่ยำเกรงครอบครัวเหมือนพวกชะวามะลายู ก็ยิ่งทำให้ไม่ชอบหนักขึ้น

๔) ข้อที่ครอบครัวไม่ชอบไทย เห็นจะเริ่มตั้งแต่มาถึงเกาะหมาก
เพราะประจวบเวลากองทัพไทยลงไปตีที่เมืองไทรบุรี และชาวเกาะ
หมากกำลังกันกัน ว่าไทยจะตกลงไปถึงเกาะหมากด้วย ครอบครัว
ไทรบุรีคำสั่งรัฐบาลอินเดียให้มาพบกับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี ก่อนไทย
ตีเมืองไทร และให้มาปรึกษากับอังกฤษที่เข้าเมืองเกาะหมาก
ในข้อที่จะมาพบกับไทยว่าอะไร ในเวลาครอบครัวมาถึงเกาะหมาก
อังกฤษที่เมืองนั้นกำลังซัดกันไทย ไม่ต้องบอกก็พอจะคาดได้ ไม่ผิด
ว่าความต้องการของเจ้าเมืองเกาะหมากในเวลานั้น จะไม่เป็นอย่างอื่น
นอกจากอยากให้อังกฤษยกกองทัพมาขับไล่ไทยออกไปเสียให้พ้นเมือง
ไทรบุรี แต่หากรัฐบาลอินเดียไม่ได้ตั้งใจที่จะทำการเป็นศัตรู เจ้า

เมืองเกาะหมากจึงต้องแนะนำครอบครัวให้มาพักกับไทยแต่โดยดี ตาม
คำสั่งเดิมของรัฐบาลอินเดีย แต่คำแนะนำนั้นที่ปรากฏในหนังสือ
ของครอบครัว ก็มีอย่างเกี่ยวแต่ให้คิดอ่านให้ไทยออกไปเสียจากเมือง
ไทรบุรี และให้คืนเมืองให้เจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) อย่างเดิม
ซึ่งระตกลงกันไม่ได้ด้วยเอง

๕) วิธีการค้าขายกับต่างประเทศในเวลานั้น ชาวต่างประเทศ
ที่ไปมาค้าขายโดยมากก็จีน ซึ่งแสวงหาแต่กำไรในการค้าขายเป็น
ใหญ่ ยอมขนมอบหมอบคูลาน ลวายตัวฟังบุญผู้ที่มีอำนาจและ
เป็นใหญ่ในบ้านเมือง ยอมที่จะทำการอย่างใด ๆ ให้พอใจเจ้าของเมือง
ขอแต่ให้หากำไรได้ โดยสะดวก จึงเข้ากับไทยได้ดี แต่ฝ่ายฮ้างฝรั่ง
ไม่เช่นนั้น ประโยชน์ในการค้าขายก็อยากจะได้ และยังมีนิสัยคึกคัก
วาทริยาอาการกระตือรือร้นของเมือง ก็เป็นอันยากที่จะทำให้
เกิดความพอใจแก่ไทยได้โดยธรรมดา

๖) เหตุอีกอย่างหนึ่งนั้น จำต้องว่าโดยที่จริง ประเพณี
ของไทยเราในครั้งนั้น ซึ่งถือมาตามคติโบราณ ยังมีหลายอย่าง
ซึ่งชวนะให้ฝรั่งหมิ่น ยกตัวอย่าง ๆ เกี่ยว เพียงเรื่องไม้ไผ่เสื่อ
แม้พระเจ้าพระกาจักรรัชเชกเมืองก็ไม่ไผ่เสื่อ เมื่อฝรั่งแลเห็นแต่หัวเปล่า
ไปตามกัน ตั้งแต่ม้าใหญ่ลงมาถึงสุนัข ก็เห็นจะรังเกียจหมิ่น
ว่าเป็นชาวเมืองต่ำ ใช้แก่เท่านั้น การที่เจ้าพนักงานกรมท่าของเราเอง
ทั้งกรมท่ากลาง กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย ทำการค้าขายกับต่าง
ประเทศ แสวงหาประโยชน์ตนเองปะปนไปกับหน้าที่

ที่ทำงาน ตำแหน่งราชการ นี้ก็เป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยคุณหมื่นอีก
อย่างหนึ่ง

แม้เหตุซัดขวางมีอยู่ดังกล่าวนั้น การที่ปรึกษากันในส่วนราชการ
ของทุกที่มาในครั้งนั้น ครอบเห็ดไม่มีเหตุที่จะเกิดขึ้นได้ ว่าไทยพม่า
อย่างคนบ้าเถื่อน หนังสือที่แต่ง แม้ก็เขียนไทยในอย่างอื่นโดยมาก
ยังต้องชมความเรียบร้อยในการปกครองบ้านเมืองเมื่อในเวลานั้น และ
ชมว่าไทยฉลาดในการงาน และรู้การต่างประเทศ คือการที่เป็นไป
ในอินเดียเป็นต้น ดังที่เกี่ยว

ความที่ปรึกษากัน ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอบเห็ดนั้น
เมื่อครอบเห็ดเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เห็นมีกษัตริย์ไปตุ่กเศอยู่ในกรุงเทพ ฯ
แล้วจึงมาขยายความคิดออกไปว่าที่ปรากฏในคำสั่ง คือ จะขอให้
ไทยทำหนังสือสัญญายอมลดทอนอาณาเข้าจากพ่อค้าฮังการีประการหนึ่ง
จะขอตกลงส่งประการหนึ่ง ความ ๒ ข้อนี้ ไทยก็ไม่ได้แสดงความ
รังเกียจ เข้าใจว่าจะยอม ถ้าอังกฤษยอมตามประสงค์ของไทยใน
ความข้อหนึ่งเป็นข้อแลกเปลี่ยน คือ ขอให้เรือไทยที่ไปค้าขายตาม
เมืองของอังกฤษ ใช้อาบันใดก็ตามต้องการ ทั่วในเวลานั้นไทย
กำลังต้องการปืนไว้ ทำศึกกับพม่า พอพระยาพระคลังพบจีนจีน
ครอบเห็ดก็พูดกับเสี่ยวอาฮังการีจะยอมให้เรือไทยขออาบันมาได้ แต่เวลา
เมื่อไทยเป็นไมตรีกับประเทศที่อยู่ติดต่อกับอังกฤษ ประเทศที่ควรเปิด
พุดซ้อน รัยไว้ในหนังสือที่แต่งว่า ตั้งใจหมายว่าพม่าที่เกิดขึ้น
เมื่อไทยได้ยื่นคำพูดอย่างนี้ ก็แลเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อันใดที่จะ

ทำสัญญาด้วยอังกฤษ ทั่วอังกฤษจะเอาประโยชน์ข้างเดียว ส่วน
 ประโยชน์ของฝ่ายไทยนั้นไม่ให้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ชื่อนี้เป็นมูลเหตุ
 ที่ไม่ตกลงกันได้ ในคราวนั้น ครอบพิศพยายามพูดจาต่อมากหลาย
 ครั้ง ทางที่พูดต่อมาในตอนหลัง ครอบพิศเลิกความคิดเรื่องตั้งกงสุล
 เป็นแต่จะขอลดภาษี ข้างไทยจะให้ครอบพิศรับประกันว่า จะมีเรือ
 อังกฤษเข้ามาค้าขายไม่น้อยกว่าปีละ ๕ ลำ ครอบพิศก็ไม่รับประกัน
 ฝ่ายไทยว่าเมืองไทยมีเกลือเท่าใด จะบรรทุกเกลือไทยออกไปขายที่
 อินทีย รัฐบาลอังกฤษจะลดภาษีให้อย่างไรบ้าง ครอบพิศก็ไม่ตกลง
 ที่จะยอมลดภาษีเกลือให้แก่ไทย เมื่อพูดจาเรื่องค้าขายกันจนลงปลาย
 แล้ว ครอบพิศจึงได้เริ่มพูดเรื่องเมืองไทรบุรี คือ ครอบพิศถือนหนังสือ
 เจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) เป็นใจความกล่าวโทษเจ้าพระยานคร ฯ
 และจะขอเมืองคืน เข้ามาขึ้นต่อเสนาบดี ครอบพิศจะขอให้ไทยยอม
 ตามความประสงค์ของเจ้าพระยาไทร ข้างไทยตอบว่า เจ้าพระยา
 ไทรบุรีก็เป็นเจ้าเมืองประเทศราชซึ่งขอบขึ้นต่อมา ถ้ามีทุกขวิสัยอันใด
 ควรจะเข้ามาเฝ้ากราบทูลความทุกขวิสัยอันนั้น นั้นมีท้องตราออกไป
 ก็ไม่ตอญ ครั้นตัวได้ความเคืองครั้นก็ไม่เข้ามาเฝ้าฉันข้ากับเจ้า
 จะให้ไทยคืนเมืองให้อย่างไรได้ ข้างครอบพิศกล่าวโทษเจ้าพระยา
 นคร ฯ แทนเจ้าพระยาไทร ข้างไทยก็ยินยอมว่า ให้เจ้าพระยาไทร
 เข้ามาถว้โทษเอง จะมีตราให้ให้เจ้าพระยานคร ฯ เข้ามาว่ากล่าว
 ให้เป็นยุติธรรมทั้งสองฝ่าย ครั้นครอบพิศอ้างถึงประโยชน์การค้าขาย
 ของอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทร พระยาพระคลังก็ส่งใบขอของ

เจ้าพระยานคร ฯ ไปให้ครอเพ็ด ว่าตั้งแต่ไทยเข้าไปรักษาเมืองไทรบุรี
 ใต้เอาใจใส่ในทางไมตรีกับอังกฤษที่เกาะหมาก เป็นการเรียบร้อย
 อย่างแต่ก่อน ไม่มีขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด ได้กันอยู่เพียงเท่านั้น
 ครอเพ็ดอยู่ในกรุงเทพ ฯ ถึง ๔ เดือน เห็นการไม่สำเร็จ
 ใต้ตั้งประสงค์ คึกคะกลับ เกิดลำยากกันขึ้นด้วยเรื่องหนังสือคอบ
 อีกอย่างหนึ่ง ข้างครอเพ็ดจะให้มีพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์
 มาร์ควิส เฮลคิงส์ ข้างไทยว่า มาร์ควิส เฮลคิงส์ เป็นแต่จุนนาง
 ผู้สำเร็จราชการหัวเมือง จะมีพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์นั้นผิด
 อย่างธรรมเนียม จะให้มีแต่กุฎอักษรของพระยาพระคลังคอบ ข้าง
 ครอเพ็ดไม่ยอม ลงปลายตกลงกันว่า จะมีหนังสือของพระยา
 พิพัฒน์โกษาคอบไปถึงเลขานุการของ มาร์ควิส เฮลคิงส์ ในส่วน
 เรื่องการค้าขายนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอเพ็ดว่า แต่เดิม
 ไทยจะให้พระยาพิพัฒน์โกษาทำหนังสือให้ครอเพ็ด เป็นหนังสือ
 อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายในพระราชอาณาจักร ถ้าใด
 มีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายแต่ ๕ ลำขึ้นไป จะลดภาษีเข้าจากร้อย
 ละ ๘ ลงเป็นร้อยละ ๖ ครอเพ็ดก็ไปตรวจว่าหนังสือที่ขาน
 พระยาพระคลังก็เป็นคำพอใจ แต่ยังไม่ทันที่จะได้รับหนังสือนั้นก็เกิด
 เหตุผิดใจกันขึ้นอีกอย่างหนึ่ง

เหตุนั้นเกิดแต่เรือที่รัฐบาลอังกฤษเช่าเรือพ่อค้า ให้เป็นเรือตัก
 เข้ามาราชการ ด้วยประเพณีตามประเทศทางตะวันออกในครั้งนั้น
 สิ่งของที่มากในเรือตักไม่ต้องตรวจเก็บภาษีอากร อย่างหนึ่งอย่างใด

อรรถมนีมนั้นทรายอยู่ทั่วกัน กัปตันเรือที่ครอเพ็ดมา ซ็อกกัปตัน
 แมคคอดเนล เห็นประโยชน์ที่จะได้ ในการที่เข้ามาจับต กิ่งลอย
 บรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาในระวางเรือเป็นอันมาก ครอเพ็ดมิได้ทราย
 ความชอบ ครั้นเมื่อเรือเข้ามาจอดอยู่ในกรุงเทพฯ พวกทูกชน
 อยู่บนบก กัปตันแมคคอดเนลลอบเอาสินค้าออกจำหน่าย ความ
 ทรายถึงไทย ตามครอเพ็ด ๆ ก็ยืนยันว่าอรรถมนีมนั้นของอังกฤษ
 เรือที่มาราชการจะค้าขายไม่ได้ ต่อมาครอเพ็ดจึงได้ทรายความจริงว่า
 กัปตันเรือของคนพาทของหน้ภายี่เข้ามาขาย ทำให้เสียเวลาทำตนได้
 อ้างไว้ ครอเพ็ดเกิดวิวาทชนกับกัปตันแมคคอดเนล ถึงต้องไล่
 กัปตันแมคคอดเนลชนจากเรือ กัปตันแมคคอดเนลเป็นขี้ไปมาคั้น
 กับไทยในเวลาเมื่อชายชง จะเป็นกัปตันแมคคอดเนลหรือผู้ใดไม่แน
 นำความมาแจ้งแก่พระยาพระคลังว่า เมื่อเวลาครอเพ็ดอยู่ในกรุงเทพฯ
 นั้น ให้เที่ยวหยั่งน้ำท่าแผ่นดิน และพูดว่า เมืองเช่นกรุงเทพฯ นั้น
 ถ้าอังกฤษจะต้องการ ส่งเรือรบมาเพียง ๒ ลำ ๓ ลำก็จะตีเอาได้
 ความทั้งสองข้อนี้ เป็นเหตุให้ไทยเกิดขคิดเคืองครอเพ็ด แต่ก็ไม่ไ้
 ทำให้เสียอชฌาตย์อย่างใด ไปรทให้จัดเครื่องบรรณาการพระราชทาน
 ทอบ มาร์ควิส เฮลคิงส์ เป็นสิ่งของต่าง ๆ คือ งาช้าง ๑๐ กิ่ง
 หนัก ๒ หาย เนื้อไม้หนัก ๒ หาย กายานหนัก ๒ หาย กระจวาน
 หนักหยาหนึ่ง เว้นหนัก ๓ หาย คัญกรีวิสุทหนัก ๑๕ หาย พริกไทย
 หนัก ๑๕๐ หาย น้ำตาลทรายหนัก ๑๕๐ หาย รงค์หนัก ๕ หาย
 มอบให้ครอเพ็ดคุมออกไป ส่วนครอเพ็ดเองได้พระราชทานน้ำตาล

ทราชนิก ๓๐ ทาย ส่วนหนึ่งลือตอขนั้น เป็นแต่ให้พระยาพรา
 ราชมนตรีทำหนังสือให้ครอบครัวลือออกไป คงมีใจความแต่ว่า
 อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง

เมื่อครอบครัวไปแล้ว มีหนังสือพระยาพระคลังไปถึง มาร์ควิส
 เทลคิงส์ลีย์หนึ่ง กล่าวโทษครอบครัว ว่าเข้ามาพดุงและทำการ
 เหลือเกิน ผิดกฏความในอักษรศาสตร์ที่เจ้าเมืองยังกล่าวมา หนังสือ
 ลือยื่นส่งไปที่เจ้าเมืองเกาะหมาก ให้ส่งไปถึงมาร์ควิส เทลคิงส์
 ปรากฏในหนังสือราชการของอังกฤษว่า มาร์ควิส เทลคิงส์ สอดถาม
 ครอบครัว และมีสำเนาหนังสือครอบครัวแก่คำถาม ว่าเรื่องทำแผนกัน
 ใ้ทำแต่เล็กน้อย และได้ขออนุญาตพระยาพระคลังก่อนแล้วจึงทำ
 ข้อที่ว่าครอบครัวพดุงนั้นประมาณเมืองไทยนั้น ปฏิเสธ

ยอนครอบครัวออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันจันทร์เดือน ๘ แรม
 ๑๒ ค่ำ ปีมะเมียจัตวา ค.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ไปแวะตรวจ
 ที่เกาะสิขังก่อน แล้วออกจากเกาะสิขังใช้ ไปเมืองญวน การที่
 ไปเมืองญวนก็ไม่สำเร็จ ด้วยญวนรังเกียจการเกี่ยวข้องกับ
 ฝรั่งยิ่งกว่าไทยขึ้นไปอีก ครอบครัวกลับจาก เมืองญวนจึงได้เป็น
 เรือเดินการค้าการณ้อยู่เมืองสิงคโปร์ ความความที่ปรากฏต่อมา
 ตั้งแต่ครอบครัวมาเป็นเรือเดินค้าอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ กลับวางอริยาคัย
 เป็นไมตรีกับไทย มีหนังสือไปมากับพระยาพระคลัง และเขาเป็นธุระ
 ส่งเคราะห์เรือไทยที่ไปค้าขายที่เมืองสิงคโปร์ กลับทำตามคำสั่งเดิม
 ของรัฐบาลอินเดียน ถึงกับเขาเป็นธุระบอกเข้ามาให้ไทยทราบ ว่าพระมา

แต่งตั้งไปชวนญวนให้ช่วยกันตีเมืองไทย ก็จะมีปรากฏต่อไปข้างหน้า
เห็นจะเป็นด้วยเหตุอันกฤษฎาเกิดวิวาทกันขึ้นกับพระมา ครอเพ็ดจึงเห็น
ประโยชน์ในการที่จะเอาใจไทย ฯลฯ

การที่รัฐบาลอินเดีย แต่งครอเพ็ดเป็นทูตเข้ามาคราวนั้น แม้
ไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ของครอเพ็ด และเกิดเป็นปากเสียงกันถึง
กล่าวมากที่สุด แต่เป็นประโยชน์แก่อังกฤษซึ่งรัฐบาลอินเดียต้องการ
ด้วยตั้งแต่นั้นมา ก็มีเรือพ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายมากกว่าแต่ก่อน
ที่สุดจนมีคนอังกฤษชื่อฮันเตอร์^(๑) เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ใน
กรุงเทพฯ ฝ่ายไทยก็ทำนุบำรุงให้ไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก
เป็นแต่ไม่ยอมลดหย่อนภาษีอากรให้อังกฤษ ผิดกับที่เคยจากชาติอื่น
ด้วยประเพณีการค้าขายในเวลานั้น ยังถือตามแบบเดิมที่มีมาแต่ครั้ง
กรุงเก่า^(๒)

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤษกับพระมาเกิดรบกันขึ้นเป็นครั้งแรก
เหตุกัวยแย่งเมืองประเทศราชซึ่งอยู่ระหว่างอินเดียกับพระมา คือ เมือง
ยะไข่ เมืองมณีปุระ และเมืองอัสสัม เป็นต้น ซึ่งพระมาไปตีได้ไว้
แต่ก่อน ครั้นอังกฤษรบกับพระมาที่เอาเมืองเหล่านี้ได้แล้ว แต่แรกก็ค
จะเดินกองทัพยกเข้ามาตีเมืองชิงวะ แต่มาปรากฏว่า ทางกันดารนัก

(๑) ไทยเรียกกันในครั้งนั้นว่า หันแดร

(๒) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๓๒๑
นอกจากนี้ยังมีในคำนำหนังสือจดหมายเหตุดวงอุคตมสัมบัติโดยพิสดาร

อังกฤษจึงเปลี่ยนความคิดจักเป็นกองทัพเรือ ให้เซอร์ อาซิบัลด์
แคมป์เบล เป็นแม่ทัพ ยกมาเข้าปากน้ำเอราวัตี ตีได้เมืองวังกุ้งไว้
เป็นที่มั่น ครั้นระยกกองทัพที่ต่อขึ้นไปพอประจวบเข้าฤดูฝน หนทาง
กันดาร ไพร่พลอังกฤษฝึคอากาศเกิดเจ็บไข้ ทั้งระยะทางที่จะต้อง
รยพ่วงพะม่าต่อไปก็ยิ่งไกล ภัยจะต้องผ่านแดนรามัญขึ้นไปก่อนจึงจะ
ถึงเมืองอังวะ อังกฤษจึงต้องหยุดยั้งทัพค้างฤดูฝนอยู่ที่เมืองวังกุ้ง
แต่ในเวลาที่ยุกอยู่นั้น อังกฤษแบ่งทัพอีกกองหนึ่งให้ลงมาตีหัวเมือง
ของพะม่าตามชายทะเลข้างฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองเมาระตะมะ เมืองทะวาย
เมืองตะนาวศรี และเมืองมฤทไว้ ได้ในอำนาจของอังกฤษทั้งสิ้น

ในเวลาเมื่ออังกฤษเกิดรบชกกับพะม่าครั้งทีกล่าวนั้น เป็นเวลา
ปลายรัชกาลที่ ๒ ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในครั้งนั้นจะเป็นอย่างไร
ยังไม่พบจดหมายเหตุเป็นหลักฐานพอที่จะอ้างได้เป็นแน่นอน ปรากฏ
แต่ว่า ทรงพระราชดำริเห็นว่า สงครามเกิดขึ้นในที่ต่อคิภพระราชา
อาณาจักร จะไว้ใจแก่เหตุการณ์มิได้ จึงโปรดให้แต่งกองทัพ
๓ กอง ทางบกให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) เป็นแม่ทัพ ยก
ล่วงหน้าออกไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์กองหนึ่ง ให้พระยาสุรเสนา
เป็นแม่ทัพยกหนุนไปอีกกองหนึ่ง ทางเรือให้พระยาชุมพร (ชุย) คุม
กองทัพเรือไปรักษาการทางต่อแดนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี อีก
กองหนึ่ง การที่ไทยยกกองทัพออกไปครั้งนั้น ไทยบอกให้อังกฤษ
ทราบว่าจะไปช่วยอังกฤษ ฝ่ายข้างอังกฤษ เมื่อไปติดชะงักอยู่ที่เมือง
วังกุ้ง ก็ต้องการกำลังพาหนะที่จะหาขนเครื่องสาครราวู และเสบียง

อาหารส่งกองทัพที่จะยกต่อสู้ไปในฤดูแล้ง ขยายได้กำลังไทยช่วย
 ฝูงชนให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธา เข้าไปตั้งอยู่ในแควนเมือง
 เมาะตะมะ ที่อังกฤศไวก์ไวก์ เวลานั้นพระเชษฐาประวดยเปลี่ยนรัชกาลใน
 กรุงสยาม ถึงรัชกาลที่ ๓ ไทยกับอังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นด้วย
 เหตุ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อังกฤษจะตั้งการแก้สัทธิพาทนะ และผู้คนใน
 กองทัพไทยใช้เป็นกำลังแยกหาม ไปใช้สอยอยู่ในบังคับบัญชาของ
 อังกฤษ อารมณ์เหวี่ยงเพราะวิธีการทำสงคราม วิธีของอังกฤษกับไทยไม่
 เหมือนกัน ถ้าไทยอยากจะรบพุ่งพระม่าโดยลำพัง ขอให้หักกองทัพ
 ยกไปตีหัวเมืองพระม่าจากเมืองเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง ข้างไทยเห็น
 อังกฤษจะเอาเปรียบพระม่าด้วย จึงไม่ยอมให้กองทัพเจ้าพระยามหา
 โยธายู่ในบังคับบัญชาอังกฤษ พอถึงงานพระเมรุพระบรมศพ ก็ให้หาค
 กองทัพกลับกันเข้ามากรุงเทพ ฯ

ประการที่ ๒ อังกฤษมีความคิดในชั้นแรกว่า ถ้าทำสงคราม
 ชะนะพระม่าจะคืนเมืองตะนาวศรี เมืองมฤทให้แก่ไทย แต่ว่าจะคืนให้
 แต่แผ่นดินกอนตรนข้างใน ส่วนข้างชายทะเลซึ่งเป็นท่าเลค้าขาย
 อังกฤษจะเอาไว้เสียเอง ส่วนทางต่อแดนอังวะ อังกฤษคิดว่า ถ้าตีได้
 แล้วจะกลับตั้งรามัญประเทศขึ้นตามเดิม เพื่อทอนกำลังพระม่าให้น้อย
 ลง แต่ในเวลานั้นเชอวงค์พระเจ้าหงสาวดีแต่ก่อนสายบุญ อังกฤษ
 เลือกลำผู้ซึ่งจะเป็นที่นิยมของพวกมอญ ทั้งเป็นพระเจ้าหงสาวดี
 ขึ้นใหม่ เจ้าพระยามหาโยธาเป็นผู้ที่อยู่ในที่จะถูกเลือกคนหนึ่ง ความ

ทั้งสองชั้นนี้ไม่เป็นที่พอใจของไทย ท้ายเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี
 เมื่อเป็นเมืองจีนของไทยอยู่แต่ครั้งกรุงเก่า เป็นประโยชน์ด้วยเป็น
 เมืองท่าค้าขายทางทะเล ถ้าอังกฤษเอาชายทะเลเสีย ก็เป็นอันขาด
 ค้าขาย หาประโยชน์อันใดแก่ไทยมิได้ ไทยมีแต่จะต้องรับผิดชอบ
 รักษาหัวเมืองตอน ให้เป็นประโยชน์แก่อังกฤษฝ่ายเดียว ส่วนความ
 ศึกที่อังกฤษระดมมาญประเทศชั้นอื่น และโดยเหตุที่เจ้าพระยา
 มหาโยธา ตกอยู่ในมือต้องเลือกนั้น ไทยคงไม่พอใจอยู่เอง ด้วยมอญ
 ได้อพยพเข้ามาเป็นไพร่บ้านพลเมืองไทย ตั้งแต่เมืองกรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง
 และเมื่อในรัชกาลที่ ๒ (กรุงรัตนโกสินทร์) ครั้งหนึ่ง มีจำนวนมอญ
 อยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก มอญเหล่านี้จะกลับไปฝากฝ่ายอยู่กับ
 อังกฤษ ก็คงเป็นข้อรังเกียจอยู่เอง

ประการที่ ๓ เมื่อมีที่อัตรารอออกไป ให้พระยาชุมพรยกกอง
 ทหารเรือขึ้น ในที่อัตราระวังอย่างไรไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่า
 พระยาชุมพรให้เข้าไปกวาดครวญเอาคนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี
 มามาก ครั้นอังกฤษลงมาตีได้เมืองตะนาวศรี เมืองมฤท พวกพลเมือง
 พวกนี้ไปร้องทุกข์กับอังกฤษว่าถูกพระยาชุมพรกวาดครวญ อังกฤษ
 กาลังจะเอาใจชาวเมืองตะนาวศรี เมืองมฤท จึงจับคนเมืองชุมพรที่ไป
 กวาดครวญไว้ได้มาก เมื่อความทราบเข้ามาถึงกรุงเทพฯ พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธแก่พระยาชุมพร ให้เอา
 หัวเข้ามาทำไว้ในกรุงเทพฯ

ประการที่ ๔ เกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรี คือเมื่อพระยาไทร
 ทำสัญญาให้อังกฤษเช่าเกาะหมากนั้น ในข้อสัญญามีว่า ขอมให้อังกฤษ
 ซ่อหาเสบียงอาหารเอาไปจากเมืองไทรบุรีได้ โดยไม่ต้องเสีย
 ภาษีอากร ครั้นเมื่อไทยลงไปปกครองเมืองไทร ก็ตั้งภาษีตามอย่าง
 ธรรมเนียมเหมือนกับหัวเมืองอื่น และโต้อังกฤษว่า อังกฤษไปทำ
 สัญญากับพระยาไทรโดยผลการ ไม่ได้บอกให้กรุงเทพ ฯ ทราบตาม
 สมควรแก่ประเพณี อีกข้อหนึ่งเมื่อเจ้าพระยานคร ฯ ลงไปตีได้เมือง
 ไทรบุรีนั้น พระยาแปะเลยยกไม้ส่งต้นไม้ทองเงินเข้ามาถวายถึง
 แต่ก่อน พวกเมืองแปะเกิดแตกกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเห็นควร
 จะอ่อนน้อมต่อเจ้าพระยานคร ฯ พวกหนึ่งเห็นไม่ควรจะอ่อนน้อม
 ฝ่ายข้างอังกฤษก็ไม่อยากจะให้ไทยมีอำนาจลวงเลยเขตต์เมืองไทรบุรี
 ลงไป อาศัยเหตุทั้งสี่ประการที่กล่าวมานี้ ในปลายรัชกาลสี่ศก
 รุกคึกกราช ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๖๘ เมื่ออังกฤษทำสงครามจะชนะ
 พระม่ายอยู่แล้ว หลอกแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ
 จึงแต่งให้นายร้อยเอกเฮนรี่เบอร์นีย์ (ซึ่งเรียกชื่อกันในสมัยนั้นว่า กระบี่
 ข่าน) เป็นทูตเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อให้เข้ามาผูกจากตกลงกับไทย
 โดยทางไมตรี และขอให้ทำหนังสือสัญญากับไทย ให้มีไว้ต่อกัน
 เสียเป็นหลักฐาน

นายร้อยเอกเบอร์นีย์มาหาเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ก่อน เมื่อ
 เจ้าพระยานคร ฯ ใ้รับอนุญาตจากกรุงเทพ ฯ แล้ว จึงพานายร้อยเอก

เบอร์นเข้ามากรุงเทพฯ เมื่อในเดือน ๑๒ โปรดให้เข้าเฝ้าอย่าง
 แยกเมืองที่เคยมาแต่ก่อน และให้เสนาบดีปรึกษากษัตริย์เอกราชเบอร์น
 ตกกลางคืนได้ทำหนังสือสัญญาอังกฤษฉบับแรกเมื่อเดือน ๗ แรม
 ๑ ค่ำ^๕ ๒๒^๕ ๒๓๖๘ พ.ศ. ๒๓๖๘ เป็นหนังสือ
 สัญญา ๑๔ ข้อ ฯลฯ (และ) ในคราวนั้นไทยได้ทำสัญญากับ
 นายร้อยเอกราชเบอร์น ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการ
 ค่าขาย เป็นสัญญา ๖ ข้อ^(๑)

อักษรศาสตร์ของหลอชแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของ
 อังกฤษที่นายร้อยเอกราชเบอร์นนำมานั้น โปรดให้นายกาลส มั่นแวนต์
 สิลไวร์ กงสุลไปตุเกศช่วยแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วเกล้าส่ง
 ให้รัศมุนชนอีกฉบับหนึ่ง ได้พิมพ์สำเนาไว้ทั้งสองฉบับ คงต่อไป

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ

นายกาลส มั่นแวนต์ สิลไวร์ กงสุลไปตุเกศเป็นผู้แปล

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ๒๒^๕ ๒๓๖๘ (พ.ศ. ๒๓๖๘)

พระยาพิพัฒน์โกษา หลวงสรสาคร ขุนทิพวาท ขุนเทพวาท
 นังคศาสดา ลูกขุนฝ่ายขวา เอาหนังสือเจ้าเมืองมังกลาซึ่งกะบัตินขารัน
 ถิ่นมาขอเป็นทางไมตรี ให้กาลสแปลหนังสืออังกฤษออกเป็นคำไทย
 ในหนังสือนี้ว่า

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ใน
 หนังสือจดหมายเหตุของกรมพระยาคลังฯ หน้า ๒๒

มาแต่ท่านที่นับถือลอคจำแหก เจ้าเมืองเขมรรัตนเมืองทั้งปวง
 ที่อังกฤษได้ข้างทวีปอินเดีย ถวายมาตั้งท่านที่สูงสุดชนหลวง
 เมืองไทย ถวายถวายบังคมโดยนับถือตามธรรมเนียมแล้วจึงได้เขียน
 หนังสือ

ได้ ๔ ปีมาแล้ว มารเกิด หัสติง (๑) ผู้มีสกุลอันใหญ่โต
 ครองเมืองมังกาลาก่อนข้าพเจ้า ได้แต่งทูตใช้ให้เข้ามาเฝ้าท่าน
 ที่สูงสุด สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นสำคัญ ความนับถือและ
 ยกยอแห่งชาติอังกฤษ ยิ่งแต่นั้นมาอังกฤษกับไทยมีไมตรียิ่งสนิท
 ท่อกันมากยิ่งขึ้นไป และเมืองอังกฤษยังมีไมตรีต่อบรรดาเมือง
 ทั้งปวงข้างอินเดีย เว้นแต่เมืองอังวะ เพราะว่าเมืองอังวะประมาท
 ทำเล็ดเกินที่จะอดทน เข้าให้โกรธขึ้น ให้เจ้าอังกฤษยกกองทัพมาตี
 ให้ได้ พวกไพร่ของท่านที่สูงสุดรู้จักแจ้งอยู่ทุกคนว่า ซึ่งพระม่าน
 เป็นคนซบดไม่ทรงสันถมเมืองอังวะ และเมืองชนแก่อังวะทั้งปวง
 ไทยก็อริรู้จักที่จะมีวิชาค้ำยเค้นตรงต่อชาติ มิให้ห้ามความปรารถนา
 ของมันไม่ได้ เว้นแต่เค้นโดยกำลังเครื่องสัตว์ราวอวอ จึงจะห้ามความ
 ปรารถนาและความนกรายต่อเมืองใกล้เคียงนั้นจึงจะได้ บัดนี้กองทัพ
 อังกฤษได้ยกขึ้นไปตั้งเมืองพระม่าเมืองใด ๆ ก็ดีใดเมืองนั้นแล้ว
 บัดนี้เห็นว่าท่านที่สูงสุดมีความยินดีเป็นอันมาก ด้วยได้ยินว่าพระม่า
 ที่เป็นสัตว์แห่งทั้งสองฝ่ายนั้นได้ตั้งแพ้นแก่อังกฤษในการศึกทุกอย่าง

(๑) มาร์ควิส เฮสติงส์

บัณฑิตอังกฤษก็ได้ไว้แล้ว เมืองอาสรว เมืองอรกัน เมืองเจตยา
 เมืองวาระ เมืองจินคา เมืองย่างกุ้ง เมืองตาลา เมืองบักเสน
 เมืองเสเวียน เมืองพะโก เมืองเตนาบิ เมืองปคน เมืองตะนาว
 เมืองมะตะมะ เมืองเข เมืองทวาย เมืองมฤท

ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เข้ามาถึงอินเดีย สำหรับเอาใจใส่การอันใหญ่
 ที่ขุนหลวงอังกฤษมีความไว้วางใจมอบให้ข้าพเจ้า แต่เมื่อแรกยกกองทัพ
 ไปคืออังวะนั้น ข้าพเจ้ามิได้ไปปรารภว่าซึ่งจะสำแดงแน่ให้ท่านที่สูงสุด
 เห็นความนับถือยกย่องที่ข้าพเจ้ามีต่อท่านที่สูงสุด และความปรารภ
 แห่งชาติอังกฤษโดยสุจริตที่ระดำทางไมตรีต่อกรุงไทย ข้าพเจ้าได้
 สั่งให้เจ้าเมืองเกาะหมากเข้ามาเมืองใหม่ไว้ ใต้ข่าวการรบต่อพระม่าน
 เมื่อใด ก็ให้เอาข่าวนั้นส่งถวายเข้ามาโดยเร็วอย่าให้ขาดได้ และ
 ข้าพเจ้าได้สั่งแก่พวกกองทัพอังกฤษ และขุนนางทั้งปวงที่ขึ้นไปเมือง
 อังวะนั้นไว้ว่า ถ้าพบคนแลสิ่งของไทยณค้ำยโลก ก็ให้กองทัพเอาใจใส่
 ช่วยทำนุบำรุง บัณฑิตเห็นว่าดังเพลมาแล้ว ที่ข้าพเจ้าจะต้องจักทุก
 ให้เข้าไปเฝ้าท่านที่สูงสุดโดยชื่อ ข้าพเจ้าจะได้ทราบทุกความการรบ
 พระม่านให้แจ้งทุกอย่าง และจะได้ทูลให้ทราบ ว่า เมืองอังกฤษจะศึก
 การสิ่งใด ๆ ข้างหน้าต่อไป ข้าพเจ้าจึงได้เลือกเอากระบี่คันหั้นตรีบารณ
 ใช้ในการอันใหญ่นี้ กระบี่คันหั้นตรีบารณนี้ เป็นขุนนางได้ทำราชการ
 ฝ่ายตะวันออกข้างอินเดียหลายปีมาแล้ว เป็นคนรู้เข้าใจกิจอย่าง
 อรรมเนียมข้างทวีปนั้นมาก เป็นคนรู้จักขุนนางของท่านที่สูงสุด

ทลายท่าน เป็นต้นว่าเจ้าเมืองนคร เมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง
 เมืองตะกั่วป่า และบรรดาชนนางของเจ้าเมืองท่งสน กะยัคคันทันตริ
 ขารนมีบุญซึ่งจะไต่หาความที่ข้าพเจ้าพลอยมีความยินดีแต่ในดวงใจ
 ข้าพเจ้า เพราะท่านมีที่สูงสุดไต่เสด็จขึ้นนั่งบนพระที่นั่งอันใหญ่ที่
 สรรเสริญนครไทยนี้ ข้าพเจ้ามีความปรารถนาโดยสุจริต ให้ท่านที่
 สูงสุดไต่จำเวรไปเป็นช้านาน จะไต่พระราชทานแจกพระเมตตา
 แก่ไพร่แห่งท่านที่สูงสุดท่งสนแก่นานาประเทศทั้งปวงที่เข้ามาณกรุง
 ของท่าน กะยัคคันทันตริจะไต่กราบทูลแก่ท่านที่สูงสุด และกราบ
 เวียนท่านเสนาบดีเอง ให้จะแจ้งถ้วนถ้อยกว่ามีในหนังสือ ด้วย
 ความซาคีอังกฤษมีน้ำใจรักเท่าไต่ ที่จะไต่ รอฟันทางไมตรีต่อไทย
 กะยัคคันทันตริขารนใช้ว่าจะจำเพาะกราบทูลและกราบเวียนท่านเสนาบดี
 ด้วยการที่ไต่รับพระมาค่อไปข้างหน้าให้แน่ และจะแจ้งทุกสิ่ง ข้าพเจ้า
 มีความไว้ใจอันใหญ่หนักหนา ว่าท่านที่สูงสุดจะโปรดรับทุกที่ข้าพเจ้า
 ให้เข้าไปโดยสะดวกด้วยอย่างคี่ ทูคนั้นจะไต่มีน้ำใจกราบทูลให้
 ทราบโดยสะดวกมิไต่ขัดขวางแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะไต่กราบทูล
 สารพิศทั้งปวง ที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้น ให้ท่านที่สูงสุดทราบ และทุก
 จะไต่จักหมายแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ท่านที่สูงสุดจะเห็นชอบค้อยด้วย
 ความที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นอย่างไร ทูตจะไต่เขียนออกไปให้ข้าพเจ้าทราบ
 เจ้าเมืองอังกฤษไม่ได้มีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งของท่านที่สูงสุดมิ
 ไต่ปรารถนามาแต่สิ่งที่จะค้องการ คื่อทางที่จะใช้ ให้ทางไมตรีอังกฤษ

กับไทยซึ่งมีต่อกันทุกวันยิ่งขึ้นไป และยืดยาวไป ถ้าและท่านที่
 สูงสุดทรงพระดำริทำสัญญาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยสัญญานั้น จึงจะเกิด
 ประโยชน์และง่ายสะดวกและกว้างขวางในเมืองของท่าน และเพราะ
 อย่างนี้ไมตรีจะใหญ่ยิ่งขึ้นไป และจะเกิดประโยชน์เป็นอันมาก
 แก่ทั้งสองชาติ และเพราะสัญญานั้น เมืองเกาะหมากและเมืองอื่น
 แก่ท่านที่สูงสุดเหมือนเมืองนคร เมืองสงขลา เมืองตลุง ช่างหน้าไป
 จะไต่ขั้วรายคาบไม่รบกวนกันสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ กระบี่ตันหันศรีบริวารนี้
 ข้าพเจ้ามีความไว้วางใจในฤทธิที่จะยอม และรักแรงในการสิ่งใด ๆ ที่
 ท่านสูงสุดท่านนี้ และจะไต่ขั้วออกความออกไปถึงกรมการเมืองมังกล่า
 กระบี่ตันหันศรีบริวารนี้มีขลุ่ยกระคุมของเขาดวายท่านที่สูงสุดโดยชื่อ ของ
 ข้าพเจ้าเป็นของทำที่เวลาซึ่งทำที่เมืองมังกล่าบ้าง ข้าพเจ้ามีความ
 ไว้วางใจอยู่ว่า ท่านที่สูงสุดจะรับไว้เป็นสำคัญนับถือและความรำลึกของ
 ข้าพเจ้า

หนังสือบันทึกเมืองบ่อหมกช่อวิเศษ วัน ๑๓ เดือนใหม่

ศักราช ๑๘๒๕

อำแหด.

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ
 ซึ่งนายกาลส มันแวนต์ ลิลไวร์ กงสุลโปตุเกส แพล
 แล้วเกลลาสำนวนใหม่

หนังสือเขตอาราขันลาคหัทครนา โดยอินฉะรันคินดี เจ้าเมือง
 มังกล่า ขอกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้ทราบได้ ฝ่ายละของ

กว๊วยเมื่อ ๔ บแล้วเจ้าเมืองมังกาลำคนก่อนซื่อมาราก็คือหัดตั้ง ใต้ให้
 คนอายุจิตใจเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อน ใต้มา
 แจ้งความว่า อังฤษยกำลังรบกับดิออยกยอรัทไคร์ต่อไทย แต่วันนั้นมา
 จนวันนั้น อังฤษยกยอรัทไคร์อยู่ในความสัจย์มันคงรักไคร์เป็นไมตรีต่อกัน
 บรรดาเมืองชนทั้งปวงก็รักตามตัวกัน เว้นแต่เมืองพะม่าอวคองของ
 ข้าพเจ้าขอไม่ได้ จึงไ้เกิดวิวาท ไม่มีเหตุสิ่งใด กว๊วยมันแกล้งเหยียด
 เหยียดทำลายเนื้ออังฤษ ๆ ยกทัพไปรบกัน แต่ว่าทำนองพะม่าบิณฑล
 โลกสาททำไ้ฮั การทั้งนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยก็ทรง
 ทราบอยู่แล้ว ข้าราชการก็รู้ ซึ่งจะทำไมตรีกับพะม่า ถึงจะทำความค
 ลักเท่าใด ๆ ทำนองพะม่านั้นก็เชื่อไม่ได้ ยิ่งแต่การรบสิ่งเดียวที่จะ
 ห้ามความปรารถนาไ้ มันมีแต่จะเหยียดเหยียดเนื้อเมืองเขตต์แดน
 อันใกล้กัน และยกกองทัพอังฤษรบเมืองพะม่าล้อมรอบ ถ้าสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยทราบก็จะทรงยินดี และกองทัพอังฤษกับ
 พะม่ามีชัยเขื่อนอันมาก คือเมืองอาสาร, เมืองระเซง, เมืองเชคยา,
 เมืองวารัย, เมืองจินตา, เมืองวังคอง, เมืองกาละ, เมืองมะสิง, เมือง
 เสเวียน, เมืองซิกุ, เมืองคะณพยุ, เมืองมัตคะมะ, เมืองเว, เมืองทวาย,
 เมืองมฤท, เมืองคะนาว ๑๖ เมือง ก่อนไ้รบกับพะม่าออกมาให้แจ้ง
 ข้าพเจ้ายินฉะวันเจ้าเมืองมังกาลำ ซึ่งอยู่ในบังคับเจ้าเมืองอรบ นย
 นอยมาในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้ทราบว่า เจ้าเมืองอรบและชนนาง
 ผู้ใหญ่ ๆ อังฤษจะไ้ไ้เป็นไมตรีกับไทย รักไ้รักกันโดยใ้บวิสุท
 ทั่วยแต่ก่อนข้าพเจ้าไ้ให้เจ้าเมืองเกาะหมาก เจ้าเมืองใหม่ ให้เร่ง

บอกข้อความซึ่งได้รบกับพระมาเข้าไประุงไทยให้ทราบ อนึ่งข้าพเจ้า
 ได้บังคมแม่ทัพอังกฤษและทหารทั้งนั้นว่า ถ้าพบไทยที่ใด ๆ ก็ดี อย่า
 ให้ทำอันตรายแก่คนและเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของอันใด ๆ เป็นอันขาด
 ที่เคย บัดนี้ข้าพเจ้าแต่งให้กระษัตริย์หัตถ์บารัน เป็นทูตแทนตัวข้าพเจ้า
 เข้ามาถวายทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนครุงไทย แต่บรรดาเรื่องราว
 ซึ่งรบกับพระมาและความปรารณาพยาใหญ่ซึ่งได้บังคมอังกฤษ จึง
 ข้าพเจ้าได้เลือกสรรจกแรงคนผู้ใหญ่ชกเงินควรกับราชการ ได้ให้
 กระษัตริย์หัตถ์บารัน ซึ่งเป็นคนเดิมค่นในราชการเมืองฝ้ายไค้ลม เข้าใจ
 ทำนองบรรการธรรมเนียมกะบิลเมืองแล้ว ให้รู้จักกับเจ้าพระยานคร
 พระยาตลาง พระตะกั่วทุ่ง พระตะกั่วป่า ซึ่งเป็นข้าราชการในสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวนครุงไทย ให้กระษัตริย์หัตถ์บารันเข้าไปเฝ้ากราบทูล
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ว่าข้าพเจ้าฝากอภัยนบนอบยำเกรงยกยอ
 อันใหญ่โดยใจตรง ต่อพระพุทธเจ้าอยู่หัวนครุงไทย ซึ่งว่าราชการ
 อยู่เห็นอแทนอันมหาประเสริฐ ข้าพเจ้าขอคุณพระให้พรแก่สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ให้มีพระชนมยอน ทรงพระจำเริญอยู่เห็นอแทนทรง
 อันสูง จะไค้ทรงพระเมตตาปลุกเลี้ยงอาณาประชาราษฎร์กรุงไทยทั้งปวง
 และคนเมืองอันระไค้เข้ามาพมญวมเมืองฝ้ายไทย ให้กระษัตริย์หัตถ์
 บารันเข้ามาแจ้งความยิ่งกว่าหนังสือ ด้วยอังกฤษปรารณาหนักหนาจะ
 เป็นไมตรีกับไทย ก็จะทำให้แจ้งความแต่เดิมซึ่งได้รบกับพระมาแล้วนั้น
 และยังจะทำค่อไปอีก ข้าพเจ้าเมืองมังกล่าขอให้กระษัตริย์หัตถ์บารัน
 ทูตได้เข้าเฝ้าแจ้งปรารณาข้าพเจ้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวระไปรด

ประการใด กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้จะได้อาณาเขตไปแจ้งแก่ข้าพเจ้า อนึ่ง
 พระยาใหญ่อังกฤษกับบรรดาผู้ใหญ่อังกฤษทั้งนั้น จะได้อคิดประการ
 ไทหามิได้ คิดแต่จะเป็นไมตรีกับไทย อังกฤษกับไทยจะได้รักใคร่
 ต่อกันทั้ง ๒ ฝ่าย ข้าพเจ้าจึงจัดให้กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้คนเชื้อใจของ
 ข้าพเจ้า แล้วเป็นคนคิดอ่านประกอบกรจะได้อาณาเขตส่งไปยังข้าพเจ้า
 โดยเร็ว ถ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโปรดให้เหมือนปรารณาซึ่งว่าทั้งนี้
 เมืองไทยกับเมืองกังกฤษ สินค้าทั้งสองเมืองจะได้ขีริบุญไปมาง่าย
 มีได้วัน อนึ่งพระยาเกาะหมากกับเจ้าพระยาานครกับเมืองฉลาง, เมือง
 สงขลา, เมืองพัทลุง จะได้เป็นทางไมตรีต่อกันมาก ๆ อย่าให้เกิด
 เหตุอันชั่วฉนวนภายหลัง อนึ่งข้าพเจ้าจัดให้สิ่งของซึ่งทำณเมืองคินคิ
 เมืองงอรบ ให้กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้คนเข้ามาทูลเกล้า ๆ ถวาย เพื่อ
 จะได้เป็นสำคัญว่า ข้าพเจ้าฝากอภัยนบนอบยำเกรงยกยออันใหญ่ ๆ
 จงมาก ๆ ต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

หนังสือมาฉวัน (ศฤสศ) ศักราช ๑๘๒๕ ปี

เฮนรี เบอนี่ นำหนังสือสัญญาซึ่งปิดตราของผู้สำเร็จ
 ราชการอินเดียของอังกฤษ มาเปลี่ยนที่เมืองตรัง

ฉวันศักร์ เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำศักราช ๑๘๘๗ ขกุนนพศก
 กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้เอาหนังสือสัญญาซึ่งขีครามาแต่เมืองมังกล่ามา
 เปลี่ยนที่เมืองตรัง กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้เลิกเขตแดน เมือง
 มังกล่า กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้กำบนมาพร้อมกันด้วย ครั้นเปลี่ยน

หนังสือสัญญาแล้ว กระบี่คนหันศรขวานไปเมืองมฤท ว่าจะให้กระบี่คน
 เหมกฝากเอาหนังสือสัญญาไปเมืองมังกล่า จะเอากำขึ้นซึ่งกระบี่คน
 หันศรขวานมานั้นคงให้กระบี่คนเหมกฝากชกกลับไป อนึ่งอักษรไทย
 ซึ่งกระบี่คนหันศรขวานเขียนบอกข้อความในหนังสือสัญญานั้นไม่ชัด
 กระบี่คนหันศรแปลใหม่ ได้ถ่ายดวงตราตามหนังสือสัญญา เขียน
 อักษรไทยตามกระบี่คนหันศรขวานแปลอยู่ในแผ่นกระดาษ

ตราซึ่งข้อมาในหนังสือสัญญา ทางไมตรี ทางค้าขาย
 เหมือนกันตามอย่างถ่ายนี้

อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

ประเทศสหปาลีรัฐอเมริกา แรกมาทางพระราชไมตรีกับ
 กรุงสยามในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อขอมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕
 ตรงกับศกศคศักราช ๑๘๓๓ ครั้งนั้นประธานาธิบดีแยกสัน แต่ง
 ให้เฮกมันด์รือเบิต เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราช
 ไมตรี และการค้าขาย ได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐
 มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ หนังสือสัญญาการค้าขายที่ทำกับอเมริกา
 ครั้งนั้น เป็นทำนองเดียวกับหนังสือสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษ
 ครั้งเฮนริเบอร์น เป็นทูตเข้ามาในต้นรัชกาลที่ ๓ เมื่อขอมะโรง พ.ศ.
 ๒๓๖๘ ข้อสำคัญนั้นคือ อังกฤษและอเมริกันยอมให้ไทยเก็บค่า
 ปากเรือ ซึ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนาคเรือ คึกเป็นวาระ
 ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่าบรรทุกแต่ขี้เถ้าเข้ามาหาซื้อสินค้า

เก็บวาระ ๑,๕๐๐ บาท ฝ่ายไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่าปากเรือเช่นว่า
แล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก (๑)

นามของนายเอคมันด์รือเบิต เรียกในหมายรับสั่งตอนแรกว่า
เอมินราชย์ แต่หมายรับสั่งฉบับหลัง ๆ เรียกว่า เอคแมนรือเชค
ความจริงเป็นคนเดียวกันนั่นเอง หมายรับสั่งได้แสดงให้เห็นราย
ละเอียดในการต้อนรับทูตอเมริกัน ท้วยอัยยาศัยไม่ตรีอย่างคึง
ดังต่อไปนี้

หมายรับสั่งว่าด้วยนายเอคมันด์รือเบิตทูตอเมริกัน

เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอาทิตย์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำมะโรงจัตวาศก ท้วยเจ้าพระยา

พระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ ทรง

พระกรุณาไปรคเกล้า ๆ สั่งว่า เจ้าเมืองอเมริกันมีหนังสือให้เอมินราชย์

ขุนนางถือหนังสือเข้ามาว่าเป็นทางพระราชไมตรีค้าขาย เอมินราชย์

ซึ่งกำขึ้นเข้ามาใหญ่เกินน้ำลึกเข้าปากน้ำไม่ได้ ให้เรือออกไปรับตัว

เอมินราชย์ ๑ ขุนนางรอง ๒ คนใช้ ๑๒ รวม ๑๕ คน กำหนดจะได้

ขึ้นมากอง ๆ ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาเช้า กำหนดฝรั่งจะได้ขึ้น

มาอยู่ที่ฝั่งหน้าวัดประยุรวงศาวราคนั้น ให้สัตว์รวงเอาเตียงมุ้ง

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้า ๑ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคำนำ
หนังสือจดหมายเหตุเรื่อง ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ พิมพ์
พ.ศ. ๒๔๖๖ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ไปตั้งให้โสมินรายักษ์ ๑ ขุนนางรอง ๒ รวม ๓ เคียง ให้พระคลังวิเศษ
 เอามุ้งแพรไปผูกให้โสมินรายักษ์ ๑ ขุนนางรอง ๒ รวม ๓ หลัง ให้
 พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปปูเคียง ๓ เอาผ้าขาวปูฟูก ๓ เอาหมอนหนุน
 คีร์ยะ ๓ หมอนข้าง ๖ ให้โสมินรายักษ์ ๑ ขุนนางรอง ๒ ให้รักษา
 พระองค์เอาอ่างเชียวไปจ่ายให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้กลาโหมจ่ายคຸ່มน้ำ
 ให้กรมเมือง ๔ ใบ ให้กรมเมืองรับเอาคຸ່มน้ำคຸ່มพระกลาโหมไปให้
 ฝรั่ง ๔ ใบ ให้กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่ง ๑๐ วันครั้งหนึ่ง
 ครั้งละ ๘ ถังกว่าฝรั่งจะกลับไป ให้พระคลังราชการเอาพันหุงข้าว
 น้ำมันพร้าว ไปจ่ายให้พอ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งเอาสิ่งของไป
 จักแรงเตรียมคักฝรั่งแต่เดฉวัน เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำเพลาเย็นให้พร้อม
 และขุนสวามหาศไทย กลาโหม จักศคคภ จักแรงแต่งสิ่งของเวียนกัน
 ไปทักฝรั่งเมืองมริกัน มหาศไทย วัน เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำที่ ๑
 กลาโหม วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำที่ ๒ กรมวัง วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
 ที่ ๓ กรมนา วัน เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำที่ ๔ กรมเมือง วัน เดือน ๔
 แรม ๖ ค่ำที่ ๕ กรมท่า วัน เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำที่ ๖ และให้
 เจ้าพนักงานทั้งนี้ จักสิ่งของเวียนกันไปทักแขกเมืองฝรั่ง ๓ วันครั้งหนึ่ง
 กว่าแขกเมืองจะกลับไป และสิ่งของซึ่งไปทักนี้ราคาเป็นเงิน ๑ ตำลึง
 ึ่งทุกครั้ง แล้วให้ทำทางว่าเวียนเสมีบนตรากรมท่างทุกครั้ง อย่ำให้
 ชาติได้ตามวัยสั่ง

วันอังคาร เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำมะโรงจัตวาศก กว๋ยเจ้า
 พระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รัชพระราชโองการใส่เกล้าว่า

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันมีหนังสือให้เอมิ
 นายคชุนนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ฝรั่งแขกเมือง
 พักอยู่ที่คอกฝรั่งหน้าวัดพระยวงค์อวาศ นายและไพร่ ๑๕ คนนั้น ให้
 กรมนาเอานมโคมาจ่ายให้ฝรั่งเมืองมริกัน วันละ ๒ ทะนานเสมอทุกวัน
 กว่าฝรั่งจะไป ให้เอามาจ่ายให้ที่คอกฝรั่ง ตั้งแต่วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
 ให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรั่ง
 เป็นเงิน ๑ ชั่ง ให้ฝรั่งซื้อผักขาวสิ่งของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้ง
 แต่พระราชทานให้ฝรั่งวันเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ไปถึงวันเดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ
 ๑๕ วันครั้งหนึ่ง เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาทเข้ากัน ๒ ชั่ง
 ๒ ตำลึง ๒ บาท ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินพระคลังวิเศษเป็นเงิน
 ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท อย่าให้ขาดได้ตามรัชสั่ง

วันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำขีมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง
 ว่าที่สมุหพระกลาโหม รัชพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขตขุนนางคุม
 เขาสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้น ให้เจ้าพนักงานแสงคันมารับเอา
 นาฬิกาพก ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติมารับเอากระเช้าเงิน
 ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษมารับเอาแพร มารับเอาของถวายเจ้าเมือง
 มริกันต่อขุนราชเศรษฐี เสมียนตรากรมท่า ณวันเจ้าพระยาพระคลัง
 แห่งวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำเพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรัชสั่ง

วันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำขีมะโรงจัตวาศก - เจ้าพนักงาน
 มารับเอาของเอกแมนรอบเขตถวาย พระคลังมหาสมบัติ ทูลวังสุวรรณ

ภักดี หมั้นอุคม มารับเอากระเช้าเงินระเพลิงคู่ ๑ กระเช้าเงินกลม
เพลิง ๒ รวม ๓ คู่ พระคลังวิเศษ ชุนสำเร้าประแกง มารับเอาแพร
หนังไก่ ๒๐ พับ แพรเลียนสีตากัง ๖๐ พับ รวม ๘๐ พับ แสงใน
ขุนทิพมงคล ปลัดกรม หมั้นพิทักษ์อาวุธ รัยนาฬิกาพกไว้คู่ ๑

วันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ ยมะเสงเบญจศก ทั่วเจ้าพระยา
พระคลัง รัยพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
สั่งว่า ซึ่งหมายไปแต่ก่อนว่า เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขต
ขุนนางเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ให้พระราชทานเงินให้กำฝรังเงิน
พระราชทาน ๑ ชั่ง ซอกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่เดือน ๔ ขึ้น
๘ ค่ำมาถึงวันเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ๑๕ วันครั้งหนึ่ง ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง
๒ บาท รวม ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท แจกอยู่ในหมายแต่ก่อนนั้น
แล้ว ยัดกำฝรังจะไต่กลับออกไปเมืองอเมริกันกำหนดจะไต่ไปจาก
กรุง ๑๖ วันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ให้พระราชทานเงินกับกำฝรังอีก เงิน
พระราชทานให้ฝรังซอกับข้าวสิ่งของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่
เดือนเดือน ๔ แรม ๘ ค่ำมาจนวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ๑๓ วันเป็น
เงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท นั้นให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลัง
มหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรังเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท
แต่เดือนเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงิน ให้
พระคลังวิเศษเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท แต่เดือนเดือน ๕
ขึ้น ๒ ค่ำ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ทั่วเดือนเดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุห
พระกลาโหม รัยพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

สั่งว่า อิศทาโคอุนิโคคาอเมริกา เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้เฮคแมนรอเขต
 ชุนนางคุมเฮนาฟิกาพด ๑ กระเช้าเงิน ๓ คู่ แพร ๘๐ พับ เข้ามา
 ทูลเกล้า ฯ ถวาย บั๊กนี้เฮคแมนรอเขตจะได้กลับออกไปณเมืองอเมริกัน
 ไปรคเกล้า ฯ ให้จักสิ่งของตอบแทนให้ค่าของถวายเฮคแมนรอเขตคนนั้น
 ให้พระคลังมหาสมบัติจ้างช่าง ๕ ลำหยาหนัก ๒ หยา พระคลัง
 ในขวา ก็ยกหนัก ๑๐ หยา พระคลังราชการ รงค์หนัก ๒ หยา เนื้อไม้
 หนัก ๒๕ หยา พระคลังในซ้าย น้ำตาลกรวดหนัก ๕ หยา น้ำตาล
 ทรายหนัก ๒๐ หยา กายาน ๒๕ หยา พระคลังสินค้า พริกไทยหนัก
 ๑๑ หยา เว้วหนัก ๒ หยา ครั่งหนัก ๕ หยา ผ่างหนัก ๑๐ หยา
 แล้วให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังจัดแจงสิ่งของทั้งนี้ยวรถเร็วไปส่งให้
 เฮคแมนรอเขต ที่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยูรวงศ์วรวิหาร แต่ฉวันเดือน ๕
 ขึ้น ๑๒ ค่ำเพลาย้าย ๑ โมง ให้พร้อมจงทุกพนักงาน อย่าให้ขาดได้
 ตามรัชสั่ง

ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รัยพระราชโอง
 การใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ทนายรัชสั่งไป
 แต่ก่อนว่า เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้เฮคแมนรอเขตชุนนางเข้ามาเป็น
 ทางไมตรีค้าขาย เฮคแมนรอเขตจะได้จากกรุง ฉวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ
 เบิกเงินชอกกับข้าวของกินเป็นเงิน ๑๘๘ ตำลึง ๒ บาท แจกอยู่ในหมาย
 รัชสั่งแต่ก่อนนั้นแล้ว เฮคแมนรอเขตได้ไปจากกรุง ฉวันเดือน ๕
 ขึ้น ๑๕ ค่ำ ขอเบิกเงินให้ค่ากับข้าวของกินตั้งแต่ฉวันเดือน ๕ ขึ้น
 ๖ ค่ำมาฉวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑๐ วัน ๆ ละ ๑ ตำลึง ๒ บาท

เป็นเงิน ๑๕ คำลึงนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติ ๑๕ คำลึง แล้วให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินให้พระคลังวิเศษ ๑๕ คำลึง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

จดหมายเหตุ ทูตอเมริกันเข้ามาเจริญทาง

พระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอังคารเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ บรมโรงจตุภาค (จ.ศ. ๑๑๙๕) เอกแมนรอเขตดอหนึ่งสี่เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาดอหนึ่ง คันหนึ่งสี่เป็นอักษรอังกฤษ สำเนาเป็นหนังสือจีน (ความว่า) หนังสืออันเรียกซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองอเมริกันที่หนึ่ง กรายถวายบังคมมาใต้ฝ่าละอองฯ สมเด็จพระเจ้ากรุงไทยที่สูงสุดอันมหาประเสริฐ ทั่วข้าพเจ้าแต่งตั้งให้เอกแมนรอเขต ขุนนางผู้ใหญ่อยู่ในเมืองอเมริกัน ดอหนึ่งสี่เข้ามาขอทำสัญญาทางค้าขาย และเอกแมนรอเขตคนนั้น ระบุว่ากล่าวสิ่งใดขอให้เหมือนข้าพเจ้าว่า ทั่วข้าพเจ้ามีใจซื่อตรงรักใคร่ต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงไทยยิ่งนัก ขอพระผู้เป็นเจ้าโปรดให้สมเด็จพระเจ้ากรุงไทย ได้มีพระขรรค์มัยิ่ง ๆ ขึ้นไป ชาวอเมริกันจะได้ไปมาค้าขายเป็นไมตรีสืบไปภายหน้า หนังสือดอขึ้นเขียนที่เมืองวาชิงตัน เมืองใหญ่ในชาติอเมริกัน เขียนฉวันเดือนยี่แรม ๑๑ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๒ ปีเถาะตรีนิศก (มีหนังสือสำคัญประจำตัวอีกดอหนึ่งความว่า) เราอันเรียกซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองอเมริกัน ขอกมาให้คนทั้งปวงรู้ ถ้าผู้ใดเห็นหนังสือดอขึ้นนี้ให้รู้ว่า เรามีความไว้อภัย

เอกแมนรอเขต ว่าเป็นชาติอเมริกันมีสติปัญญาและความรอบคอบ ทั้งให้
เข้ามาทำหนังสือสัญญาค้าขายต่อกรุงไทย กับขุนนางผู้ใหญ่ทั้งปวง
ถ้าขุนนางผู้ใดขัดอาญาสิทธิ์จะรับทำหนังสือสัญญาทางค้าขายได้ ก็ให้
เอกแมนรอเขตกลับออกมาถึงเมืองวาชิงตัน จึงจะออกข้อสัญญา
ให้ชาติอเมริกันรู้ทั้ง ๒๔ หัวเมืองให้รู้ทั่วกัน ความดังนี้ เราได้เขียน
ข้ออินเรย์กซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองวาชิงตัน ด้วยลายมือของเรา
ปิดตราสำหรับที่เจ้าเมืองไว้เป็นสำคัญ หนังสือที่เมืองวาชิงตัน
เขียนลงวันเดือนยแรม ๑๑ ค่ำ คักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ขัเถาะตรีศก

วัน เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ขัมะโรงจักวาศก ฝรั่งมาแต่เมือง
มริกัน เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ พระ
ที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ออกใหญ่

เป็นฝรั่งเอกแมนรอเขต ขุนนางที่ ๑ คาอิกกำมะกัน นายกำบัน
รบนายทหารที่หนึ่ง ๑ แปรเวเนคะเนนเต นายทหารที่หนึ่ง ๑ บารเน
คะเนนเต นายทหารที่สาม ๑ ฝอลเลขคะเนนเต นายทหารที่สาม ๑
การอนรองคะเนนเต นายทหารที่สี่ ๑ โดม็กรอนคะเนนเต นายทหาร
ที่สี่ ๑ เกรัวฝักรอนคะเนนเต นายทหารที่สี่ ๑ แวนสิวองคะเนนเต
นายทหารที่สี่ ๑ มอริซอน เสมียน ๑ ดิกนอมอ ๑ รวม ๑๑ คน

วันจันทร์ เดือน ๕ ขัน ๑๒ ค่ำ ขัมะเส็งเบญจศก (จ.ศ. ๑๑๘๕)
ปิดตราหนังสือสัญญา ๒ ฉบับ คราวนี้แก้วปิดท้ายหนังสือที่กลาง
ครารูปนก เอกแมนรอเขตปิดท้ายหนังสือที่สุก คราวนี้ฉันทปิดประจำที่อ

ณบัยหนึ่งเอกแมนรอเบตเขาออกไปณเมืองอเมริกัน ณบัยหนึ่งเสมียน
ตรากรมนาเขาไปให้พระราช โภษาไว้ณห้องพระมาลาภษา

ณวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ยมะเสงเบญจศก เอกแมน
รอเบต ๑ มอแลสทเนนเต ๑ มอริชอน เสมียน ๑ กิกนอมอ ๑
แอนลี ๑ หักคนไปคแต่พระบรมศัพพระราชวังบวร ฯ คุยอยู่ค้ำลาเหนือ
พระที่นั่งส้าสวรรค

ณวันพฤศหัลยัก เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาบ่าย ฝรั่งไกล่องไปกรุง
เป็นกำขึ้น ๒ ลำ เวืออาษาจามบรรทกลิ่งของพระราชทานคอบแทน
ลำหนึ่งไป ฝรั่งกำขึ้นนอกหลังเต้าน้ำลึก

นายบริตชัน ชาติอังกฤษ ถือนหนังสือของบริษัทอัสดี
อินเดียบเข้ามาขอทำสัญญาซื้อขายไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑

เมื่อยจอ พ.ศ. ๒๓๘๑ เป็นชั้ ๑๕ ในรัชกาลที่ ๓ บริษัท
อัสดีอินเดียบ แต่งให้นายบริตชัน ซึ่งเรียกชื่อในหนังสือพระราช
พงศาวดารว่า มีสเคอรุดทริสชอน เข้ามาขอทำสัญญาซื้อขาย เพื่อ
จะให้กิจการดำเนินโดยสะดวก สวมทามความประสงค์ของบริษัท จึง
มีอักษรศาสน์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียบของอังกฤษ ให้นายบริตชัน
ถือนเข้ามาด้วย ทำนองเหมือนคั้งกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช ที่ขาดหลวงฝรั่งเศ็สจะเข้ามาตั้งสำนักสถาน
คางนาคริศกั ใ้กัลขอพระราช ากันพระเจ้าหลุยกั ๑๔ แลมหา
สมณากันของโป๊ยเจิญเข้ามาเป็นสิ่งสำคัญ ช้างฝ่ายไทย พยายาม

ทุกอย่างที่จะแสดงให้อังกฤษเห็นไมตรีจิตอันค้ำจุน จึงจัดการรับ
 นายวิเศษนั้น ตามที่ปรากฏเรื่องราวอยู่ในพระราชพงศาวดารรัชกาล
 ที่ ๓ ดยชัยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียง ท่วงทีคล้ายกับจักรับ
 รองทุก เป็นการให้เกียรติยศอย่างสูง มีข้อความพิสดารถึงกล่าว
 ไว้ต่อไปนี้

มีสเตอร์ฤทธิ์สซอน อังกฤษ ถ้ออักษรศาสตร์เจ้าเมืองบังกลาเข้ามา
 ทางบก เจ้าเมืองเมระท่าเดิมให้เจ้าเมืองตกราน คุมมณเฑาะว์มาขึ้น
 พาหนะเข้ามาด้วย ๑๐๐ คน เดินมาทางเมืองกาญจนบุรี มาหา
 พระยาราชนบุรี ๆ จะรักเรือส่งเข้ามาก็ไม่ยอม แล้วเดินมาเมืองนคร
 ชัยศรีพักอยู่ศาลากลาง จะข้ามแม่น้ำเมืองนครชัยศรีเข้ามากรุงเทพ
 มหานคร พระนครชัยศรีทอบว่าทางข้างเดินไปไม่ได้ ทางนั้นเป็นหลุม
 เป็นหลุมเป็นร่องสวนทั้งนั้น มีสเตอร์ฤทธิ์สซอนว่าพวกมณเฑาะว์ไปได้
 พระนครชัยศรีทอบอีกว่าเดินไปแต่คนเดินเท้า ถ้าจะเอาช้าง
 เข้าไปถึงกรุงก็ต้องเดินข้ามไปถึงกรุงเก่าจึงจะไปได้ ถ้ามีสเตอร์
 ฤทธิ์สซอนจะเข้าไปทางนั้นให้ไป ข้างจะไปติดหล่มอย่างไร จะโทษแก่
 ข้างเขาไม่ไป ถ้าจะไปทางเรือข้างเขาจะคิดส่งเข้าไปให้ถึง มีสเตอร์
 ฤทธิ์สซอนก็ยอม ความร้องนพระนครชัยศรีคิดเสียไม่ให้เข้ามาทางบก
 ใต้นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไพบรณิก มีสเตอร์ฤทธิ์สซอน เข้ามาถึง
 กรุงเทพมหานครในเดือน ๓ ข้างแรม ให้อาศัยอยู่ถ้ำหินแดง ที่วัดหน้า
 วัดประยูรวงศ์ ปลูกแต่โรงให้พวกมณเฑาะว์มาอยู่ มีสเตอร์ฤทธิ์สซอน
 ได้ไปหาท่านเจ้าพระยาพระคลัง สำนางหนังสือสำหรับตัว และอักษร

ศาสนเจ้าเมืองบังกลา ซึ่งมีมาทูลเกล้า ฯ ถวายว่า ที่เมืองมอญ
 เมืองพะม่าเกิดความไข้ โศกระบือล้มเสียชีวิตเป็นอันมาก จนไม่มีโค
 กระบือจะทำนา เจ้าเมืองบังกลาขอให้ลูกค้าซื้อโคกระบือออกไปจะได้
 ทำไร่นา ข้อ ๑ ว่า ราษฎรอยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งข้างมาโคกระบือ
 ในแขวงเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำพูน เจ้าของข้างมาโคกระบือ
 รัยเงินไว้แล้ว ก็ไม่ให้ข้างมาโคกระบือ ท่านเจ้าพระยาพระคลัง
 ทอดยว่า ที่แผ่นดินสยาม ข้างมาโคกระบือเป็นกำลังราชการแผ่นดิน
 และศึกสงครามมีมาโคกระบือ จะปล่อยให้ลูกค้าซื้อออกไปแล้ว
 บ้านเมืองก็จะว่างโรยเสีย ดอยกำลังไป และที่เมืองเชียงใหม่
 เมืองนครลำพูนนั้น เงินทองเกี่ยวข้อกันอย่างไร ก็จะให้ข้าหลวง
 ขนไปชำระคืนให้แก่เจ้าของ มีสเตอร์ฤทธิชชอนก็ยอม
 ครั้นวันอาทิตย์เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ มีสเตอร์ฤทธิชชอนไปเข้าเฝ้า
 ออกใหญ่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถวายเครื่องราชบรรณาการ คือ
 ถ้ามองทำด้วยกระดาษ เขียนเป็นแผนที่เมืองลอนดอน หีบเพลงยาว
 ๑ ศอก กว้าง ๘ นิ้ว สูง ๗ นิ้วหีบหนึ่ง ขวดขกคอกไม้กระเบื้องลาย
 เขียนทองคำหนึ่ง ขวดรูปพระโองการเบื้องลายเขียนทองคำหนึ่ง ขวด
 กระเบื้อง ๔ เหลี่ยมมีจากลายเขียนทองคำหนึ่ง ขวดแก้วรูปมงกุฎเจ้า
 แผ่นดินอังกฤษขวดหนึ่ง ขวดแก้วเจียรในมีจรูปสูงค้ำหนึ่ง ขวดแก้ว
 พิมพ์รูปค้อมค้ำหนึ่ง ขวดแก้วเจียรในพิมพ์เล็กค้ำหนึ่ง ขวดแก้ว
 เจียรในเป็นตะเกียงค้ำหนึ่ง พรหมวิลาสกว้าง ๑ ศอก ๖ นิ้ว ยาว ๔ ศอก

๑๐ นิ้วม้วนหนึ่ง พรหมวิลาสยาว ๓ วา กว้าง ๘ ศอกม้วนหนึ่ง แล้ว
 เขาของไปถวายกรมหลวงวรวงศ์รณเรศร ไปก้านัลเจ้าพระยาบดินทร-
 เกศา เจ้าพระยาพระคลัง ของหลวงพระราชทานคอบแทน ช้างพลาย
 สูง ๕ ศอกเศษข้างหนึ่ง เจ้าพระยาพระคลังคอบแทน ช้างพลาย
 สูง ๔ ศอกเศษข้างหนึ่ง แล้วมีสเตอร์ฤทธิชชอนก็ถวายบังคมลา
 กลับไปเดินคักไปทางเมืองสุพรรณบุรี ไปออกค่านอุทัยธานี^(๑)

ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗

ผู้สำเร็จราชการอินเดียนของอังกฤษ ได้แต่งตั้งให้นายร้อยเอกเฮนรี
 เบอริ่ง เข้ามาขอทำสัญญาการค้าขายเป็นต้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘
 ซึ่งไทยก็ยินยอมตามความประสงค์ของอังกฤษ ได้ตกลงกันทำ
 เป็นหนังสือสัญญา ๑๔ ข้อ ทั้งเข้ามาแต่ก่อนแล้ว ฉะเพาะข้อ ๑๓
 แห่งสัญญาฉบับนั้น มีความว่า

ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรและไพร่
 พลเมืองเมืองไทร และคนเมืองเกาะหมากเมืองไทรระได้ไปมาค้าขาย
 อย่างเกิม และโคกระบือเข้าไถ่ข้าวเปลือกข้าวสาร ซึ่งเป็นเสบียง
 อาหารไพร่พลเมืองเมืองเกาะหมาก และกำอยู่ในเมืองเกาะหมาก
 ต้องการซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษี และปากน้ำคลองใด ๆ
 ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยขาด ไทยเรียกเขาภาษีจึงกอบตามสมควร

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ หน้า ๑๘๗

ไทยสัญญาว่า เจ้าพระยาบวรฯ กลับออกไปแก่กรุงฯ จะปล่อยครอบครัวข้าทาสยวคนสนิทของพระยาไตรคนเก่า ให้กลับคืนไปอยู่ตามชอบใจ อังกฤสัญญาต่อไทยว่า ไม่ต้องการเมืองไทย อังกฤไม่มารบกวณาเมืองไทย และไม่ให้พระยาไตรคนเก่ากับข้าไพร่ของพระยาไตรคนเก่า ไปรบกวณาไปทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดในเมืองไทย และเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทย และอังกฤสัญญาว่า จะจัดแจงให้พระยาไตรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไตรคนเก่าอยู่แก่ะหมาก เมืองเป็ไหล เมืองเป็ทะ เมืองสวางอ เมืองพระม้า ถ้าอังกฤไม่ให้พระยาไตรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีข้าวเปลือกข้าวสารเมืองไทยเหมือนแต่ก่อน อังกฤสัญญาว่า ไทยแลกเงินซึ่งอยู่ณเมืองแก่ะหมากจะมาอยู่ณเมืองไทย อังกฤไม่ห้ามปราม

“เมื่อทำหนังสือสัญญากับอังกฤเสร็จแล้ว การที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องจัดให้เป็นไปตามหนังสือสัญญา การอย่างอื่นไม่ปรากฏว่ามีข้อขัดข้องอย่างไร มีอยู่เรื่องเดียวแต่ที่อังกฤจะต้องเอาตัวเจ้าพระยาไตร (ปะแวน) ไปจากแก่ะหมาก ด้วยตั้งแต่เจ้าพระยาไตรหนีไปอาศัยอยู่ที่แก่ะหมาก ไม่ได้ไปอยู่เปล่า ก็ผูกพันเพียรขอร้องอังกฤจะให้มาคเมืองไทยคืนให้อยู่เสมอ ครั้นเห็นว่าอังกฤไม่คเมืองไทย ก็แค้นกันไปขอร้องราษฎรในเมืองไทยให้ก่อการกำเริบต่าง ๆ ฝ่ายข้างอังกฤที่ปกครองแก่ะหมากนั้น ตามเนื้อความที่ปรากฏในจดหมายเหตุของอังกฤ ความเห็นต่างกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งอยากให้

อังกฤชยกกองทัพมารบไทยที่เมืองไทร อังพวกหนึ่งจะเป็นด้วยรู้ว่า
 รัฐบาลอังกฤชที่อื่นเคียดแค้นไม่มีความประสงค์ที่จะมารบไทย แต่แลเห็น
 ประโยชน์ว่า การที่เจ้าพระยาไทรอยู่ที่เกาะหมาก และแกลังก์ฮการ
 รุ่ยวายต่าง ๆ ในเมืองไทรนั้น เป็นเหตุให้ราษฎรเมืองไทรพากัน
 อพยพไปอาศัยอยู่ในแดนอังกฤชมาก เป็นการทำให้เกิดประโยชน์แก่
 แผ่นดินของอังกฤช จึงเป็นแต่พศาวว่ากล่าวห้ามปรามเจ้าพระยาไทร
 แต่หาได้ก่อวุ่นวายจริงอย่างไรไม่ เจ้าพระยาไทร ๆ ได้พักเพียร
 ทำการที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤช ให้เหมือนกันเมื่อเจ้าพระยาไทร
 (ประเสริฐ) ปกครองบ้านเมืองอยู่ และเอาใจใส่ปกครองราษฎรใน
 เมืองไทรให้ได้รับความผาสุก ความซื่อสัตย์ปรากฏในจดหมายเทศ
 ของนายพันโท โส ซึ่งเป็นคนอังกฤชแต่ไว้ว่า ที่จริงเมื่อไทยปกครอง
 เมืองไทรนั้น ปกครองดีกว่าเมื่อครั้งเจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) เลียด
 อัง แต่อังกฤชที่เกาะหมากก็ไม่ได้จัดการอย่างใดในเรือเจ้าพระยาไทร
 นอกจากคอยค้าของกล่าวของเจ้าพระยาไทร ๆ ว่าการที่รับเจ้าพระยาไทร
 ไว้ที่เกาะหมากนั้น ทำตามขนบธรรมเนียมของประเทศไทยทั้งหลาย
 ซึ่งยอมให้ผู้หนึ่งระนมาพึ่ง ยื่น ใต้ฟ้าพาศาศัยในแดนดินเป็นที่อยู่ กับ
 อีกอย่างหนึ่งได้ให้ไปว่ากล่าวแก่เจ้าพระยาไทรว่า ถ้าเจ้าพระยาไทร
 ไปรยกวณไทยที่เมืองไทรบุรี จะหยดเงินค่าเช่า ไม่ยอมให้คามสัญญา
 เช่าเกาะหมาก คำที่ว่านี้ไม่เป็นประโยชน์อันใด เพราะเจ้าพระยาไทร
 ไม่ไ้มารยกวณไทยยึดเมยกับตนเอง เป็นแต่ลอบหนนหลวให้
 ให้ผู้อื่นมาถ่วงการถ่วงเวียน ครั้นเมื่อรัฐบาลอังกฤชในอินเดียดำสัญญา

กษัตริย์ไทย รัชระองมั้นคงว่าจะเอาเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น ถึงเวลาที่
เอาตัวเจ้าพระยาไทรไป เจ้าพระยาไทรไม่ยอมไปจากเกาะหมาก
อังกฤษจะบังคับ เจ้าพระยาไทรก็แต่งตั้งนายความให้ฟ้องในศาล ว่า
เจ้าเมืองเกาะหมากจะทำให้เสื่อมเสียอิสสรภาพผิดกฎหมาย ต้องเป็น
ความกันอยู่ยกหนึ่ง ครั้นเจ้าพระยาไทรได้ระหัดระเหินว่า ศาล
จะตัดสินตามหนังสือสัญญาที่อพยพหลบหนีไปอยู่ที่ตำบลยรวรส ในแขวง
เมืองแปะระ อังกฤษต้องส่งเรือรบไปจับ ถึงเกิดต่อสู้กัน ทหารอังกฤษ
ยิงพวกเจ้าพระยาไทรตายหลายคน ข้างอังกฤษก็ตายบ้าง จึงจับ
เจ้าพระยาไทรได้ ให้เอาตัวไปคุมไว้ที่เมืองมะละกาแต่่นั้นมา

ต่อมาถึงรัชชัตริศก รัชชัตริศก ๑๒๐๓ พ.ศ. ๒๓๔๔
เจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) แต่งให้คนกุอาตี ผู้บุตร กษัตริย์คนกุอาเตีย
ถือหนังสือเข้ามายัง กรุงเทพฯ ขอให้เสนาบดีนำความขึ้นกราบบังคมทูล
ขอรับพระราชทานโทษที่ไต่ กระทำความผิดล่วงพระราชอาณามาแต่
หลัง จะขอเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท รัชชการสนองพระเดช
พระคุณต่อไป เวลานั้นประจวบตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกระบังป่าสุ
ว่าง กษัตริย์คนกุอาตีถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงโปรดให้ย้ายคนกุอาตีหนุ่ม มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองกระบังป่าสุ
และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกโทษพระราชทานเจ้าพระยาไทร
(ประเสริฐ) ให้กลับว่าราชการเฉพาะเมืองไทรที่แบ่งใหม่^(๑)

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ในคำ
ชี้แจงว่าด้วยเรื่อง มูลเหตุแห่งจดหมายหอดวงอุทุมมัมบดี

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) เข้ามารับราชการเป็นเจ้าเมืองไทรบุรี ตามกำหนดที่แบ่งใหม่ตั้งกล่าวมาแล้ว เจ้าพระยาไทรตั้งใจปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณโดยความสงบเรียบร้อย สมควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง มีหนังสือสอทอดทามาไปยังผู้สำเร็จราชการอินทียของอังกฤษ ว่ายังทรงพระกรุณาขยเลี้ยงเจ้าพระยาไทรเก่าเช่นเดิมแล้ว ขอให้ยกเลิกหนังสือสัญญาที่ไต่ทำกันไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ ฉะเพาะข้อ ๑๓ อันเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรีนั้นเสีย ฝ่ายผู้สำเร็จราชการอินทียของอังกฤษก็อนุโลมตาม มีข้อความตอนนั้นไว้ไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๓ ฉบบเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียงว่า

ครั้นวันอาทิตย์เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำนั้น มีสเฮอร์บนำเจ้าเมืองสิงคโปร์ ฝากหนังสือแขกมาแจ้งเจ้าพระยาพระคลังฉบบหนึ่งใจความว่า ไต่รับหนังสือของท่านฉบบหนึ่ง ลงวันพฤหัสบดีเดือน ๑๑ ค่ำขลุทวิศก (พ.ศ. ๒๓๘๔) ความในหนังสือนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าเมืองไทรคนเก่ากลับคืนมารักษาเมืองไทรตามเดิม แล้วท่านขอขกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ ว่าด้วยการเมืองไทรเสียขง ๑ ข่าพเจ้าไต่ฝากหนังสือไปแจ้งเจ้าเมืองยังกลาแล้ว เจ้าเมืองยังกลา สั่งให้ข้าพเจ้าทำหนังสือมาถึงท่านว่า ที่ระยกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้นก็ให้ยกเลิก แต่ให้มีความแทนข้อ ๑๓ ลงใหม่ว่า อังกฤษสัญญาขไทยว่า อังกฤษไม่ยอมไต่เมืองไทร และจะไม่ยกไปไต่

เมืองไทรแล้วสัญญาว่า จะไม่ให้พวกเจ้าเมืองไทรเก่า ซึ่งเป็นคนร้าย
ทำร้ายในในเมืองไทรและเมืองอื่น ๆ ที่ขึ้นแก่เมืองไทยต่อไปได้ จะไม่
ให้ข้าศึกอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองเประ เมืองสลาต และเมืองพะมา
ซึ่งเป็นของอังกฤษแห่งใด ๆ คึกจะจัดให้ไปเสียบเมืองอื่นที่ไกล ๆ ถ้า
อังกฤษไม่ให้ไปอยู่เมืองอื่นเหมือนอย่างสัญญานี้ ให้ไทยเรียกภาษี
ข้าวเปลือกข้าวสารตามเดิม ข้าพเจ้าได้บอกไปถึงเจ้าเมืองบังกลา ๆ
ก็เห็นชอบด้วยแล้ว ซึ่งโปรดให้เจ้าเมืองไทรเก่ากลับไปอยู่เมืองไทร
นั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีนัก หนังสือลงเดือนออกโทเบอร์ คฤสท
ศักราช ๑๘๔๒ ตรงกับเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ ๒๓๕๑ รัตนาศก (พ.ศ.
๒๓๘๕)^(๑)

แต่ข้อความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ก็นำมาแล้วไว้นั้น
สมเด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสงสัยว่า ข้างที่ความจริง
จะแตกต่างกัน จึงทรงทักท้วงไว้ว่า

ความ ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร รัชชเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยกโทษ
พระราชทานเจ้าพระยาไทร (ปะแวงวัน) แล้ว โปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง
มีหนังสือออกไปถึงเจ้าเมืองสิงคโปร์ ขอยกเลิกสัญญาข้อ ๑๓
ในตอนที่ว่า อังกฤษรับสัญญาจะชองกันไม่ให้พวกเจ้ายาไทรเข้ามา
ทำร้ายเมืองไทรบุรี และอังกฤษรับจะเอาตัวเจ้าพระยาไทรไปไว้ ท่อน
หนังสือสัญญาตอนนั้นก็เล็กจริง แต่ข้าพเจ้าสงสัยว่า จะเป็นด้วย

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ หน้า ๒๖๕

อังกฤษขอเล็ก มีไชไทยขอคังกล่าวไว้ในพระรชพงศาวดารฉบับ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์^(๑)

อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ประเทศสหปาลีรัฐอเมริกา แต่งให้
เอกมนตรีขอเปิดเป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
และการค้าขาย ได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม
พ.ศ. ๒๓๗๕ หัวใจสำคัญในข้อสัญญาคราวนั้น ก็คืออเมริกันยอม
ให้ไทยเก็บค่าปากเรือ ซึ่งบรรทกสินค้าเข้ามาขายตามขนาดเรือ
คิดเป็นวาละ ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่า บรรทกแต่ขี้เถ้าเข้ามา
หาซื้อสินค้า เก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท ข้างไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่า
ปากเรือเช่นว่าแล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก

“ก็และในสมัยนั้น ทั้งในหลวงและเจ้านายขุนนางผู้ใหญ่
ผู้น้อย ยังประกอบการค้าขาย ตามประเพณีซึ่งมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า
แต่งเรือของตนเองไปซื้อขายสินค้าถึงนานาประเทศบ้าง เซ้ารวางเรือ
ของผู้อื่นฝากสินค้าไปมาบ้าง ส่วนการค้าขายของหลวง ยังมีพระคลัง
สินค้าสำหรับซื้อขายสินค้าบางอย่าง ซึ่งห้ามมิให้ผู้อื่นซื้อขายเป็น
ประเพณีมา พวกอังกฤษและอเมริกันเมื่อมีหนังสือสัญญาแล้ว กล่าว
หาว่ารัฐบาลแย่งค้าขาย และตั้งพระคลังสินค้าเก็บภาษีโดยทางอ้อม
ไม่ทำตามสัญญา ฝ่ายข้างไทยว่าไม่ได้ทำผิดสัญญา เพราะพวก

(๑) จดหมายหลวงอุดมสมบัติ ตอนประชุมความท้ายเรื่อง หน้า ๔๑๖

พ่อค้าแขกและจีนต้องเสียภาษีอากรอย่างเกิน พวกฝรั่งจะขอเปลี่ยน
เสียค่าปากเรือแทนภาษีก็ได้ ขอมตามใจสมัคร การที่ทาสัญญานั้น
ไม่ได้หมายความว่าละเลิกการค้าขายของหลวง หรือไม่อนุญาตให้
เจ้านายข้าราชการค้าขาย เป็นข้อห้ามเดียวกันนี้

ครั้นถึงบ่อ พ.ศ. ๒๓๙๓ รัฐบาลอเมริกัน แต่งให้มิสเตอร์
ไบสเฟลด์เลคเคย์ เป็นทูตเข้ามาขอแก้สัญญาที่ไต่ค้าไว้ ทูตอเมริกัน
มาด้วยเรือรบ มาถึงในเดือน ๕ ค่ำบ่อ พ.ศ. ๒๓๙๓ เวลานั้น
สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง
ที่สมุหพระกลาโหม ลงไปลัดเลาะอยู่ที่เมืองชุมพร พระยาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงไปรบกวนให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ
เมื่อยังเป็นที่พระยาครีพิพัฒน์ เป็นผู้รับทูตแทนเจ้าพระยาพระคลัง
ได้จัดการรับทูตอเมริกันตามแบบอย่างราชทูตที่มาก่อน แต่ไบสเฟล
ด์เลคเคย์ ไม่สันตติวิธีการทูต ความประพฤติกและพูดจาก้าวร้าว
ผิดกับทูตที่เคยมาแต่ก่อน พอพูดจาด้วยไทยเพียงซัดจะขอเข้าเฝ้า ก็
เกิดเป็นปากเสียงเถียงแย้งกัน บัลดเลคเคย์เกิดโทษะ ก็กลับไปใน
เดือน ๖ บ่อ ทาสสำเร็จประโยชน์ที่เข้ามาคราวนั้นไม่ ราชการ
ที่กรบบัลดเลคเคย์และที่ไต่พูดจาว่ากล่าวกันประการใด แจ้งอยู่ใน
(๑) ซึ่งพิมพ์ไว้ตอนไป

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระบรมศาสดาราชานุภาพ ในคำนำ
หนังสือจดหมายเหตุเรื่อง ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓

จดหมายเหตุเรื่องบัลเลศเตียทูตอเมริกัน
เข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๕๓

ณวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ รัชศักราช ๑๒๑๒ บชอโทศก กำนันไฟ

ทำด้วยเหล็ก กระบี่คันช้อเล็ดถ้อยหนังสือเจ้าเมืองสิงห์โปรา กับหนังสือ
เซอร์เซมสปรก เข้ามาส่งที่เมืองสมุทรปราการ แล้วกำนันไฟกระบี่คัน
ช้อเล็ดก็กลับไปณวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ เพลาใกล้รุ่ง รุ่งขึ้นณวันขึ้น ๑๒ ค่ำ
เดือน ๕ คอยนอกเข้ามาแจ้งว่า เห็นกำนันรบใหญ่ ๓ เสาเข้ามาทอคอยู่
นอกสันดอนน้ำลึกถ้ำ ๑ แต่สังเกตุเห็นว่าจะเป็นกำนันรบชาติอเมริกัน

พลานันสมเด็จพระบรมมหาอนชาธิราช เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศ
รังสรรค์ พระนายไวยวรรณาด บังอยู่ที่เมืองสมุทรปราการ จึงมีรับสั่ง
จัดให้ขุนปริชาชาญสมุทรพูดภาษาอังกฤษไว้ กับคนชาวการ ๖ คน
ซึ่งเรือศิระญวนยาว ๔ วาออกไปที่กำนัน ขุนปริชาชาญสมุทรกลับเข้ามา
แจ้งว่า ไปถึงกำนันรบ กำมะโคชรทิก แจ้งว่ากำนันช้อว่าแประไมค
ยาว ๒๖ วา ช่างถ่วง ๖ วาคืบ กินน้ำลึก ๑๑ ศอก คนในลำกำนัน
ชาติอเมริกัน กำมะโคชรทิก ๑ บาลเลศเตีย ทูต ๑ ทิศมืด กระบี่คัน ๑
นายทหาร ๑๗ คันหนูลูกเรือ ๑๘๖ รวม ๒๑๖ คน จีนคนใช้ ๕ คน
รวม ๒๒๐ คน มีขนำสำหรับลำ ขันโยมยาว ๔ ศอกเศษ กระสุน ๘ นิ้ว
๑๘ กระบอก ขันโยมยาว ๔ ศอกเศษ กระสุน ๑๐ นิ้ว ๔ กระบอก
รวม ๒๒ กระบอก มาแต่เมืองอเมริกัน ไปเมืองจีนแล้วกลับมาเมือง
สิงห์โปรา แต่มาอยู่ที่เมืองจีนกับเมืองสิงห์โปราประมาณ ๔ ปีเศษ มี

หนังสือเปรสิเตนตเจ้าเมืองอเมริกันมา^(๑) ให้ข้าลศเคียบเป็นทูตไปทำ
หนังสือสัญญาการค้าขายกับเมืองญวน ไปเข้าอยู่ที่ฮังวทวน ๑๐ วัน
หาพบปะขุนนางญวนไม่ ฝากแต่หนังสือไว้ แล้วใช้ใบมารากฮังวทวน
๘ วันถึงทันออกสันตคอนนำถัก ๕ วา ขุนนางในกำบังฝากหนังสือเข้ามา
ถึงพระนายไวยวรรณาดดยขหนังสือ แปลไค้ความในหนังสือว่า หนังสือ
กำมาะโคอรหิดขุนนางนายทหารกำบังนรขอเมริกัน บอกมายังพระนายไวย
วรรณาดให้แจ้งว่า เปรสิเตนตเจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ข้าลศเคียบเป็นทูต
เข้ามาถกรุงศรีอยุธยา ขอให้พระนายไวยวรรณาดจักเรือที่สมควรไปรับ
ทูตเข้ามา ถ้าพระนายไวยวรรณาดพบกั้ทูตที่เข้ามาแล้วก็ให้รับโดยกั้
ด้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มิใช่เป็นคนน้อย และเขาจะใคร่ทราบว้า
ความใช้ที่กรุงฯ กั้เมืองสมทรปรการเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้เขียน
หนังสือออกไปให้ทราบความก่อน มีความมาในหนังสือแต่เท่านั้น พระ
นายไวยวรรณาด พระยาสุรเสนา พระยาโชฎ็กราชเศรษฐี พระยาราช
วังสรศักดิ์ พระยาวิเศษศักดิ์ฯ แจ้งความแล้วบอกขุนมาถกรุงเทพฯ กั้
ไปรทเกล้าฯ กั้ให้เจ้าพนักงานจักเรือรบไล่สลักมีเสาใบแก่งทั้งขั้กรทวน
พลแวงไล่เสื่อแคงหมวกแคงส่งลงไปให้ แล้วสั่งให้ปลุกเรือรบขั้
เรือใหญ่ ๕ ห้องเฉลี่ยรขหลังหนึ่ง โรงครัว ๓ ห้องหลังหนึ่งโรงพัก
คนใช้ ๓ ห้องหลังหนึ่ง ที่หน้าวัดประยุรวงศ์อาวาส ให้เจ้าพนักงานจัก
สิ่งของไปเตรียมไว้ถกรุงพักฝรั่งให้พร้อม สำหรับทูตระไค้อยู่ แจ้งอยู่
ในหมายรับสั่งนั้นแล้ว

(๑) คือประธานาธิบดีชอเคเดอ

ครั้นณวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า พระนายไวยวรรณาด พระยา
 สุรเสนา พระยาไชยภูกราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษศักดิ์
 ช่างลงไปรักษาเมืองสมุทรปราการชกชนมาถึงกรุงเทพฯ ๑ ว่าทูลนั้นจะ
 ให้ส่งขึ้นมาเมื่อไร พระยาพิพัฒน์โกษาทูลขอลงไปว่า เพลาบ่ายก็คิดการ
 พระศัพพะเจ้าลูกยาเธอ (๑) ให้ตั้งไว้ถึงวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ สัน
 ทการพระศัพพะแล้วจึงให้ส่งทูลขึ้นไป แต่พระนายไวยวรรณาดให้ขึ้นไปคิด
 ราชการณกรุงเทพฯ ๑ แล้วจึงให้กลับลงมา

ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ เพลาดึกถึงกัน พระนายไวยวรรณาด
 พระยาสุรเสนา พระยาไชยภูกราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษ
 ศักดิ์กา จึงทูลให้หลวงยกกระบัตร หลวงอาษาณรงค์ หลวงวฒนสรเทศ
 เจ้ากรมทหารขึ้น หลวงฤทธิสรเทศ ผู้รั้งแม่ขึ้น ล่ามผู้รั้ง ๒ คน
 ขึ้นเรือรบไล่สลัดที่ส่งลงไปลำ ๑ กับเรือแม่ทวายยาว ๑๑ วา ๑๒ วา ๒ ลำ
 คนแหวลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อแคงหมวกแคงมีขันทวนขัก ออก
 ไปรบยุทธที่กำปั่นโยเสพบาเลศเคียบทุก ๑ มีคนอารีหมอดิน ๑ คนใช้ ๑
 ลงจากกำปั่นมาลงเรือทไปรบ เรือออกจากกำปั่น กำมะโคจรทให้
 ยิงขึ้นส่งทุก ๒๑ นัด วันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า ๓ โมงเรือ
 ช่างไปรบทุกเข้ามาถึงเมืองสมุทรปราการ ให้ยิงขึ้นข้อมลเสขสมุทรวัย

(๑) พระเจ้าลูกยาเธอสิ้นพระชนม์เมื่อปีระกา พ. ศ. ๒๓๘๒ รวม
 ๔ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงเกศณี ๑ พระองค์เจ้าหญิงพวงแก้ว ๑
 พระองค์เจ้าชายเฉลิมวงศ์ ๑ พระองค์เจ้าชายจินดา ๑

ทุก ๓๑ นก พระยาวิเศษสงครามทำกับข้าวของกินอย่างฝรั่งเลี้ยงทูต
ที่ศาลากลางเมืองสมุทรปราการ แล้วส่งทูตเข้ามาถึงเมืองนครเขื่อน
ขันธุ์ เพลาย้าย เจ้าเมืองกรมการได้รับเลี้ยงทูต เขาของมาทักทูต
พักที่ศาลากลางเมืองนครเขื่อนขันธุ์ แล้วส่งทูตขึ้นมาถึงกรุงเทพฯ
นอนอยู่ที่เรือนปลูกด้วยไม้หน้าวักประยูรวงศ์อาวาส

ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเข้า จักให้พระยาวิเศษสงคราม
จางวางทหารแม่นปืน ๑ หลวงวฑฺฒสรเทศ เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑
หลวงฤทธิสำแดง เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑ แต่งทวิโฮโดงลงไปด้วย
รับทูตขึ้นเรือนพัก แล้วสั่งให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่ง เขิกเอาเงินที่
เจ้าภาษีกรมท่าพระคลังสินค้า จักพวกครัวฝรั่งมาอยู่สำหรับทำกับข้าว
ของกินอย่างฝรั่ง เลี้ยงทูตกว่าทูตจะกลับไป

ครั้นณวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ บาลึกเคียดทำหนังสือให้ล่ามมาส่ง
ให้พระนายไวยวรรณาดฉบับหนึ่งในหนังสือว่า หนังสือมิคยาเลศเคียดฝาก
มาถึงคุณพระนายไวยวรรณาด จะใคร่ให้ท่านทราบดีความว่า เจ้าแผ่นดิน
เมืองอเมริกันสั่งข้าพเจ้าให้ถือหนังสือของเจ้าแผ่นดินนั้น มาถวาย
แก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในเมืองไทย ข้าพเจ้าขอให้ไว้ช่องไว้โอกาส
จะไว้หรือปรึกษากันกับขุนนางผู้ใหญ่อันตั้งเป็นอิสระที่วักถ้าว จะไว้
เอาหนังสือเข้าถวายตามรับสั่ง อันจะไว้ช่องนั้นยิ่งเร็วยิ่งดี หนังสือมา
ณวันศุกร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ บจเอโทศก พระนายไวยวรรณาดทำ
หนังสือตอบไปให้บาลึกเคียดฉบับหนึ่งว่า หนังสือพระนายไวยวรรณาด
หัวหมนมหากเล็ก มายังมิคโยเสฟยาเลศเคียด ทวิมหนังสือ

มาถึงเวลานั้นใกล้แล้ว ให้นำเอาความขึ้นกราบเรียนแต่ท่านเสนาบดี
 ผู้ใหญ่ เสนาบดีผู้ใหญ่ว่า ครึ่งก่อนฮิสตาโคฮินโคตาชอเมริกาเจ้าเมือง
 อเมริกานี้ให้เอกแฉนรชเขตขุนนาง เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา
 เป็นทางไมตรี จะให้ลูกค้าชาวฮิสอเมริกาเข้ามาค้าขายณกรุง ฯ ท่าน
 เสนาบดีผู้ใหญ่นี้มีความยินดี จึงพร้อมกันทำหนังสือสัญญาให้เอกแฉน
 รชเขตเป็นไมตรีทางค้าขาย เอกแฉนรชเขตได้เอาหนังสือสัญญาออก
 ไปยึดตราเจ้าเมืองอเมริกานมาในหนังสือสัญญาแล้ว ว่าขุนนางผู้ใหญ่
 ผู้น้อยณเมืองอเมริกาน เห็นก็พร้อมกัน ใ้ยึดตราสำหรับเมืองมาตั้งกัน
 หนังสือสัญญา อีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่นกรุง ฯ แฉนขุนนาง
 ผู้ใหญ่เมืองอเมริกาน ก็เห็นพร้อมกันทั้งสองฝ่าย แล้วทางไมตรี
 กรุง ฯ ก็เมื่ออเมริกานก็สนิทกันจนทุกวันนี้ ซึ่งขาละเคียก็เข้ามา
 ครึ่งนี้จะเล่า ทลลระของ ฯ ในสมัยพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้น ยังไม่ควรก่อน
 จะว่ากัวยการซื้อขายประการใด ก็ให้มาพุดจากนั้นก็ยกท่านเสนาบดีผู้
 ใหญ่ โภยฉนทางไมตรีเด็ก หนังสือมาฉนวนันศักร แรม ๘ คำ เดือน ๕ บัช
 โทศก แล้วท่านเสนาบดีจึงให้ล่ามมาบอกกับทูตว่า เป็นอย่าง
 อกรรมนิยมมาแต่ก่อน ทดมาถึงที่ตกแล้ว ให้ให้กระเบื้องมาฉนวนันฉือ
 ไปแปล รู้ความแล้วจึงให้นำทูตเข้าเฝ้า ฉนวนันแรม ๘ คำ เดือน ๕
 เพลาเที่ยงจะให้เรือลงมารับหนังสือ ขาละเคียก็ยอม ท่านเสนาบดี
 จึงสั่งให้เจ้าพนักงานจัดแจงเรือไว้จะมารับหนังสือพร้อมแล้ว

ครั้นรุ่งขึ้นเพลาก็มีขาละเคียให้ มีชขันนาวีหมอมะคนมาบอก
 ว่ามีหนังสือมา ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งเป็นหนังสือเรดิเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกา

ถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุง ฯ เมื่อทศเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ
แล้ว จึงจะเอาหนังสือถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อีกฉบับหนึ่ง
เป็นหนังสือเปรสิเคนต์ มีมาสำหรับตัวทศ ไม่ได้มีมาถึงผู้ใด ะ
ให้ไปรับนั้นไม่ได้ การซึ่งจักเร็วไวจะให้ไปรับหนังสือก็หาได้ ไปรับไม่
ด้วยครั้งนั้นเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม^(๑) หาอยู่ไม่ ออก
ไปราชการสักเลขหัวเมืองฝ่ายตะวันตก จึงไปรคเกล้า ฯ ให้พระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา^(๒) จางวางพระคลังสินค้ารับทศแทน

ครั้นวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก เพลาบ่าย ๓ โมงเศษ
ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ๑ พระยาราชสุภาวดี ๑ พระยา
สุรเสนา ๑ พระพิพัฒน์โกษา ๑ พระยาสุพรรณมนตรี ๑ พระยา
เพชรชฎา ๑ พระยาสวัสดิ์ควรี ๑ พระมหามนตรี ๑ พระสุริยภักดี ๑
พระนายไวยวรรณ ๑ พระนรินทร์เสนี ๑ จมนวชา มาตย ๑ รวม
๑๒ คน ข้าราชการ ณ กรุง ฯ และหัวเมือง พร้อมกันที่บ้านพระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นอันมาก ให้เอาเรือเก่งทั้งบรรพพลพาย
ให้ครบกะทง ไปรับโยเสฟบาเลศเดย์ที่เรือรบ ครั้นเรือทศมาถึงบ้าน
ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ฯ ให้พระยาวิเศษสงครามจางวาง
ทหารชั้นใหญ่ หลวงวคุณสรเดช หลวงฤทธิสำแดง เจ้ากรม แต่งตัว
โอโดง กับเจ้ากรมปลัดกรมนายทหาร ๔ คน ลงไปรับทศที่สะพานตาม
ธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไทยนั้นพร้อมกันที่รับแขกที่ตามธรรมเนียม

(๑) คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ฯ ในรัชกาลที่ ๕.

(๒) คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ฯ ในรัชกาลที่ ๕.

โยเซฟบาลัคเคียทศขันจากเรือ เอามีชขันนารีหมอสมีทบครเลี้ยงมีช
 ขันนารีหมอยอนซึ่งอยู่ที่กรุงฯ แต่ก่อน ดิถีบรรพชาศานต์เจ้าแผ่นดินเมือง
 อเมริกันมามือหนึ่ง ดิถีร่มของโยเซฟบาลัคเคียหนีบริกไว้มาคนหนึ่ง
 เดินตามหลังขึ้นไปบนหนึ่ง แต่มีชขันนารีหมอกิน มีชขันนารี
 หมอยอน มีชขันนารีหมอมะคน มาคอยอยู่ก่อนแล้ว ครั้นโยเซฟ
 บาลัคเคียมาถึงที่ประชุมแล้ว ก็นั่งบนเก้าอี้ย่างก็ มีชขันนารีหมอกิน
 นั่งดิถีลงมากับมีชขันนารีหมอยอน มีชขันนารีหมอมะคน ซึ่งอยู่ณ
 กรุงฯ ก็นั่งเป็นลำดับดิถี ๆ กันลงมา ท่านเสนาบดีปราสัยก็โยเซฟ
 บาลัคเคียทศว่า บาลัคเคียมาทางทะเลสยายอยู่หรือ มาแต่เมือง
 อเมริกันเมื่อไร บาลัคเคียตอบว่ามาแต่เมืองอเมริกันเมื่อเดือนเดือน ๑๐
 ๖๖ บรรดาเอกศก มาตามทางสยายอยู่ จึงถามว่ามาแต่เมืองอเมริกัน
 มากำย่นล้านหรือมากำย่นลำใด บาลัคเคียบอกว่ามีมาแต่เมืองอเมริกัน
 มากำย่นไฟลำหนึ่ง มาลงกำย่นลำที่เมืองกวางตั้ง จึงถามว่ามา
 อยู่ที่เมืองกวางตั้งนานอยู่หรือ บาลัคเคียตอบว่าอยู่ที่เมืองกวางตั้ง ๓
 เดือน จึงถามว่ามาแต่เมืองกวางตั้งเมื่อเดือนใด มาแระที่ไหนย่าง
 หรือเข้ามากกรุงฯ ที่เดียว บาลัคเคียตอบว่า ตามอยู่อย่างนี้ช่วยการ
 เพลา บาลัคเคียจึงชักหนังสือเขียนอักษรไทยใช้กระต่ายฝรั่งเห็นมา
 ในกลีบเสื้อสั่งให้ว่า ให้ตีความในหนังสือนั้นเถิด

ความในหนังสือนั้นว่า ท่านโยเซฟบาลัคเคียราชทูตอเมริกัน
 มาถึงท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ให้ทราบ ทว่าข้าพเจ้าได้รับคำสั่งเจ้า
 แผ่นดินอเมริกัน แล้วดิถีบรรพชาศานต์เข้ามาถวาย และข้าพเจ้าปรารถนา

จะหาช่องโอกาสที่จะเอาราชศาสตร์นั้นเข้าถวาย ตามคำสั่งเจ้าอเมริกัน
และเมื่อถวายราชศาสตร์ของเจ้าอเมริกันแล้ว จะใคร่เอาหนังสือเจ้า
แต่ไว้ด้วยหนึ่ง ถวายแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวเมื่อยัง
เฝ้าอยู่นั้น หนังสือแปลพอเป็นใจความเป็นภาษาไทยแล้ว เพื่อท่านจะ
ได้ทราบ หนังสือทำวันอังคารแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก

(พระยาศรีพิพัฒน์รัชนีราชโกษา) จึงว่า อย่างธรรมเนียมกรุงฯ
ที่ระเวาหนังสือเข้าไปถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ว่านั้นไม่ควร จะพด
จากการสิ่งใดให้พุกกัยเสนาบดีให้รู้ความก่อน เสนาบดีทั้งปวงก็รักใคร่
กับชาติอเมริกันเป็นอันมาก ความจะพดจากนั้นประการใดก็จะให้พุกกา
กันไปตามการ ให้สมควรกับที่เขื่อนไทรอันสนิทกัน

บาละเคียดตอบว่า จะเอาหนังสือให้กัยเสนาบดีนั้นไม่ได้ จะขอ
เฝ้าเอาหนังสือฉบับถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ให้ดูกับใน
หนังสือเฝ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ซึ่งมีเข้ามาถวายสมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัว จะไปรักฯ ให้ขุนนางคนใดพดการอันนี้ จึงจะได้พุกความต่อไป

(พระยาศรีพิพัฒน์รัชนีราชโกษา) จึงว่า กรุงฯ กับเมือง
อเมริกันแต่ก่อนมาก็ยังหาเคยรู้จักอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองกันไม่ทั้ง
สองฝ่าย เมื่อมีโรงจัดวัดศักราชวันวิง ๑๘๓๓ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖)
เวกแมน รอเชกถือหนังสืออันเรียกสะบเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาขอทำ
หนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเจ้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาขัตตรา
ประำมนักเป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนาบดีได้จัดเรือกันยารับหนังสือ
มาแปลให้รู้ความแล้ว จึงหาเอกแมนรอเชกเข้ามาเฝ้าทูลละอองฯ สมเด็จพระ

พระพุทธเจ้าอยู่หัวแล้ว ท่านเสนาบดีจึงกำหนดสั่งสัญญาทางค้าขายกับ
 ชาวอเมริกัน เขตแมนรอเขตพาเอาหนังสือสัญญาออกไปยึดตราเจ้าเมือง
 อเมริกัน ครั้นเขวออกซู่ศึกก็กราชฝรั่ง ๑๘๓๗ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๐)
 เขตแมนรอเขตก็ขุนนางหลายคนเอาหนังสือสัญญาเข้ามาส่ง แล้วว่า
 ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยในเมืองอเมริกัน มีความยินดีพร้อมกัน จึงได้ไป
 ตราเจ้าเมืองอเมริกันลงในหนังสือดวงหนึ่ง ยึดตราสำหรับเมืองผูกมา
 ในหนังสือสัญญาอีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีก็ไปยึดแรงเรือสี่เขียนทอง
 ไปรับหนังสือสัญญาตรง ๆ กับชาวอเมริกัน จึงให้เป็นไมตรีสนิทกันมา
 ที่ตรง ๆ จึงได้เอาหนังสือสัญญากันอย่างเขตแมนรอเขตเข้ามา ๒
 ครั้งเป็นธรรมเนียมมาจนทุกวันนี้ ขาเลศเกียเข้ามาครั้งนั้นว่าถือหนังสือ
 เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามา เราได้ไปยึดแรงเรือจะให้ไปรับหนังสือ ให้เป็น
 ยศเป็นเกียรติในเจ้าเมืองอเมริกัน เหมือนครั้งเขตแมนรอเขตเข้ามาด้วย
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวรักใคร่ในเจ้าเมืองอเมริกันมาก จะให้ไมตรีอัน
 ยาวลึบไป ขาเลศเกียว่าหนังสือเข้ามาว่า ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าเป็นหนังสือ
 สำหรับตัวเจ้าเมืองอเมริกัน ให้มาให้คนทั้งปวงรู้ว่าขาเลศเกียเป็นทูต
 เมืองอเมริกันฉบับหนึ่ง ค่ะขาเลศเกียก็เข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 จึงจะถวาย ไม่สั่งให้ ฝึกอย่างธรรมเนียมเมื่อครั้งเขตแมนรอเขตมาทำ
 อย่างธรรมเนียมไว้แต่ก่อน ขาเลศเกียจึงเอาหนังสือออกให้รับตรา
 (พระยาศรีพิพัฒน์) จึงทูลว่า ตราซึ่งยึดมาในหนังสือนั้นเรา
 ไม่สงสัย เราสงสัยอยู่แต่ว่า ตราไม่ยึดประจำแผ่น จะมาเขียนเอา
 อย่างไรก็เขียนได้ ฝึกก็อย่างที่เคยมาแต่ก่อน

บาละเศเตยฺยทอขว่า เจ้าเมืองอเมริกันเปลี่ยนกันมาหลายคนแล้ว
 ก็ไหนเจ้าเมืองอเมริกันจะมีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองฝรั่งเศส เมืองอังกฤษ
 ก็มีไปอย่างนี้ มอຍกุกุญแจหีบหนังสือให้ผู้ถือหนังสือไปแล้วก็หาได้ยึด
 ครอบประจําณิกไม่

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า ซึ่งมีหนังสือไปถึง
 เจ้าเมืองฝรั่งเศส เจ้าเมืองอังกฤษ ไล่หีบลักกุญแจไปไม่ยึดครอบคัง
 เราไม่รู้ เราถืออย่างธรรมเนียมมกรังเอคแมนรอบเขตเข้ามาทำหนังสือ
 สัญญาครั้นนี้ มีหนังสือยึดครอบประจําณิกเข้ามาด้วยเป็นสำคัญ
 หนังสือเข้ามาครั้นนี้เป็นหนังสือเจ้าเมืองอเมริกัน ไม่ประจําณิกฝัก
 กับเมืองมกรังเอคแมนรอบเขตเข้ามา จะเชื่อฟังยังไม่ได้ ที่กรุงฯ เราถือ
 พระ (พุทธศาสนา) ได้พักหาสัญญาเป็นธรรมเนียมลงแล้ว ถึงจะ
 นานไปสักเท่าใด ๆ ก็กลับธรรมเนียมไม่ได้

บาละเศเตยฺยทอขว่า หนังสือเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้นนี้จะรับ
 หรือไม่รับ

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือนี้ระส่งให้ก็
 จะรับ แต่ก็จะให้เฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ได้ ด้วยฝักธรรมเนียม
 มกรังฯ อยู่

บาละเศเตยฺยทอขว่า บาละเศเตยฺยทอขว่า ถ้าไม่รับหนังสือแล้ว
 จะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกัน เขาจะคิดอย่างไรไม่รู้ด้วย หันหน้าออก
 เดินไปประมาณ ๕ ศอก ๖ ศอก แล้วกลับเข้ามาถามว่า จะรับหนังสือ
 หรือไม่รับ

(พระยาศรีพพิชมน์รัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือให้ไว้ก็ระบ

แต่ความในหนังสือสัญญาข้อ ๘ มีอยู่ว่า ชาวอเมริกันเข้ามาณกรุงฯ ก็ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ขาเลิกเคยผูกให้ ผิดอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ไปดังนี้จะให้เข้าเฝ้าไม่ได้

ขาลเลิกเคยจึงว่าก็พวกหมอสอเมริกันว่า ให้หมอสอยู่เดิจะไป แล้วขาลเลิกเคยก็ลงเรือไปโดยกำลังโทโส

ครั้นณวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ โยเสฟขาลเลิกเคยทศทำหนังสือมา ข้นอก ความในหนังสือที่ขาลเลิกเคยยื่นนั้นว่า มีโยเสฟขาลเลิกเคย ผู้เป็นราชทูตทวีปใต้แก่เจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เขากินเป็นเมือง เกียว จะให้ถวราชศาสน์มาถงเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ส่วนพิภพอาเซียทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานครศรีอยุธยาเป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้ว ก็เห็นควรจะแต่งหนังสือไปนมาเรียนท่านเจ้าคุณศรีพพิชมน์ฯ ด้วยความ ว่า เพลาวานนี้เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่ที่หอเฝ้าเจ้าคุณ มีขุนนางเป็นอันคย อยู่พร้อมมีเจ้าคุณเป็นใหญ่ ข้าพเจ้าได้เข้าใจว่า ธุระที่ประชุมกันนั้น เป็นที่ระโตะปรึกษาด้วยการเอาราชศาสน์ซึ่งข้าพเจ้าถอมมา ถวายแก่ท่าน ผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครศรีอยุธยา นั้น เมื่อแรกเดิมเจ้าคุณได้ถาม ข้าพเจ้าว่าด้วยออกมาจากเมืองอเมริกันเมื่อไร ข้าพเจ้าเห็นว่าคำถาม กิ่งนมได้เข้าใจในเรื่องความ อันเป็นเหตุให้ประชุมกัน แต่ยังไม่คย ให้ท่านทราบด้วยคิ ท่านจึงได้ถามข้าพเจ้าต่อไปว่า ครั้นออกจาก เมืองจีนแล้วได้ไปแะที่เมืองอันอย่างหรือไม คำถามอันนั้นข้าพเจ้ามิได้ ควรจะคยประการใด ด้วยธุระที่ให้ประชุมกันเป็นที่ปรึกษาด้วยการ ถวายราชศาสน์ ข้าพเจ้าจึงนำหนังสือที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วส่งให้แก

เจ้าคุณให้ทราบ เมื่อเจ้าคุณได้อ่านหนังสือนั้นแล้วท่านได้ถามข้าพเจ้าว่า หนังสือที่ถือมานั้นเป็นอย่างไร จึงเรียกว่าเป็นราชาศาสตร์ ข้าพเจ้าได้ทูลว่าหนังสือพระราชศาสตร์นั้นได้แปลเป็นภาษาไทย และคุณพระนายไวยวรรณชาติได้รับฉบับหนึ่งเป็น ๔ วัน ๕ วันแล้ว คุณพระนายไวยวรรณชาติอยู่ในประชุมก็ว่าก็ทูลความนี้ เจ้าคุณยังได้ว่าหนังสือราชาศาสตร์นั้นไม่มีค่าสำหรับแผ่นดินเป็นสำคัญ ท่านยังมีได้เห็นหนังสือข้าพเจ้าจึงได้ใจหทัยอันเป็นที่รักษาเอาหนังสือพระราชศาสตร์ยกออกมาชี้ให้เห็นว่า มีค่าหลวงสำหรับแผ่นดินอเมริกาดีกว่าตามธรรมเนียม เจ้าคุณก็ได้ว่าต่อไปว่า กระดาษอันที่พระราชศาสตร์นั้น มิได้หนักตามอย่างแต่ก่อน ข้าพเจ้าได้ทูลบอกว่า ราชาศาสตร์ได้รักษาไว้ในหีบทำด้วยไม้จันทร์ มีกัญชงทั้งลูกเป็นทอง ตามอย่างที่ดีถวายราชาศาสตร์แก่มหากษัตริย์เจ้าข่งกั้ง อันได้รักษาข่งกั้งเป็นทวยหวังจะให้เป็นเกียรติยศแก่กษัตริย์แห่งมหานครนั้นเป็นอย่างยิ่ง เจ้าคุณได้อ้างว่า ทวยอย่างธรรมเนียมคราวมิศรเขตคือราชาศาสตร์มา ข้าพเจ้าได้ทูลบอกว่า ข้าพเจ้ามิได้มีช่องจะรู้ทวยธรรมเนียมของมิศรเขตไปทั่ว ไม่เป็นข้อใหญ่ ที่อันมิได้ถือ เมื่อเจ้าคุณว่าทวยอย่างธรรมเนียมคราวมิศรเขตมาเป็นอันมากแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ถามว่า วันข้าพเจ้าจะให้ ไกลถวายพระราชศาสตร์บ้างมิใช่ เสนาบดีผู้ใหญ่หรือมิใช่เป็นพระกาเวท เจ้าคุณได้ทูลความว่าทวยความคราวมิศรเขตคือราชาศาสตร์มา ข้าพเจ้าได้ถามว่า อันข้าพเจ้าจะให้ใช้แล้วถวายราชาศาสตร์อะไรหรือมิใช่ เจ้าคุณได้ทูลว่า เสนาบดีรับหนังสือราชาศาสตร์ และครั้นได้รักษา

กันระทึกแรงตามสมควร ข้าพเจ้าจึงได้ว่า ถ้าเสนาบดีทั้งปวงจะรั้ง
 ทนงตั้ง และครั้นพิจารณาปรึกษาจนแล้ว จึงจะคืนให้แก่ข้าพเจ้า
 และข้าพเจ้าจะได้ถวายตามวิธีสั่ง ข้าพเจ้าจะเอาหนังสือมอบให้เสนาบดี
 ไทมิได้ซัด เมื่อข้าพเจ้าว่าถึงนี้ไม่มีผู้ใดคอยประกราด ข้าพเจ้าเห็นว่า
 เสนาบดีผู้ใหญ่มียอมให้เอาพระราชศาสน์ถวายตามวิธีสั่ง ข้าพเจ้า
 จึงได้ลุกขึ้นจากที่นั่งและได้ว่า อันมียอมให้รับราชศาสน์นี้เป็นการ
 ประมาทต่อท่านผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เขาเป็นเมือง
 เดียว การประมาทนี้เป็นข้อใหญ่ เจ้าแผ่นดินนั้นแห่งหนึ่งสวราชศาสน์
 ให้จำเวญพระราชไมตรี คิดว่าสำหรับแผ่นดินลงข้อด้วยลายมือของตน
 ทั้งข้าพเจ้าเป็นทศถียรราชศาสน์มาในกำบังหลวงใช้ข้างอเมริกัน มาทาง
 โกลสติกแผ่นดิน มาแต่เมืองอินเป็นเมืองใหญ่ อันเสนาบดีมียอม
 ให้เอาราชศาสน์ถวายแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครนี้ เป็นที่
 อับระยศต่อเมืองอเมริกันโดยมาก จะบันดาลเหตุเป็นประกราดข้าพเจ้า
 จะว่ามีได้ ครั้นข้าพเจ้าได้ว่าทั้งนี้แล้ว ข้าพเจ้าได้กับหน้าค่านับเจ้าคุณ
 กับขุนนางทั้งหลาย แล้วก็ได้ขอยออกมาดังที่อยู่
 ที่นั้นนราชทูตจะใคร่ว่าด้วยข้อที่เจ้าคุณได้ถาม ด้วยความอัน
 มีอยู่ในราชศาสน์แห่งเจ้าเมืองอเมริกัน ถ้าเจ้าคุณเข้าใจว่าหนังสือ
 ราชศาสน์นั้นผิดไว้แล้ว ที่ไหนเจ้าคุณจะได้เห็นว่าราชการ ทูตได้รั
 ักความในหนังสือนั้นผิดไว้แล้ว แต่คว้นออกมาดูเห็นว่าผิดว่าหลวง
 เป็นปรากฏแก่ตาอยู่แล้ว ท่านจึงอ้างเอาเหตุว่า เมื่อมีศรีอเบคนั้น
 ราชศาสน์ที่ผิดนั้นอยู่ก็เป็นเหมือนหนึ่งท่านจะก่อเหตุมิให้รับราชศาสน์

ข้างเดิมเข้าข้าง เพราะเหตุดังนี้ ราชทูตไค้ต่างหนังสือฉบับหนึ่ง จะ
ไค้ถวายทูลพระกรุณาให้ทราบ หนังสือฉบับนั้นแปลเป็นภาษาไทยฉบับ
หนึ่ง ฝากไปให้เจ้าคุณท้าวแก้วกับหนังสือฉบับนี้

ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ ในศักราชปี ๑๘๓๓ คือ
ปีมะโรงศักราชไทย ข้อนี้ว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันไค้
มิให้ใครห้าม แต่วันตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครว่าจะซื้อขาย เว้นไว้
แต่ตามคำของเจ้าภาษีนั้น คำสัญญานั้นจึงลุล่วงกำลังเป็นประโยชน์
มิไค้ เพราะเจ้าภาษีคาดค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายมิไค้
อันระขายกันไค้ มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิไค้ถือคำสั่งสัญญาข้อ
นี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่าย
การซื้อขายกัน จึงเป็นเหมือนหนึ่งไม่ไค้เป็น ดังนั้นเป็นหลายปีมา
แล้ว ในศักราชปี ๑๘๓๘ (พ.ศ. ๒๓๗๑) มีกำนันอเมริกัน ๒
เสาค้างซื้อสัตว์มาถึงเมืองไทย จะไค้ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกเต็ม
ลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ใน (คลังสินค้า) โรงหลวงเป็นอัน
มาก อันระตีราคามีแต่เจ้าภาษี และว่าเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำ
น้ำตาลทรายมีอาจะขายผิดคำสั่งเจ้าภาษี กำนันนั้นจึงต้องไปซื้อใน
เมืองมินลา ทั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้ว และกำนันอเมริกัน
มีอาจะเข้ามาตีกล้า

ประการหนึ่งราชทูตจะไค้ว่าค่อไปให้เจ้าคุณท้าวว่า การตั้ง
เจ้าภาษีนั้นว่ามาแล้วเป็นการผิดต่อสัญญา แล้วการซื้อขายกับประเทศ
อันจะทำได้แต่ในกำนันเมืองไทย กำนันเหล่านั้นมิไค้เสียค่าธรรมเนียม

และกรรมสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอก หรือจะซื้อ
 เข้ามามีต้องเสียภาษี อันนี้เป็นรายค้ำของการซื้อขายของพวกชาวอเมริกัน
 กับการค้ำนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหาย
 กันค้ำแล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแรงค้ำงหนึ่งลิสสัญญาใหม่ ฝ่าย
 เจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกันก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขาย
 ทำการเป็นอันสมควรใจกว้างขวางอารบอบ ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์
 และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมค้ำ้วยทางไมตรีค้ำต่อเมือง
 อเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันก็จะยอมทำค้ำต่อเมืองไทยเหมือนกัน ถ้าอัน
 อเมริกันได้เข้ามาในเมืองไทยอันใด ถ้าอันไทยจะเข้าถึงเมืองอเมริกัน
 ก็อันนั้นขอ (ความในค้ำนค้ำยขาค) ราชทศในปลายหนังสือ (ความ
 ในค้ำนค้ำยขาค) ค้ำนค้ำเป็นอันค้ำ หนังสือเขียนไว้ที่ข้อยของราชทศ
 ในกรุง ฯ (ความที่ขาคค้ำนค้ำค้ำงเป็นลงวันที่เขียนหนังสือค้ำนค้ำ ค้ำ
 ที่ ๑๐ เมษายน คศศคคคค ๑๘๕๐)

(เจกหมายค้ำยค้ำไปนี้ความเป็นค้ำที่เตรียมระกรายขังคคคค
 เวลาเข้าเผ้า) ข้างเจ้า (ผู้ซึ่งเปรสิเคนต์) อเมริกัน (ซึ่ง) ครอบค้ำ
 สามสิบเมืองที่เขากันเป็นเมืองเกี้ยว ท่านได้ไปรคค้ำให้ข้างเจ้าเป็นทศ
 ไซ้มาถึงเมืองในทวีปอาเซีย อันตั้งอยู่ในส่วนทวีปอาเซียตะวันออกเฉียง
 ใต้ มีพระนครค้ำยขาคเป็นค้ำน ฝั่งพระราชค้ำสนมาถวายเป็นค้ำพระองค์
 ราชค้ำสนนั้นขอถวายเป็นค้ำน ท่านเจ้าแผ่นดินนั้นได้ส่งข้างเจ้าให้กราย
 ทศว่า ท่านมีใจดีไมตรีค้ำต่อพระองค์เป็นอันค้ำ ค้ำ้วยหวังจะให้ทรงพระ
 ราชไมตรีจำเริญขังใหญ่ ค้ำ้วยเบิกทางขังให้ชาวอเมริกันกับชาวมหา

นครควีนส์ตัน^๕ไปมาหาสู่ค้าขายถึงให้^๕ยิ่งมาก เมื่อเจ้าแผ่นดิน
อเมริกันตั้งใจ^๕ท่านจึงตั้งข้าพเจ้าให้^๕ตั้งอาชญาบาลรักษาอาหารอกัน
กับเสนาบดีผู้ใหญ่^๕จะได้^๕เอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่งได้^๕จัดแจงไว้ใน
กฤษฎีกา^๕ราช ๑๘๓๓ เป็น^๕ระเบียบ มาแปลงเปลี่ยนแปลงตั้งเสียใหม่
ให้^๕ถึกคองตามธรรมเนียมแห่งเมืองอื่นที่เช่นเมืองใหญ่ มีเมืองอเมริกัน
เป็น^๕ต้น ทว่าในเมืองทั้งหลายเหล่านั้น ผู้เป็น^๕กษัตริย์ครองและ
ขุนนางผู้ใหญ่^๕เข้า^๕ใจศรัทธาแล้วว่า เมื่อชาวบ้านชาวเมืองไปมาค้าขาย
ถึงกันกับประเทศอื่น ๆ มากเท่าใด วิชา^๕นาเกี่ยวกับศรัทธาแห่งเมืองนั้น
ก็^๕แผ่^๕ยิ่ง^๕มาก^๕จน^๕ท่าน^๕

อนึ่งเจ้าแผ่นดินอเมริกันประสงค์จะให้^๕พระองค์ทราบดีว่า เมือง
อเมริกันนั้น^๕หา^๕มี^๕เมือง^๕ใน^๕ประเทศ^๕อื่น^๕มา^๕จน^๕ไม่ แล้ว^๕การ^๕ศึก^๕สงคราม
กับ^๕ประเทศ^๕ใด ๆ ทั่ว^๕ทั้ง^๕โลก^๕นี้^๕ไม่^๕มี ชาว^๕บ้าน^๕ชาว^๕เมือง^๕ทั้ง^๕ช่วง^๕จึง^๕แปลง^๕ใจ
ทำ^๕มา^๕หา^๕กัน^๕ด้วย^๕วิชา^๕ต่าง^๕ ๆ คือ หา^๕กัน^๕ด้วย^๕ทาง^๕ค้า^๕ขาย^๕ใน^๕ประเทศ^๕อื่น
โดย^๕มาก

อนึ่งเจ้าแผ่นดินนั้นก็^๕ได้^๕สั่ง^๕ข้าพเจ้า^๕ว่า ซึ่ง^๕พวก^๕หม้อ^๕อเมริกัน^๕ที่^๕ได้^๕
มา^๕อาศัย^๕ใน^๕มหานคร^๕นี้ ได้^๕ฟัง^๕พระ^๕บรม^๕มี^๕ของ^๕พระ^๕องค์^๕ จึง^๕ปราศ^๕จาก
ภัย^๕อันตราย^๕ ท่าน^๕ได้^๕รู้^๕พระ^๕คุณ^๕แล้ว^๕ก็^๕ชอบ^๕ใจ แล้ว^๕ท่าน^๕ยัง^๕ (หวัง^๕) ใจ^๕
พระ^๕องค์^๕ยัง^๕จะ^๕ไป^๕รค^๕อน^๕เคราะห์^๕ที่^๕ต่อไป^๕ แต่^๕พวก^๕หม้อ^๕กับ^๕ทั้ง^๕ชาว^๕อเมริกัน^๕ผู้
ใด^๕ ๆ ที่^๕จะ^๕มา^๕ และมี^๕ได้^๕ประ^๕พดู^๕ทิ^๕ให้^๕ตะ^๕เมิก^๕ทำ^๕อก^๕ฎ^๕หมาย^๕แผ่นดิน^๕ ข้าพ^๕เจ้า
ก็^๕ยินดี^๕เป็น^๕อัน^๕มาก เพราะ^๕ข้าพ^๕เจ้า^๕มี^๕โอกาส^๕ที่จะ^๕ว่า^๕ อัน^๕ได้^๕รับ^๕คำ^๕นี้^๕
ข้าพ^๕เจ้า^๕โดย^๕สมควร^๕ความ^๕อย่าง^๕ที่^๕ได้^๕รับ^๕ราช^๕ศุภ^๕กิต^๕ที่^๕ชอบ^๕ใจ^๕หนัก^๕หนา อัน

ข้าพเจ้าได้ โอกาสเข้ามาเฝ้าพระองค์เดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็น
เกียรติยศและคุณต่อข้าพเจ้าเป็นอันมาก

ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ทำหนังสือตอบขานเสด็จ
ไปใจความว่า หนังสือพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเสนาบดี มาถึง
โยเสฟยาเสด็จทุก ทวี่มีหนังสือมาว่า ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอัน
แต่งไว้ในศักราช ๑๘๓๓ คือ บัญชีโรงศักราชไทย จัอนั้นว่าใครผู้
ใดที่มัสการค้าจะซื้อขายกันมิให้ ใครห้าม แต่ครั้งตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มี
ใครอาจจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของเจ้าภาษีนั้น คำสัญญาจึงสัน
ก่าลเป็นประโยชน์มิได้ เพราะเจ้าภาษี (พิภัก) คำแพงให้เกินขนาด
พ่อค้าจะซื้อขายกันมิได้ อันจะขายกันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียวเพราะ
มิได้ถือสัญญาอันนี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือ
สัญญานี้ฝ่ายการจะซื้อขายกัน จึงเป็นเหมือนหนังสือเป็นดังนี้ เป็น
หลายขมาแล้ว ในศักราช ๑๘๓๘ มีกำข้นอเมริกัน ๒ เส้าครึ่งข้อ
สัคค มาถึงเมืองไทย ะใคร่ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกพอเต็มลำ คราว
นั้นน้ำตาลทรายมีอยู่โรงหลวงเป็นอันมาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษี
และเจ้าภาษีนว่าราคาแพงนัก ผู้ทำน้ำตาลทรายมีอาจจะขายผิดคำเจ้า
ภาษี กำข้นนั้นจึงต้องซื้อในเมืองมนัลา ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ขมา
แล้วและกำข้นอเมริกันมีอาจจะเข้ามาลักล่ำ

ประการหนึ่งราชทูตจะใคร่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทรายว่า การตั้งเจ้า
ภาษีกังว่ามาแล้ว เป็นการผิดข้อคำสัญญา และการซื้อขายกันประเทศ
อื่น ๆ จะทำได้แต่กำข้นของไทย กำข้นเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม

และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะซื้อเจ้า
 มามีต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายต่อถาวรของพวกชาวอเมริกัน ครั้น
 การตั้งนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกัน
 ก็แล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่ายเจ้า
 แผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขายทำ
 การเป็นอันสมด้วยใจกว้างขวางอารบอบ ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์และ
 ขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมด้วยทางไมตรีต่อเมืองอเมริกัน
 ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน ถ้าข้านอเมริกันได้
 เข้ามาถึงเมืองไทยฉันใด ถ้าข้านไทยจะเข้าที่เมืองอเมริกันเหมือนฉันนั้น

ความข้อนี้เห็นว่าเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ปี เฮกแมนรอเบตเป็น
 ทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่นั้นมาหามีกำขึ้นชาว
 อเมริกันเข้ามาค้าขายไม่ ทั่วอยู่หลายปีเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี
 ศักราชไทย ๑๑๘๘ ปี ะระกานพศก กำขึ้นชาติอเมริกันเข้ามาค้าหนึ่ง
 ะมาจิดขอน้ำตาลทรายเป็นปลายมรสุม น้ำตาลทรายชอขายกันสิ้นแล้ว
 น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่ข้างแต่น้ำตาลลูกค้าคนละ
 เล็กน้อย ประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกันหนักสัก ๕,๐๐๐ บาท ครั้น
 นั้นนักกคามะระหมัต นักกคาถูละมะระหมัต แชกลูกค้าเมืองขุมโย
 คุมกำขึ้น ๒ ถ้าเข้ามาจิดขอน้ำตาลทราย ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้า
 ของจะขายหลายละ ๒ คำลึง ๒ บาท นักกคามะระหมัต นักกคาถูละ
 มะระหมัตค่อให้ขายละ ๒ คำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าอเมริกันจะชอ
 ขายละ ๒ คำลึง ғаพนักงานเห็นว่า ลูกค้าชาติอเมริกันไม่ได้มาค้าขาย

นานแล้วพึ่งจะมีมา จะช่วยสงเคราะห์ให้ลูกค้าชาติอเมริกาได้ซื้อ
 น้ำตาลทรายไป จะให้เข้ามาซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวกับลูกค้าอเมริกัน
 จะให้ขายน้ำตาลทรายให้กับพวกอเมริกาให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวก
 อเมริกาขึ้นราคาให้บ้าง นักกคามะเหรหมัก นักกคาถละมะเหรหมัก
 ลูกค้าเมืองขมโขมมาคือไว้หลายละ ๒ คำถึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวก
 อเมริกาก็ไม่ขึ้นราคาให้ เก้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อ
 กัน ความจริงที่ว่าเจ้าภายีตั้งพิทวารคาน้ำตาลทราย ให้ลูกค้าซื้อขาย
 กันให้ผิดหนึ่งสี่สัญญาประการใด ใครเขาความไปบอกเล่ากับโยเสฟ
 บาเลคเด็ยทุก จึงได้หียบอกเขาขึ้นว่า ข้อหนึ่งว่าการตั้งเจ้าภายีตั้งมา
 มาแล้วเป็นการผิดข้อสัญญา และการซื้อขายกับประเทศอื่น ๆ จะทำ
 ได้ก็แต่ในกำขุ่นมือของไทย กำขุ่นเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม และ
 ครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะซื้เข้ามา
 ต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายของพวกชาวอเมริกัน ครั้นการขึ้นแล้ว
 และแผ่นดินอเมริกา กับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกันดีแล้ว เห็น
 เป็นอันจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ความตั้งนี้ยากที่จะพบหา
 ความข้านเมืองด้วยโยเสฟบาเลคเด็ยต่อไป มาถึงแรกจะได้พบปะกัน
 ควรที่จะปราถนาคือเป็นความยินดีต่อกัน โยเสฟบาเลคเด็ยก็โกรธ
 ขนมา ทักความห้ามเสียมิให้พูดจาว่าช่วยการเพลา เขาหนังสือซึ่ง
 เขียนใส่กลีบบัตรมาส่งให้ ความในหนังสือว่าจะขอถวายหนังสือแก่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะใคร่หาหนังสือที่ทำไว้ฉบับ
 หนึ่ง ถวายแก่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวในคราวเมื่อยังเฝ้าอยู่นั้น

ฉัตรธรรมนิยามแต่ก่อน ความข้อนล่ามและเจ้าพนักงานก็มาอยู่พิทักษ์
 รักษาพร้อมแล้ว ใ้จักเรือพลพายให้มาประจำอยู่ สำหรับจะไ้ไป
 เทียวเล่นตามสบาย ขุนนางฝรั่งพระยาวิเศษสงคราม นายทหารผู้
 ใหญ่ ก็ไ้ไปมาเยี่ยมเยียนอยู่มีไ้ซำค ขุนนางไทยนั้นจะไปมาเยี่ยม
 เยียนบ้างก็ฉีกภาษากัน เห็นว่าโยเสฟซาเลศเคี้ยมก็โกรธขง ระพค
 ษาประการใดกตลัจะเกิดความจึงไม่มา หนังสือมาฉวันศุกร์ชน ๘ คำ
 เกือน ๖ บัขอโทษค

เมื่อฉวันพฤหัสบดี ชน ๗ คำ เกือน ๖ ขาเลศเคี้ยมทำหนังสือมายื่น
 ชักว่า หนังสือของโยเสฟซาเลศเคี้ย ผู้ราชทูตรับใช้ของเจ้าแผ่นดิน
 อเมริกันทั้งสามสิบเมืองอันเข้ากันเป็นเมืองเทียว ถึงราชคาศสน์มาฉ
 เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในพิภพส่วนอาเซียทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานคร
 ศรัยอยุธยาเป็นต้น ฝากมาฉเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง ทว้ยว่าเมื่อ
 เจ้าคุณยังมีไ้กลับเข้ามาในกรุงเทพ ฯ กำนันหลวงเป็นเรือรบชื่อประ
 โมตฉองอเมริกาฉ ไ้ส่งข้าพเจ้าเข้ามาฉถึงกรุงเทพมหานคร ครั้นไ้
 เข้ามาแล้ว ไ้รับเชิญเข้าที่หอเผ้าของเจ้าคุณศรัฟัพฉฉน ฯ กบัขุนนาง
 ฉน ๆ ไ้ว่ากล่าวปรักษากัน ทว้ยการที่จะเอาราชคาศสน์ซึ่งข้าพเจ้าฉ
 มานั้น จะเข้าเผ้าฉวายคามาข้าพเจ้ารับส่งแก่เจ้าแผ่นดินอเมริกาฉ เจ้าคุณ
 ศรัฟัพฉฉนรัคนราชโกษาทบัขุนนางทั้งหลาย เพราะเหตุต่าง ๆ มียอม
 ใ้ฉวายราชคาศสน์ ข้าพเจ้าจึงไ้ค้อยท่าหลายฉวัน คิคจะไ้ฉนคว้ย
 ความนั้นทอไป ครั้นหลายฉวันมาแล้วข้าพเจ้าก็ไ้ฉนคว้ยหนังสือ ๒ ฉบั
 ฝากใ้เรียนเจ้าคุณศรัฟัพฉฉน ฉบัหนึ่ง ไ้ฉนคว้ยเหตุการที่ปรักษาว่า

กล่าวกับเจ้าคุณเมื่อไปบ้านของท่านวันก่อนนั้น ก็ได้เล่าความอันเป็น
เหตุระให้ว่าและควรระแก้เสีย

อนึ่งก็ได้ว่าด้วยการในขุนนางผู้ใหญ่ในมหานครกระทำเสีย
ประโยชน์ในหนังสือสัญญาอันมีมาแล้ว อันควรระถือให้ครัดเคร่ง
หนังสือฉบับหนึ่งนั้นแต่งไว้หวังระให้ทราบว่า ด้วยการทางระถวายราช
ศาสนันนั้น ข้าพเจ้ามิได้ยัรารณาระผิดอย่างธรรมเนียมแห่งแผ่นดิน
หนังสือทั้งสองฉบับนั้น หม่อมระคุณได้ถือไปให้แก่บุตรของเจ้าคุณ คือ
คุณพระนายไวยวรรณาด ๆ ได้ว่าจะส่งให้เจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ ตั้งแต่นั้นมา
เป็น ๕ วัน ราชทูตมิได้รับหนังสือตอบประการใดเลย ไม่ได้ยินผู้
ใดว่าจะมีหนังสือตอบมา ฝ่ายแผ่นดินอเมริกันยังถือไม่ตรีต่อมหานคร
เป็นอันดี ที่เจ้าแผ่นดินอเมริกันให้ทักถือราชศาสนัน มาถวายคราวนี้
เป็นสำคัญ ว่ายังถืออยู่ก็ ถึงการตั้งนั้นอันราชทูตเห็นว่ามหานครทั้งผู้
เป็นใหญ่ในมหานครถือไม่ตรีต่อเมืองอเมริกันก็หาเห็นไม่ มีแต่จะ
เห็นว่ามหานครมิได้ยัรารณาระขาดจากทางไม่ตรีแล้ว เมื่อการเป็น
ดังนี้แล้วจาเป็นให้ราชทูตเวียนเจ้าคุณว่า ถ้าเสนาบดีผู้ใหญ่ในมหา
นครไม่มีน้ำใจปรักษาหารือกัน ค่อยไป ราชทูตจะไ้ลงเรือออกไปถึง
กำยานอนดิของอเมริกัน ครั้นจะกำหนดวันลงเรือออกไป ก็กำหนด
เป็นวันเสาร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ขอเจ้าคุณได้ไปรสังขัยเรือที่ออกไป
ราชทูตขอคำบัญชาเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังเป็นอันดี หนังสือมาฉวันพุธ
ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ บ่ายโทศก

หนังสือฉบับขยานาเลศเค็ยว่าเจ้าพระยาพระคลังกลั้มขอกดงกรุง ฯ
 ฅวันซน ๑ คำ เค็ยนยงทำมาหึ เจ้าพระยาพระคลังไม่คอบ

ฅวันเสาวรซน ๙ คำ เค็ยน ๖ โยเสฟนาเลศเค็ยทำหนังสือมา
 ขนออกคอบยหนังสือจะขอลากลั้มไปก่าบั้น ความนหนังสือว่า หนังสือ
 ของท่านโยเสฟนาเลศเค็ยราชทูตเมืองอเมริกัน ผากมาถึงท่านคุด
 พระนายไวยวรรณาคให้ทราวยว่า ข้าพเจ้าได้ยีนพวกหมอออเมริกันได้
 พยคุดพระนายไวยวรรณาคเมอเพลาคคนนว่า แต่จันนางไทยปรารดนา
 จะให้พวกหมอออเมริกันนนไปส่งท่านราชทูตคุดถึงก่าบั้น ท่านราชทูตคุดมี
 ความยีนคุดค้วย แต่ว่าเพลาคพรงนนี้เป็นวันพระของพวกวิคพระเยซุ เป็น
 วันคุด พวกหมออไม่ซอบที่จะไปในกลางทางในวันพระนนั้น ข้าพเจ้า
 จะกำหนดที่จะออกไปก่าบั้นนนแต่ฅวันจันทร ซน ๑๑ คำ เค็ยน ๖ เพลาค
 เซ้าทีเค็ยว

อีกประการหนังสือที่จะไปนนั้นข้าพเจ้าขอเรือหลวงที่ไปรับข้าพเจ้า
 เข้ามานั้น หรือเรือคองขคกระบัตันปรอนหรือมิคเซส ถ้าจะไปรคให้
 เรือกระบัตันปรอนไปส่งข้าพเจ้า ขอให้กระบัตันปรอนไปส่งค้วย เพราะ
 ว่าข้าพเจ้าไม่มีจักคนอื่น ค้วยกระบัตันปรอนไว้นนเชื่อใจเป็นคนจ่านาญ
 ในการทะเลนนั้น หรือจะมีหนังสือไปคุดนาคก่าบั้นให้เขาเรือคองขคเข้า
 มารยที่หลังเต่าคุดได้ แต่เห็นว่าเห็นไม่ลัคคึ เพราะว่พวกหมออไปส่งคุด
 ก่าบั้นไม่ได้ค้วย พวกหมออระกลั้มมากคึไม่มีเรือระกลั้มมา ข้าพเจ้า
 ขอให้ไปมาโดยคึ หนังสือนมาฅวันเสาวรซน ๙ คำ เค็ยน ๖ ยออโทคค
 หนังสือนไม่ได้คอบ

ท่านเสนาบดีทราบดีแล้ว จึงให้จัดเรือแ่งทรายยาว ๑๒ วา
 ๑๓ วา ๒ ลำ มีขงทวนคนแ่งลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ไล่เสื่อแ่ง
 หมวกแ่งเตรียมไว้ ถึงกำหนดจะไล่ส่งโยเสฟยาเลศเคียทุกกลงไปยัง
 เมืองสมุทรปราการ แล้วให้มีหนังสือพระนายไวยวรรณาส่งไปถึงกำมะ
 โคนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน ซึ่งเข้ามาทักทายเสื่อเคียทุกฉบับหนึ่ง
 ความในหนังสือว่า หนังสือมีนไวยวรรณาส่งไปถึงกำปั่นรบ
 และปากน้ำกรุงเทพ ฯ มาถึงกำมะโคนหิต ขุนนางนายทหารกำปั่นรบ
 อเมริกันด้วยใจรักใคร่ยิ่งนัก ขอเล่าความออกมาให้กำมะโคนหิตฟัง
 ด้วยท่านมีหนังสือเข้ามาถึงเราว่า ให้จัดเรือใหญ่ลำหนึ่งกับคนแ่ง
 ๓๕ ออกไปรับขุนนาง ถ้าเราพบขุนนางที่เข้ามาแล้ว ขอให้ (รับรอง)
 โดยดี ด้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มิใช่ขุนนางผู้น้อย เราก็คงนับถือ
 ความหนังสือของท่านที่มีเข้ามา จึงจัดเรือเสื่อ เรือใบยาว ๑๑ วา ๑๒ วา
 ๓ ลำ คนแ่ง ๔๐ คน ๕๐ คน ไล่เสื่อแ่งหมวกแ่งมีขงทวน
 ๒๕ เหมือนอย่างรับทุกมาแต่ก่อน ๆ ออกไปรับโยเสฟยาเลศเคียทุกกับ
 หนังสือที่มีมาแต่เมืองอเมริกัน ณวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕ โยเสฟยา
 เลศเคียทุกอเมริกันนาย ๑ มีชขันนารีชชิติน ๑ คน ใช้คน ๑ ลงเรือที่
 ออกไปรับมาเมืองสมุทรปราการ ก็ไต่ยงขึ้นขึ้นมรับทุกอเมริกัน
 ๒๑ นึกเป็นค่านับ ความอย่างรับทุกมาแต่เมืองใหญ่ซึ่งเป็นไมตรีกัน
 ไต่เสื่อโยเสฟยาเลศเคียขึ้นกินเลี้ยงที่เมืองสมุทรปราการ แล้วส่ง
 โยเสฟยาเลศเคียทุกขึ้นมาเมืองนครเขื่อนขันธ์เป็นเมืองขึ้น ๒ ผู้
 วิชาเมืองกรมการก็ไต่จัดลูกไม้ของกินไปกำนัลและเลี้ยงดูตามอย่าง

ธรรมเนียม ท่านเสนาบดีรู้ความให้จัดแจงขลุ่ยเรือนใหญ่เป็นที่อยู่
 วัลลอมรอยเป็นบริเวณ ทำให้ที่อยู่สมยุคเกียรติในชาติอเมริกัน
 ครั้นโยเซฟพาเลศเคียขึ้นปกครอง ก็ได้เชิญโยเซฟพาเลศเคียอยู่ที่
 เรือนใหม่ จัดพ่อครัวมาให้ประจำทำกับข้าวของกินเลี้ยงผู้มีได้จัดสน
 จัดเรือและคนไว้สำหรับโยเซฟพาเลศเคียจะได้ไปเที่ยวตามสหายอย่าง
 ธรรมเนียมกรุง ฯ ทุกมาแต่ก่อน ๆ ขึ้นไปถึงที่อยู่เป็นปกติแล้ว ชุน
 นางเจ้าพนักงานได้จัดเรือให้ลงมารับหนังสือขึ้นไปแปลจะได้รู้ความใน
 หนังสือ ท่านเสนาบดีจะได้นำความในหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลแก่
 พระบาทสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาเจ้าให้ทรงทราบ โยเซฟพาเลศเคีย
 มาถึงที่อยู่วันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เจ้าพนักงานรับโยเซฟพาเลศเคีย
 ขึ้นอยู่ที่พักแล้ว บอกว่าในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเที่ยง จะจัด
 เรือกระบวนแห่รับหนังสือ โยเซฟพาเลศเคียก็ยอม ครั้นรุ่งขึ้นเพล
 เข้าโยเซฟพาเลศเคียทูล ให้มีขบวนนำวิหมขมระคนมาบอกว่าหนังสือ
 มีมา ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นหนังสือเปเรลเอนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน
 มีมาถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุง ฯ เมื่อโยเซฟพาเลศเคียได้
 เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ แล้วจึงจะเอาหนังสือถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัวอีกฉบับหนึ่ง เปเรลเอนต์มีมาจะให้คนทั้งหลายรู้ไว้ ใ้คนที่จะให้
 โยเซฟพาเลศเคียเป็นทูตเข้ามาณกรุง ฯ เป็นหนังสือสำหรับตัวมิได้มี
 มาถึงผู้ใด จะให้รับไปนั้นไม่ได้ การซึ่งจัดแจงกระบวนแห่เรือไว้จะ
 ไปรับหนังสือก็ค้างอยู่

ครั้นณวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ท่านเสนาบดีประชุมพร้อมกัน
 ณบ้านท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา แล้วจึงให้เรือยาวมีก้นยา
 สำหรับขนนางชี พลพาย ๒๐ คน ไปรับโยเสฟซาเลศเคีย จะให้พิศพา
 กันโดยฉันทไมตรีวิโคร์ เมื่เรือถึงสะพานที่ระชนบ้านท่านเสนาบดี ๆ
 ก็ให้พระยาวิเศษสงคราม ผู้รั้งนายทหารใหญ่ ๑ หลวงวรวงสรวท
 หลวงฤทธิสำแดง นายทหารที่ ๒ กษัตริย์ นายทหาร ๘ คนลงไป
 คอยรับขนขกคามธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไปทันพร้อมกันที่รับแขกคาม
 ธรรมเนียมไทย โยเสฟซาเลศเคียขึ้นจากเรือ เห็นมิชชันนารีสมิท
 บุตรเลี้ยงมิชชันนารียอน ถอดยหนังสือที่ว่าเป็นราชศาสนษัตตราเจ้า
 เมืองอเมริกันมามือหนึ่ง ถัดร่มของโยเสฟซาเลศเคียทุกมามือหนึ่ง
 เก็บตามหลังมา ขุนนางไทยได้เห็นดังนั้นก็มีความเสียใจ ว่าพระราช
 ศาสนเจ้าเมืองอเมริกันมาดงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุง ฯ
 พระนามทั้งสองฝ่ายอยู่ในหนังสือ เขาถอดเก็บตามหลังมาดังนั้นไม่สมควร
 ตามอย่างธรรมเนียมไทย เมื่อครั้งเอกแมนรอเขตพาพระราชศาสน
 เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งก่อน ขุนนางเจ้าพนักงานได้จัดแจงเรือ
 เจียนทองไปรับพระราชศาสนชนมาแปลคามอย่างธรรมเนียม เมื่อ
 รอคแมนรอเขตไปหาท่านเสนาบดีก็มัทหารมผลพาย มีย มีกลอง ยาว
 นำหน้าสมเกียรตีสมยศดงาม ครั้นโยเสฟซาเลศเคียขึ้นมาถึงที่ประชุม
 แล้วก็นั่งบนเก้าอี้ย่างที่ มิชชันนารีหมอกันนั่งถกลงมากับมิชชันนารี
 หมอยอน มิชชันนารีหมอมะตุณซึ่งอยู่ณกรุง ฯ ก็นั่งเป็นลำดับถัด ๆ
 ถกลงมา ท่านเสนาบดีปราสัยคามอย่างธรรมเนียมว่า โยเสฟซาเลศ

เคยทอดมาทางทะเลสยายอยู่หรือ มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อไร มากำขันธ์
ล้านหรือมากำขันธ์ลำไย มาอยู่ที่เมืองกวางตุ้งนานอยู่หรือ

โยเซฟยาเลศเคยตอบว่า มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อเดือน ๑๐ ปี
ระกาเอกศก มาทางทะเลสยายอยู่ มาจากเมืองอเมริกัน มาจาก
กำขันธ์ไฟมาอยู่ที่เมืองกวางตุ้ง ๓ เดือน มาลงกำขันธ์ลำไยเมืองกวางตุ้ง
ท่านเสนาบดีถามต่อไปว่า มาแต่เมืองกวางตุ้งแหวะที่ไหนบ้าง
หรือเข้ากรุง ฯ ที่เดียว

โยเซฟยาเลศเคยว่า จะถามอยู่อย่างนี้ช่วยการเพล่า ว่ากล่าว
เป็นโกรธชิง จึงชักเอาหนังสือในกลีบเสื้อออกยื่นให้ เขียนเขียนอักษร
ไทยว่า ท่านโยเซฟยาเลศเคยราชทูตอเมริกัน จะขอถวายหนังสือแด่
พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะได้เอาหนังสือที่แต่งไว้ฉบับหนึ่ง
ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวเมื่อยังเฝ้าอยู่นั้น หนังสือ
นั้นแปลเป็นภาษาไทยเพื่อท่านจะได้ทราบ ท่านเสนาบดีจึงว่าอย่างธรรมดา
นิยมกรมเทพ ฯ ที่เอาหนังสือไปถวายในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงว่า
ไม่ได้ จะพูดการสิ่งใดก็ให้พูดกับเสนาบดีให้รู้ความก่อน เสนาบดี
และขุนนางทั้งปวงก็รักใคร่กับชาติอเมริกันอยู่เป็นอันมาก ความจะพูด
กันประการใดจะได้พูดกันไปตามการ ให้สมควรที่เป็นไมตรีสนทนกัน
โยเซฟยาเลศเคยว่าจะขอเฝ้าเอาหนังสือฉบับนั้นถวายพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ถ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะโปรด ฯ ให้
ขุนนางผู้ใดทำการอันนี้ จึงจะได้พูดความต่อไป ท่านเสนาบดีจึง
ตอบว่า เมื่อขมมะโรงจัตวาศึกศักราชฝรั่ง ๑๘๓๔ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖)

เอกแมนรอบเขต ถัดหนังสืออินเรย์กัสตอนเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาขอทำ
 หนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเจ้าเมืองอเมริกันมีมากับยัคตรา
 ประจำคนเป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนาบดีได้จัดเรือกันยาพนักทอง
 รัชหนังสือมาแปล ได้ความแล้วจึงพาเอกแมนรอบเขตเข้าเฝ้าทูลละออง
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างธรรมเนียมมาแล้ว โยเสฟบาเลศเคีย
 เข้ามาครั้งนั้นต้องทำให้เหมือนเมื่อครั้งเอกแมนรอบเขตเข้ามา โยเสฟ
 บาเลศเคีย จึงว่าหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาครั้งนั้จะรับหรือไม่รับ
 ท่านเสนาบดีจึงว่าหนังสือนี้ส่งให้ที่ระวัย แต่ที่จะให้เข้าเฝ้าสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวถวายหนังสือเองนั้นไม่ได้ ด้วยฉะฉินอย่างธรรมเนียม
 มาแต่ก่อน โยเสฟบาเลศเคียก็ลุกขึ้นจากเก้าอี้เดินออกไปแล้วกลับ
 เข้ามาถามอีกว่า หนังสือนั้จะรับหรือไม่รับ ท่านเสนาบดีว่าหนังสือ
 ให้ไว้ที่ระวัย แต่จะให้เข้าเฝ้าก่อนนั้นไม่ได้ โยเสฟบาเลศเคียจึงพูด
 กับหมอภาษาอเมริกันระว่าประการใดไม่รู้ แต่หมอยอนแปลความว่า
 ถ้าไม่รับหนังสือจะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกันเขาจะคิดอย่างไรไม่รู้ด้วย
 แล้วโยเสฟบาเลศเคียโกรธก็กลับไป ความซึ่งจะได้พักจากกันโดยฉฉิน
 ไม่ควักยั้งค้างอยู่ หนังสือสัญญาข้อเก่านั้นมีอยู่ว่า ชาวอเมริกันจะ
 เข้ามาผจญไทย (จะ) ทำคามกฎหมายอย่างธรรมเนียมกรุง
 ๑ ทกลิ่ง โยเสฟบาเลศเคียจะเอาตามใจของโยเสฟบาเลศเคียไม่ได้ ก็
 โกรธซึ่งว่ากล่าวเป็นคำแข็ง

ณวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ โยเสฟบาเลศเคียทำหนังสือมาให้ อีกว่า
 ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ ในคักราช ๑๘๓๓ คือ บัมะโรง

ศักดิ์ราชไทยขึ้นชื่อว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันมิให้ ใครห้าม
 แต่ครั้งตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของ
 พวกเจ้าภาษีนั่น คำสัญญาจึงสันกำลังหาประโยชน์มิได้ เพราะ
 เจ้าภาษีคาคค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายกันมิได้ อันจะขาย
 กันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิได้ถือคำสัญญาอันนี้ และ
 เพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่ายการซื้อขาย
 กันจึงเป็นเหมือนหนังสือเป็นคั้งเป็นหลายข้อมาแล้ว ในศักดิ์ราช
 ๑๘๓๘ มีกำยาน ๒ เส้าครึ่งซอสตัดคามาถึงเมืองไทยนี้ จะใคร่ชอน้ำตาล
 ทวายบรรทดกพอเต็มลำ คราวนั้นน้ำตาลทวายมีอยู่ในโรงหลวงเป็น
 อันมาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษีและเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำ
 น้ำตาลทวายมีอาจจะขายผิดคำเจ้าภาษี กำยานนั้นจึงต้องไปชอเมือง
 มนลา ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ข้อมาแล้ว และกำยานอเมริกันมีอาจ
 เข้ามาสักลำหนึ่ง

ประการหนึ่งราชทูตจะไต่ว่าค่อไปให้เจ้าคุณทวาย การตั้งเจ้า
 ภาษีทั้งวามมาแล้ว เป็นการผิดข้อคำสัญญาและการซื้อขายกับประเทศ
 อื่น ๆ จะทำได้แต่ในกำยานถือของไทยกำยานเหล่านี้มิได้เสียค่า
 ธรรมเนียม และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมือง
 นอกหรือจะชอเข้ามามีของเสียภาษี อันนี้เป็นกรร้ายต่อการของพวก
 ชาวอเมริกัน ครั้นการตั้งแล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทย
 เป็นมิตรสหายกันก็แล้ว เป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือ
 สัญญาใหม่

ฝ่ายเจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ยรวรดนาระไ้
 ไปมาซื้อขายทำการเป็นอันสมควรด้วยใจกว้างขวางอารีรอย ถ้าและ
 ท่านผู้เป็นกษัตริย์และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมด้วยไมตรี
 ค้อเมืองอเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำค้อเมืองไทยเหมือนกัน
 กำย่นอเมริกันไ้เข้ามาในเมืองไทยฉันใด กำย่นไทยก็เข้าไปที่เมือง
 อเมริกันเหมือนฉันนั้น แล้วโยเสฟบาลเศเศียททว่า ไ้จ้างคนจีน
 คนหนึ่งจะให้เขียนหนังสือ ครั้นคนจีนคนนั้นชนบกแล้วพวกขุนนาง
 ไทยพาเอาตัวจีนคนนั้นไปบ้านขุนนางผู้ใหญ่ ให้ซักถามด้วยเหตุ
 ทั้งปวงของโยเสฟบาลเศเศียททท ตั้งแต่ออกจากเมืองจีนจนมาถึง
 เมืองนี้ ครั้นไ้ความแล้วก็ให้จดเขียนไว้ค้อหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อัน
 ทำดังนี้ โยเสฟบาลเศเศียทททที่มาจากเมืองอื่นเป็นไมตรี เป็น
 การผิด การเคืองมากนัก ทนไม่ไ้ค้อองการระแเก้โทษเสีย

ความ ๒ ขอนท่านเสนาบดีค้อยไปว่า เมื่อค้กราช ๑๘๓๓
 เอกแมนรอเบคเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่่นั้นมาทาม
 กำย่นชาติอเมริกันเข้ามาค้าขายไม้ ค้อยอยู่เป็นหลายปี ครั้นเมื่อ
 ค้กราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี ค้กราชไทย ๑๘๘๘ ปี มีกำย่นชาติอเมริกัน
 เข้ามาค้าหนึ่ง จะมาจ้ค้อหน้าศาลทราย เป็นปลายมะสม น้ำศาลทราย
 ซ้อชายกันสิ้นแล้ว น้ำศาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่ข้างแต่
 น้ำศาลทรายลูกค้าคนละเล็กน้อย ประมาณน้ำศาลทรายสิ้นด้วยกัน
 หนัก ๕,๐๐๐ บาท ครั้นนั้นนักกถามะหะหมัก นักกถามะหะหมัก
 แหกลูกค้าเมืองขุมไบ (น้ำ) กำย่น ๒ ลำเข้ามาจ้ค้อหน้าศาลทราย

ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้าของจะขายหลายละ ๒ คำลึง ๒ บาท นัก
 กคามะระหมัด นักกตากละมะระหมัดคือให้หลายละ ๒ คำลึง ๑ บาท
 ๒ สลึง ลูกค้าชาวคิออเมริกันเข้ามาจะซื้อหลายละ ๒ คำลึง เจ้าพนักงาน
 เห็นว่าลูกค้าชาวคิออเมริกันไม่ได้มาค้าขายนานแล้ว ฟังจะมีมา จะช่วย
 สงเคราะห์ให้ลูกค้าชาวคิออเมริกันได้ ซือน้ำตาลทรายไป จะไ้เข้ามา
 ซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวลูกค้ากรุงเทพ ฯ จะให้ขายน้ำตาลทรายให้
 กับพวกอเมริกัน ให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวกอเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง
 นักกคามะระหมัด นักกตากละมะระหมัด ลูกค้าเมืองบมไต่ต่อไว้
 หลายละ ๒ คำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวกอเมริกันไม่ขึ้นราคาให้
 เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อกัน ความคังนี้ระว่า
 เจ้าภาษีตั้งพิทราคาน้ำตาลทรายให้ลูกค้าซื้อขายกันประการใด ทรง ฯ
 ไ้ทำสัญญาแล้วก็รักษาสัญญาไปชั่วฟ้าชั่วดิน ไม่ทำให้ผิดหนังสือ
 สัญญา ไ้ใครเอาความไปเล่าบอกกับโยเสฟยาเลศเคียตทุจ้งไ้ได้หียบ
 ยกชนว่า และเงินชงโคยสารเรือมาชนจากกำปั่นรบย เงินคนนี้เป็นเงิน
 เขามาอยู่เมืองไทย แล้วกลับออกไปเมืองจีน กลับเข้ามาอีกกำปั่นรบย
 ฝ่ายไทยจะไ้รู้ว่าโยเสฟยาเลศเคียตทุจ้งมาไ้เขียนหนังสือนั้นหาไม่
 เป็นอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ คนมาแต่ทางไกลแล้วก็ค้องไ้ถามถึง
 ทางไปมา ถามก็ถามเห็นความคิจะถือโทษประการใด ความซัน
 เห็นว่าไม่ผิด ทรง ฯ รักษาสัญญาทางไมตรีชาวคิออเมริกันยิ่งนัก จะ
 รักษาไปชั่วพระอาทิตย์พระจันทร์นั้นอยู่ จะไ้ห้มีนประมาททำสิ่งไร
 เหลือเกินให้ โยเสฟยาเลศเคียตทุจ้งใครชงนั้นหาไม่ จะพาโยเสฟ

ขาเลศเคี้ยทุกเข้าเฝ้าตามซึ่งทำหนังสือมาขอ ก็ยังไม่รู้ความใน
 พระราชศาสตร์ ผิดด้วยอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ท่านเสนาบดีเห็นว่า
 โยเสฟขาเลศเคี้ยทุกเป็นคนโทโสไม่ ไหมมาก จะไปกระทำเหลือเกิน
 ในที่เฝ้าเหมือนกระทำกับท่านเสนาบดีขุนนาง และทหารพร้อมกันอยู่
 ในที่เฝ้า ไม่ให้กระทำที่จะวิวาทกันขึ้น ทางไมตรีก็จะมัวหมองไป
 ท่านเสนาบดีคิดเห็นโดยไปรารณจะมีให้ทางไมตรีมัวหมอง จึง
 มีใค้นำโยเสฟขาเลศเคี้ยเข้าเฝ้าทูลละอองฯ ใช้ระมีความรังเกียจ
 ในชาติอเมริกันนั้นหาไม่ ราชศาสตร์นั้นโยเสฟขาเลศเคี้ยทุกส่งให้
 ถักรับ ไม่สั่งให้จึงไม่รับ ความดังนั้นให้กำมะโคอริทนาย
 นายทหาร และทหารในกำปั่นรบพิเคราะห์ความคุเถิด ถ้าและขุนนาง
 ผู้ใหญ่ในเมืองอเมริกันจะแต่งให้ขุนนางผู้ใดเข้าไปพูดาค้วยทางไมตรี
 ค่อยไป ขอคนที่มีความสติปัญญาเฉลียวฉลาดไม่เขียนโทโสไม่โท ให้ (เหมือน)
 เอกแมนรอบเขเข้ามาทำหนังสือสัญญาครั้งก่อน จะได้พูดจาปราสัย
 โดยดี ผ่อนปรนตามอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ย่าง ทางไมตรีและไมตรี
 ยั่งยืนจะได้ ยิ่งสนิทกับยาวสืบต่อไปภายหน้า หนังสือมาฉวันอาทิตย์
 ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ บจข โทศก

ครั้นถึงฉวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ท่านเสนาบดีสั่งให้จัด
 กาแฟกระสอบ ๑ ใบชาหีบใหญ่หีบ ๑ น้ำตาลทรายหนัก ๑๑ หาย
 มะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทลาย ผลตาลเฉาะ ๖๐ ทลาย มอຍให้กรมการ
 เมืองสมุทรปราการ ลงไปให้กำมะโคอริทนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน

ครั้นถึงกำหนดวันจันทร์ ชน ๑๑ คำ เดือน ๖ ฝั่งเขาเวียงทราย
 ที่เตรียมไว้ ๒ ลำมารับโยเสฟยาเลศเคียบ กระบี่คันปรอน มีชชันนารียอน
 มีชชันนารีเหา มีชชันนารีสมิท มีชชันนารีคิน มีชชันนารีบุตร หลวง
 วุฒสรเทศฝรั่ง หลวงฮา เจ้ากรมทหารปืนใหญ่ นายยิ้ม นายใหญ่
 ล่ามฝรั่ง ไปล่าหนึ่ง หลวงวุฒสรเทศเจ้ากรมทหารปืนใหญ่ขี่เรือขึงคน
 ทุกลงไปส่งเมืองสมุทรปราการล่าหนึ่ง ได้ม็อบหนึ่งลีสทมิไปดง
 กำมะโค ให้นายยิ้มล่ามลงไปส่งให้กำมะโคที่กำปั่น ครั้นทกลงไปดง
 เมืองนครเขื่อนขันธ์ เจ้าเมืองกรมการให้เชิญทูตชนพักที่ศาลากลาง
 ไ้จ้กสำรับขาว ๑๐ สำรับ สำรับหวาน ๑๐ สำรับ ลูกไม้ น้ำร้อน น้ำชา
 เลี้ยงทูต ครั้นลงไปดงเมืองสมุทรปราการเพลาย่ำ ๔ โมงเศษ
 เจ้าเมืองกรมการไ้เชิญทูตชนพักที่ศาลากลาง ฝั่งจ้กกับข้าวของกิน
 อย่างฝรั่งมาเลี้ยงทูต แล้วโยเสฟยาเลศเคียบทูต กระบี่คันปรอน
 มีชชันนารีบุตร มีชชันนารียอน มีชชันนารีสมิท มีชชันนารีเหา มีช
 ชันนารีคิน นายยิ้ม นายใหญ่ล่าม ลงเรือของกระบี่คันปรอนไปลง
 กำปั่นนอกหลังเต่า

ครั้นวันจันทร์ ๑๕ คำ เดือน ๖ ปีจอ โทศก กระบี่คันปรอน
 มีชชันนารีมะตุ่น มีชชันนารียอน มีชชันนารีคิน มีชชันนารีเหา มีช
 ชันนารีสมิท นายยิ้ม นายใหญ่ กลับมาจากกำปั่นรบอเมริกาณ กำ
 มะโคหรือหัดมีหนึ่งลีสคอบมาถึงพระนายไวยวรรณาดฝากนายยิ้มล่ามขึ้น
 มาดบยหนึ่ง โยเสฟยาเลศเคียบทูตมีหนึ่งลีสคอบมาถึงเจ้าคุณท่านพระยา
 ศรัทธพจนนรัตนราชโกษา ให้มีชชันนารีบุตรถอดชนมอดบยหนึ่ง ถึง

กรุง ฯ ๑ ฅวันแรมค่ำหนึ่งเกอน ๖ พระยาพิพัฒน์โกษาราชปลัดให้
นายพานิชบุตรมีคหีนแตร ขุนปรีชาชาวยุสมุทร นายยิ้มล้ำม พร้อม
กันที่เวรกรมท่า แผลหนึ่งสี่ออกเป็นไทย

ได้ความในหนังสือโยเสฟบาลัคเคียวว่า หนังสือโยเสฟบาลัค
เคียวราชทูตเมืองอเมริกัน มายังท่านเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์รัตน
ราชโกษาผู้ประเสริฐ ด้วยฉนวนขึ้น ๘ ค่ำเกอน ๖ บังจอโทษกเพลาคำ
ไต่รับหนังสือของเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ ตอบข้อ ๑ ข้อ ๒ ขาแลก
เคียวได้ความเข้าใจแล้ว เมื่อไรมีเวลาจะเอาหนังสือของเจ้าคุณพระยา
ศรีพิพัฒน์ ๑ กับหนังสือบาลัคเคียวไปให้เปรสิเคนต์ เจ้าคุณพระยา
ศรีพิพัฒน์ ๑ ว่าวันพร้อมกันที่หอของเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ นั้น
บาลัคเคียวโกรธเป็นคนโตโตโมไหนนั้นไม่จริง ขาแลกเคียวหาได้คิด
โกรธขังไม่ ขาแลกเคียวไปหาขุนนางเมืองอื่น ๆ ก็หาตามธรรมเนียม
อย่างนี้ เจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ จะต้องรู้ธรรมเนียมที่เมืองอาทรอบ
อเมริกัน ไม่ได้ยินยอมขอลานกันเหมือนที่กรุง ฯ เจ้าคุณคิดว่า
บาลัคเคียวโกรธนั้นเจ้าคุณโกรธเสียเปล่า ด้วยธรรมเนียมอเมริกัน
ระพุดจากันในที่ประชุมขุนนางพร้อมแล้ว คนที่พูดต้องขึ้นชนพูดทั้ง ๆ
ให้ได้ยินทั่วกัน เจ้าคุณเทียบเอาความโกรธนี้ไว้ว่ามาไม่มีหนังสือ
เจ้าคุณว่าความที่ไม่ให้เฝ้าทั้งสองครั้งนั้นก็ไม่ได้บอก ด้วยเหตุไม่ให้
ไปเฝ้า เพราะไม่ได้ขัตตราเปรสิเคนท์หนังสือ เมื่อทหลังนั้นได้ให้
ขุนนางไปขัตตราเปรสิเคนท์ แล้วขุนนางว่าไม่มีตราประจำสำนักจึง
ไม่ยอมให้ไปเฝ้า เจ้าคุณเห็นจะล้มไปด้วยเหตุที่พูดจายกยาว ก่อน

ขาเลศเคียบลูกขานจากเกาะอิ ใ้ว่าทำอย่างนั้นไม่ถูก ต้องว่าอย่างนั้น
 เป็นความประมาทเปรลีเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน แล้วประมาทไมตรี
 ชาติอเมริกันทั้งสิ้น ขุนนางไทยทั้งสี่นึกทำอย่างนั้นก่อนขาเลศเคียบ
 ยังไม่ถึงปากน้ำ ขุนนางไทยได้บอกความอันนี้ ะว่าต่อไปด้วยความ
 ที่ระววยหนังสือเปรลีเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน ทูตขาเลศเคียบได้
 อ่านหนังสือพิมพ์ที่เอคแมนรอเขตเข้ามากรุง ๑ ครั้งก่อน หาเห็นมี
 ข้อความข้แจ้งที่ระววยหนังสือของเปรลีเคนต์ประการใดไม่ เพราะ
 อย่างนั้นขาเลศเคียบจึงไม่มีข้อที่ระวู เมื่อการระผลึกทูตอังกฤษเข้ามา
 ทำหนังสือสัญญาที่กรุง ๑ มีข้อความเป็นประการใดให้ ใ้ในหนังสือ
 พิมพ์ทุกข้อ เมื่อทูตการระผลึกหนังสือเจ้าเมืองบังกาล่าเข้ามาถวายน
 เสนายกได้มาประชุมพร้อมกันเหมือนอย่างที่บ้านเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ๑
 เมื่อทูตการระผลึกจะส่งหนังสือให้ขุนนางไทยนั้น ขุนนางไทยได้สัญญา
 ว่าหนังสือนั้นจะแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วจึงจะเอาต้นหนังสืออังกฤษ
 คำที่แปลออกเป็นไทยไปถวายเมื่อเพลพาทูตการระผลึกเข้าเฝ้านั้น ทูต
 หาใ้เห็นขุนนางผู้ ไ้ใ้เอาต้นหนังสืออังกฤษและคำที่แปลออกเป็นไทย
 อ่านถวายไม่ เพราะขาเลศเคียบเห็นในหนังสือนั้นแล้ว ขาเลศเคียบจะทำ
 เหมือนอย่างทูตการระผลึกเข้ามานั้นไม่ใ้ ผิดคำสั่งของเปรลีเคนต์
 เจ้าแผ่นดินอเมริกัน และหนังสือของขาเลศเคียบที่แปลเป็นภาษาไทย
 ส่งใ้กับเสมียนผู้คุม ความในหนังสือนั้นเป็นหนังสือเปรลีเคนต์
 ฉบบหนึ่ง หนังสือขาเลศเคียบฉบบหนึ่ง เจ้าคุณไ้ทราบในหนังสือนั้นแล้ว
 ก็กับเจ้าคุณไ้ว่าความที่ภาษานาคาสทรายนั้น เจ้าคุณไม่ไ้บอกตรง

ว่าภาษีมี ภาษีไม่มี เจ้าคุณว่าใครเขาความไปบอกกับขาละก็เลย
 ภาษีมี ทำไมขาละก็เลยว่าเจ้าภาษีตั้งพิภคราคาหน้าศาลทรายให้ลูกค้า
 ซอชากันไม่ได้ ให้ผิดหนึ่งสี่สัญญา ขาละก็เลยตอบว่า ชั่งลูกค้า
 ซอชากันเองไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ลูกค้าจะชอนำศาลทรายที่เจ้าภาษี
 ไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ตำแหน่งที่เคยชอนำศาลทรายที่ในกรง ๆ ควรที่จะ
 เชื้อได้ ไม่บอกให้ขาละก็เลยรู้ความ นำศาลทรายที่กรง ๆ ทั้งสี่
 ต้องไปหาเงิน ๒ คน ซอเงสัวฉิมผู้ใหญ่ ๑ เงสัวยง ๑ คน ๒ คน
 นั้นตราหน้าศาลทรายแล้วที่หลังซอกกับลูกค้าตามชอบใจ ที่ราคา
 แพงกว่าเจ้าของโรงน้ำศาล ๆ ซายราคาหน้าศาลทรายถูกกว่าที่กรง ๆ ก็
 ยรมีก่าไรอยู่ และนำศาลทรายที่ลูกค้าบรรทุกเข้ามาขายณกรง ๆ นั้น
 เกือบเข้าในคลังหลวงเสียเกือบหมด ถึงเวลาเจ้าภาษีจะต้องการขาย
 ก็เอาออกขาย ความถึงขาละก็เลยว่าไทยทำผิดหนึ่งสี่สัญญา
 ประเทยวันขาละก็เลยเห็นว่าเป็นความผิดจริง ในหนังสือขาละก็เลย
 ได้เขียนแต่เดิมมันได้ขอให้แปลงความถึงนเสียใหม่ และนำมา
 มะพร้าวเป็นซอชอชอย ของอื่น ๆ ก็มีภาษีเหมือนกันกับนำศาลทราย
 เมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๔๒ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๕) ในชั้นนั้นราคามัน
 มะพร้าวหยาบละ ๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึงบ้าง ๑ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง
 บ้าง ในเดี่ยวนเจ้าภาษีเก็บไว้จำหน่ายเอง ราคามันมะพร้าวเป็น
 หยาบละ ๑ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง แล้วเอาออกขายปลีกพอใช้สอย
 กันที่กรงเทพ ๆ หยาบ ๑ เป็นราคา ๑๒ บาทบ้าง ๑๕ บาทบ้าง ก็ยทำ
 ผิดสัญญาอีกอย่างหนึ่ง เหล็กกล้าและเหล็กอื่น ๆ ที่ได้เขามาอีก

ถ้าขโมยอเมริกันที่ใดเลยค่าธรรมเนียมนวาระ ๑,๗๐๐ บาทแล้ว ลูกค้า
 จะขอเหล็กนั้นยังต้องเสียภาษีอีกหลายบาท ๑ บาท เพราะอย่างนั้นราคา
 เหล็กจึงสูงจนหลายบาท ๑ บาท หากได้ขอมให้ขาลเคศเคียทุดมิตทำทาง
 ปรีกษาวิชาการของทุกที่ไม่ ขาลเคศเคียจะใคร่พุดความอื่น ๆ เป็นความ
 สำคัญหลายอย่าง ท่านเสนาบดีจะได้ปรีกษากันอย่างนี้เป็นอย่างหนึ่ง
 ขอได้ โปรดให้กงสุลอเมริกันเข้ามาอยู่ณกรุง ฯ คนหนึ่ง ถ้าไม่โปรด
 ให้กงสุลเข้ามาอยู่ จะทำหนังสือสัญญาประการใดก็ไม่เป็นผล

เจ้าคุณแก่ความที่ขบเขาตัวเงินของทุกไปได้ถามไล่เสียงความนั้น
 ว่าไม่ถูก เพราะว่าคุณพระนายไวยวรรณาทให้คนที่ปากน้ำไปเขาตัวเงิน
 มาคุมไว้ แล้วส่งขึ้นมาณกรุง ฯ ได้เสียงไล่ถามความต่อไป เมื่อ
 แรกถามขุนนางก็จะต้องรู้ว่าเป็นคนของทุกขาลเคศเคีย ทดระต้องให้
 ขุนนางรู้ว่าเป็นความผิด แล้วผิดก็ขมขมเนียมมนับดอดท
 ข้างเจ้าขอค่านับมายังเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ เป็นอนันต์ หนังสือ
 เขียนที่บ้านราชทศอยู่ณวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๖ คักราชฝรั่ง ๑๘๕๐ ปี
 จอโทศก หนังสือฉบับนี้ไม่ได้คอบ

หนังสือกำมะ โดคอบมาถึงพระนายไวยวรรณานัน แผลตออกได้
 ความว่า หนังสือกำมะ โดหรือหิตนายทหารและกองทัพของเมืองอเมริกัน
 ข้างอินเคีย ค่านับมาถึงท่านพระนายไวยวรรณาท ผู้ได้บังคับกำขบ
 และปากน้ำณกรุงเทพ ฯ ให้ทราบ ท่วยได้รับหนังสือของท่านเขียน
 มาแต่กรุง ฯ ณวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๖ เล่าความซึ่งทศอเมริกันมิคโยเสฟ
 ขาลเคศเคีย ได้กระทำการเมื่อมาจัทแจงว่ากล่าวท่วยหนังสือสัญญา

อเมริกันนครกรง ๆ นั้น อนึ่งคำบัญชามาถึงต่อไปนี้ว่า หนังสือของท่าน
ซึ่งมอดอกมาถึงด้วยการทงัน ก็จะมีไปดังเปเรลดินเคนต์เมืองอเมริกัน
ข้างเหนือให้ทราบด้วยคำบัญชามาถึงท่าน หนังสือเขียนที่เรอกำขันธ์
ปติแประโมคทอกที่ไกลเกาะรัน เมื่อฉวันชน ๑๔ ค่ำเดือน ๖ บชช
โทศก ต้นฉษษอยู่ (ถบ) คุณพระนายไวยวรรณาด

และหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกันที่บาเลศเตยฉฉเข้ามาว่าเป็น
ราชศาสนันนั้น มีสำเนาเข้ามาด้วย ได้ข้อคักลอกเขาสำเนามาจาก
หมอออเมริกันไว้ ความในสำเนานั้นมีว่า

สากริเตเลอ ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เข้ากัน
เป็นเมืองเดียว คำบัญชามาถึงท่านผู้เป็นกษัตริย์อันใหญ่ในพระมหานคร
ศรีอยุธยา ทูกรท่านผู้เป็นมิตคัสทายอันใหญ่อันประเสริฐ เราได้ลงไป
เลือกให้มิกโยเสฟบาเลศเตยไว้ ให้เป็นราชทูตผู้ใหญ่ ไปอาศัยใน
เมืองของท่าน ให้รับพระที่ปรึกษาว่ากล่าวด้วยความอันเป็นข้อใหญ่
หลายข้อ อันเป็นการสำหรับเมืองอเมริกันกับมหานครศรีอยุธยา เรา
ขอให้ท่านไปรคปรานข้ออันรักษามิกโยเสฟบาเลศเตยไว้ อนเพราะที่
ให้มีข้อจะได้ทำให้พนักงานนี้สำเร็จโดยสะดวก มิกโยเสฟบา
เลศเตยผู้นี้จะว่าเป็นประกรวไต ขอให้ท่านวางพระทัยเชื่อได้ ถ้า
จะว่าข้าพเจ้าฉฉไม่ตรีต่อท่านเป็นชนคคค จงเชื่อเถิดเป็นความจริง
ข้าพเจ้าขอพระเป็นเจ้าทรงพระกรุณารักษาท่าน ผู้เป็นมิตคัสทายและ
ประเสริฐ ให้จำเวณพระชันษาเถิด ข้าพเจ้าจึงบศคควาสำหรับเมือง
อเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองเข้ากันเป็นเมืองเดียวนั้นเป็นสำคัญ และเขียนชื่อ

ของข้าพเจ้าลงเป็นสำคัญด้วย ณเมืองวอชิงตันในคฤศคคักราช ๑๘๔๗
เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖ คำ นัยแต่อเมริกันตั้งเป็นเมือง ๗๔ ปี

แปลเป็นไทย จตุศักราช ๑๒๑๑ ปี เดือน ๙ แรม ๑๒ ค่ำ ยระกา
เอกศก

ความในหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ซึ่งขานาเลศเคียวว่าเป็น
หนังสือให้เข้ามาเป็นสำหรับตัวนั้นได้ความว่า สากวิเตเลอ ผู้เป็น
เจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ให้มาแก่ขุนนางผู้ใหญ่ผู้ควรจะรับหนังสือ
ให้เข้าใจเถิดว่า มิคโยเสฟขานาเลศเคียวเป็นชาวเมืองอเมริกันนั้น เรา
ไว้ใจในมิคโยเสฟขานาเลศเคียวเป็นอันคิว่า เป็นผู้ซื่อสัตย์มีสติปัญญา
เราจึงตั้งมิคโยเสฟขานาเลศเคียวนี้ให้ว่าความสิทธิขาค ให้รับชำระฝ่าย
ข้างเมืองอเมริกัน เป็นพนักงานสำหรับจะไต่ ไปสู่หลวงปรึกษาด้วยกัน
ผู้ใด ๆ ที่พระมหากษัตริย์ผู้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา นั้น ได้
ตั้งให้ มีความสิทธิขาคเหมือนกัน จะไต่เอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่ง
จัดแจงทำไว้ในขมะโรง ล่วงมาได้ ๑๘ ปีแล้ว ออกมาปรึกษาแล้ว
จะไต่แปลงเปลี่ยนแปลงข้างเดิมเข้าข้าง เมื่อปรึกษาคด้วยการทางไมตรี
และการซื้อขายและข้อความใด ๆ อันเป็นเหตุที่การจะปรึกษาให้ตกลง
เห็นพร้อมกันแล้ว มิคโยเสฟขานาเลศเคียวจะไต่ลงชื่อเป็นสำคัญ
ฝ่ายข้างเมืองอเมริกันนั้น แล้วจะไต่เอาหนังสือสัญญานั้น ส่งออกไปให้
แก่เจ้าแผ่นดินอเมริกันนั้น เมื่อเจ้าแผ่นดินอเมริกันก็ปรึกษา
เห็นชอบพร้อมกันแล้ว จะไต่ลงชื่อของเจ้าแผ่นดินนั้นเสร็จแก่กัน
ด้วยเหตุที่ว่ามาแล้ว เราจึงขิตตราสำหรับแผ่นดินเมืองอเมริกันเป็น
สำคัญ ได้เขียนชื่อของเราด้วยที่เมืองวอชิงตันในคฤศคคักราช

๑๘๔๘ เดือนธันวาคม ค่ำ เป็นรัชศักราช ๑๓๑๑ ปี เป็นเดือน ๘
แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกาเอกศก สันความในหนังสือ ๒ ฉบับเท่านี้

ต้นหนังสือและสำเนาหนังสือ ๒ ฉบับ ขาเสกเทียบทุกไม้ได้ส่ง
ให้ ขาเสกเทียบจะขอเข้าเฝ้าถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวที่เทียบ
ขาเสกเทียบไม้ได้เฝ้า ต้นหนังสือสำเนาหนังสือขาเสกเทียบทุกที่พากลับ
ออกไปเมืองอเมริกันทั้งสองฉบับ ร่างมีขอลอกไว้จากหมอลอเมริกัน

เงินเลี้ยงที่มากำปั่นถ้าเกี่ยวกับโยเสฟขาเสกเทียบ ๆ ว่าจ้างเงิน
(เลี้ยง) มาเขียนหนังสือ ขุนนางเอาตัวเงิน (เลี้ยง) มาได้ตามนั้น
ถามได้ความว่า

ข้าพเจ้าเงินเลี้ยงแต่ จวบแต่หลิมให้การว่า เคยข้าพเจ้าอยู่เมือง
หัวเนียงกยแขวงเมืองตังเลง เมื่ออายุข้าพเจ้า ๒๗ ปี ข้าพเจ้าโดยสาร
สำเภาลูกค้าเมืองตังเลงเข้ามาณกรุงเพทฯ ได้ปีหนึ่ง หมอลคินฝรั่ง
อเมริกันเชิญให้ข้าพเจ้าสอนหนังสือจีน ข้าพเจ้าได้สอนหนังสือจีน
หมอลคินอยู่ได้ประมาณ ๘ ปี หมอลคินให้ค่าจ้างข้าพเจ้าเป็นเงินตรา
เดือนละ ๔ คำลึง แล้วหมอลคินสรรเสริญวิชาสนาของหมอลคินว่า
ประเสริฐ ข้าพเจ้าก็เชื่อดล ข้าพเจ้าจึงเข้ารับฝรั่งชาติอเมริกัน
จนทุกวันนี้ จะเขียนเดือนใดข้าพเจ้าจำมิได้ หมอลคินโดยสาร
กำปั่นออกไปอยู่เมืองจีนได้ประมาณ ๓ ปี เมื่อขมมะแมนพศก
(พ.ศ. ๒๓๘๐) ข้าพเจ้าโดยสารกำปั่นส่งพระราชศาสน์ออกไปณเมือง
กวางตุ้ง ข้าพเจ้าไปสอนหนังสือจีนหมอลคินอยู่ที่ฮ่องกงได้ประมาณ
๓ ปี เมื่อเดือนข้างแรมก็ค้าจำมิได้ หมอลคินไปเมืองมาเก๊า

โคข้าพเจ้าหาทรายไม่ พดกันอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่ง จึงตกให้ญวน
 จักโตะอย่างฝรั่งโตะหนึ่ง เชิญให้นายกำปั่นกิน นายกำปั่นก็ไม่กิน
 พดกันแล้วก็กลับลงมากำปั่น ข้าพเจ้าถามหมอกันว่าขึ้นไปพดกันด้วย
 ความสิ่งไร หมอกันจึงเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า นายกำปั่นขึ้นไปพด
 กันจึงคิดว่าจะมาทำหนังสือสัญญาค้าขายที่เมืองญวน จึงคิดว่าสินค้า
 ที่เมืองญวนมีน้อย ลูกค้าใหญ่ที่จะรับรองสินค้าก็ไม่มี ที่จะมาค้าขาย
 นั้นเห็นจะไม่ได้ นายกำปั่นจึงคิดจะหาหนทางได้เร็วแล้ว ครั้น
 ฅวันขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๕ นายกำปั่นก็ออกใช้ใบจากปากน้ำเมืองหุยวาน
 มากลางทะเล ข้าพเจ้าได้พดกับหมอกันว่า ฝรั่งชื่ออเมริกันจะเข้า
 มากอง ๆ ด้วยราชการสิ่งไร หมอกันบอกกับข้าพเจ้าว่าจะเข้ามาทำ
 หนังสือสัญญาค้าขายกับกรุงเทพ ฯ ใหม่ จะขอลดค่าธรรมเนียมให้น้อย
 ลงกว่าที่มาทำหนังสือสัญญาไว้ครั้งก่อน หมอกันได้พดให้ข้าพเจ้าฟัง
 แต่เท่านั้น กำปั่นใช้ใบมากลางทะเล ๑๐ วัน ฅวันขึ้น ๑๒ ค่ำเดือน ๕
 ถึงปากน้ำเจ้าพระยา อยู่ ๒ วันข้าพเจ้าเห็นกำปั่นไฟฝรั่งชาติอังกฤษ
 แล่นกลับออกไป ครั้นฅวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๕ ฝนไวยวนาถให้เรือ
 ขจรทุกของออกไปให้กำปั่น ข้าพเจ้าจึงโดยสารมาด้วย มาถึง
 คำนเมืองสมุทรปราการ ขุนนางจะซื้อไรหาทรายไม่ เอาตัวข้าพเจ้า
 ไปถามจกหมายเอาถ้อยคำข้าพเจ้าไว้ แล้วส่งข้าพเจ้ามาณกรุง ฯ สิ้น
 คำให้การข้าพเจ้าเท่านั้น

ขาลูกเคียบทุกเข้ามาครั้งนี้ เจ้าพนักงานจัดของแต่งเรือคนทุกและ
 จักของทักและจ่ายของหลวงในนี้

วันอาทิตย์แรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก พระยาพิพัฒน์โกษา
 รัยพระราชโองการใส่เกล้า ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่า
 เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ยาเลศเคียบขุนนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรี
 ยาเลศเคียบซึ่งกำปั่นรบเข้ามา กำปั่นกินน้ำลึกเข้ามาปากน้ำไม่ไต่ ให้เรือ
 ออกไปรับตัวยาเลศเคียบ ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอคน ๑ คนใช้ ๑ รวม ๔ คน
 กำหนดจะได้ขึ้นมาถึงกรุง ๆ ขันอยู่เรือนพักนำวิกประยวงค์อาวาส
 ๗ วัน แรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก เพลาเช้าขึ้น สี่คำรวไปเยี่ยม
 เคียงมาจากกรมท่าไปตั้งให้ยาเลศเคียบ ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม
 ๓ หลัง พระคลังวิเศษเอามุ้งแพวไปผูกให้ยาเลศเคียบ ๑ ขุนนางรอง ๑
 หมอ ๑ รวม ๓ หลัง พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปผูกเคียง ๓ ฟูก ผู้ชาว
 ไปผูก ๓ ฟูก หมอนหนุนศีรษะ ๓ ใบ หมอนข้าง ๓ ใบ ให้ยาเลศเคียบ ๑
 ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม ๓ คน ให้รักษาของกำปั่นอย่างเขี้ยวต่อพระคลัง
 ในซ้ายไปตั้งให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้พระคลังในซ้ายจ่ายอย่างเขี้ยวให้รักษาพระ
 องค์ ๓ ใบ ให้กรมพระกลาโหมจ่ายคุ่มน้ำให้กรมเมือง ๒ ใบ ให้กรม
 เมืองรับเอาคุ่มน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปตั้งให้ฝรั่งแขกเมือง ๒ ใบ ให้
 กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่งและทหาร ๑๐ วัน ไปครั้งหนึ่งครั้งละ
 ๓๐ ถังกว่าฝรั่งจะกลับ และพระคลังราชการหาเสื่ออ่อน ๒ ชั้นไปผูกเคียง
 ให้ฝรั่ง ๓ ผืน เสื่อห้อง ฟันทงข้าว น้ำมันมะพร้าว ให้เจ้าพนักงาน
 ข้างที่เรือเอาสิ่งของไปเตรียม ณ โรงพักฝรั่งแต่เดือนแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕
 เพลาเย็นให้พร้อม และให้ขุนศาลมหาคไทย ขุนศาลกลาโหม ขุนศาล
 เทศมณฑลจันทบุรีแห่งต่างสิ่งของเวียนกันไปพักฝรั่งเมืองอเมริกัน มหาคไทย

วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๑ กลาโหม วันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๒
 กรมวังวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๓ กรมนาวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๔
 กรมเมอวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๕ กรมท่าวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๖
 และให้เจ้าพนักงานทั้งนจกตั้งของเวียงกันไปทักแขกเมืองฝรั่ง ๓ วัน
 ครั้งหนึ่งกว่าแขกเมืองจะกลับไป และส่งของซึ่งไปทักกันนั้นราคาเป็น
 เงิน ๑ ตำลึงจงทุกครั้ง แล้วให้ทำทางว่าเวียนเสมียนตรา ย่นกรมท่า
 จงทุกครั้ง

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษาธิบดีพระราชาโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้กรมนาเอน้านมโคมาจ่ายให้ฝรั่งแขก
 เมืองแต่ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้าเสมียนตราทุกวันกว่าฝรั่งแขก
 เมืองจะกลับไป

วันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ บัจอโศก โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทาน
 เงินกับขุนนางอเมริกันให้ซื้อจ่ายรับพระราชทาน ๑ ชั่ง ให้พระคลังมหา
 สมบัติจ่ายเงินให้พระคลังวิเศษ ๑ ชั่ง ให้พระคลังวิเศษไปรับเอาเงิน
 ต่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ลงไปณจวนท่านพระยาศรีพิพัฒน์
 รัตนราชโกษา แต่ณวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ บัจอโศก เพลาเช้า
 จะได้พระราชทานให้กับขุนนางอเมริกัน

วันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ บัจอโศก หมายไปว่า ให้
 หลวงอุทุมภักดีทางวางฝพายจกเรือกรายยาว ๑๑ วาลาหนึ่ง มีกันยา
 ให้นายนิค นายชิต จักพนักข้างพนักหลัง แต่งให้ควรถกตง ให้มา
 คอยรับอาสาณณกษณณพาน ๒ ชั้น ไปรับหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันที่โรงพัก

หน้าวัดประยุรวงศาวาสแต่วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า ล่ามเอา
หนังสือมาส่งให้ อาลัยกษณ์เอาหนังสือใส่พาน ๒ ชั้น กลับมาประทับหน้า
พระตำหนักน้ำ ให้อาลัยกษณ์เอาหนังสือมาส่งณโรงพระมาลาภญา
แล้วให้พันพม พันเทพราชจ่ายเลขให้นายนิคนายชิต แล้วนายนิค
นายชิตไปรับเสื่อแตรงหมวกแตรงค้อชาวพระคลังเสื่อหมวกให้ครบกระถง
แล้วให้นายเวรกรมพระอาลัยกษณ์เอาพาน ๒ ชั้น ไปลงเรือหน้าพระ
ตำหนักน้ำ

วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ บัจอโทศก เพลาเที่ยงไปรับหนังสือ
อเมริกันณโรงพักหน้าวัดประยุรวงศาวาส ล่ามส่งหนังสือให้แล้ว ให้
อาลัยกษณ์ใส่พาน ๒ ชั้น มาถึงหน้าพระตำหนักน้ำ แล้วให้เอาหนังสือมา
ส่งณคักพระมาลาภญา แล้วให้นายเวรกรมทำรับเอาหนังสืออเมริกัน
ไปแปล ให้พระคลังเสื่อหมวกจ่ายเสื่อแตรงหมวกแตรงให้แก่นายนิค
นายชิตให้ครบพลพาย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง เงินซึ่งเคยพระราชทาน
ให้ทูตเข้ามาแต่ก่อน ๆ ก็ยี้ให้ขุนศาลทักทูตนั้น ทูตเข้ามาครั้งนี้ให้งค
หาได้พระราชทานและจักของให้ขุนศาลจักของมาทักไม่ แต่เงินค่า
กับข้าวซึ่งทำเลี้ยงทูตนั้น ให้เรียกรายเอาเงินที่เจ้าภาษีขึ้นในกรมทำ
พระคลังสินค้า ให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่งจักพ่อครัวทำกับข้าว

รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องบัลแกเรีย
 ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เท่าที่สืบสวนได้

- ๑ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า
 เจ้าอยู่หัว
- ๒ เจ้าพระยาพระคลัง (ทิศ) คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์
 ในรัชกาลที่ ๔ เวลานั้นลงไปตั้งสีกุ๊เลขอยู่ที่เมืองชุมพร
- ๓ พระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต) คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ
 ในรัชกาลที่ ๔
- ๔ พระยาราชสุภาวดี (โต) คือเจ้าพระยานิกรบดินทร ที่สมุหนายก
 ในรัชกาลที่ ๔
- ๕ พระยาสุรเสนา (สุก) เป็นเจ้าพระยามรราช ในรัชกาลที่ ๔
- ๖ พระยาโชฎุกราชเศรษฐี (บุญมา) เป็นพระยาไกรโกษา ใน
 รัชกาลที่ ๔
- ๗ พระยาพาราชนมนตรี (นาม)
- ๘ พระยาพิพัฒน์โกษา (บุญศรี) เป็นพระยามหาอำมาตย์ แล้วเลื่อน
 เป็นเจ้าพระยาธรรมาในรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาสุธรรม
 มंत्रीในรัชกาลที่ ๕
- ๙ พระยาเพชรชฎา สืบไม่ได้ความ
- ๑๐ พระยาราชวังสรรค์ (บัว)

- ๑๑ พระยาวิเศษสงคราม (เงิน นามกฤตยงว่า เบนิกิตต์)
- ๑๒ พระยาวิเศษศักดิ์ สืบไม่ได้ความ
- ๑๓ พระยาสวัสดิวาริ (ฉิม) เรียกในจดหมายเหตุข้างแห่งว่า เจ้าฉิม
- ๑๔ พระพิทักษ์ทศกร (ยัง) เรียกในจดหมายเหตุข้างแห่งว่า เจ้าฉิม
- ๑๕ พระนายไวยวรรณ (ช่วง) ต่อมาเป็นพระยาศรีสุริยวงศ์ งามงาม
มหาดเล็ก ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ที่สมุห
พระกลาโหม ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา
ศรีสุริยวงศ์
- ๑๖ พระมหามนตรี (สวัสดิ์) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยาสุรเสนา
- ๑๗ พระสุริยภักดี (นุช) ในรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยามหามนตรี
แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาอมราช และเป็นเจ้าพระยาภูธราภัย ที่
สมุหนายก
- ๑๘ พระนรินทรเสนี สืบไม่ได้ความ
- ๑๙ หม่อมราชามาตย์ (ชำ) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาวิวงศ์
แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี
- ๒๐ หลวงอาณรรักษ์ สืบไม่ได้ความ
- ๒๑ หลวงวุฒิสรรเกษ สืบไม่ได้ความ
- ๒๒ หลวงฤทธิสรเกษ สืบไม่ได้ความ
- ๒๓ หลวงฤทธิสำแดง สืบไม่ได้ความ

- ๒๔ ขุนปรีชาชาญสมุท (กิศ) ฝรั่งเรียกว่ากัปตันกิก เป็นข้าหลวง
 เก็บในพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว ถึงรัชกาลที่ ๔
 เป็นหลวงสรอาสา
- ๒๕ นายยิ้ม เป็นฝรั่ง ชื่อเซมส์ เซล์
- ๒๖ นายใหญ่ สืบไม่ได้ความ
- ๒๗ หมอยอน เทเลอ โยนส์ (ในจดหมายเหตุเรียกกันว่าหมอยอน)
 เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๗๖
- ๒๘ หมอकिन เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพฯ
 เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๘ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕
- ๒๙ หมอมะตุณ เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกเปรสบิเตอร์เรียน มา
 อยู่กรุงเทพฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๘๐
- ๓๐ หมอเฮาส์ ในจดหมายเหตุเรียกว่า หมอเฮา เป็นหมอยาใน
 พวกมิชชันนารีอเมริกันเปรสบิเตอร์เรียน มาอยู่กรุงเทพฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๘๐ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕
- ๓๑ หมอสมิท เป็นมิชชันนารีพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๘๒ เป็นเจ้าของโรงพิมพ์ที่บางคอแหลม อยู่มาจนถึง
 รัชกาลที่ ๕